ISSN 2583-9020

An Electronic Veda Journal

वेद वाणी

(vEda vaaNee)

Volume 2, Issue 2, July 2024

Printed and Published by

Veda Samskruti Samiti

Malkajgiri

Hyderabad TS

-------- vEda vaaNee ------------

ISSN 2583-9020

Address

Veda Samskruti Samiti (VSS) 13-1-62 & 13-1-47/1, Veenapani Nagar, Malkajgiri, Hyderabad, Telangana, India

Aim and Scope

The e-journal, **vEda vaaNee**, is open to all bona fide scholars in Vedas, Vedaṅgas, Vedantic, Sanskrit and other allied subjects of Sanaatana Dharma. The journal is intended to publish articles, reviews, and news including conferences, details, proceedings, meetings, PhD projects of students etc. We may consider a column of answers to comments on articles published in the journal, with final comment by the author. The present journal is a platform where scholars from different disciplines can examine and explore the inter-related nature of the disciplines of Vedas and Sanaatana Dharma using a holistic approach.

Frequency: **Quarterly**

ISSN **2583-9020**

Peer Reviewed Journal

A quarterly International Journal on Research in Vedic scriptures, Sanaatana Dharma literature and related science and technology. It is monitored for style and content by the Editor-in-Chief and the Editorial team.

Patron: **Sri Akella Hemakanta Prabhakara Rao,** Founder & President of VSS

Editorial Board

1. Sri Akella Hemakanta Prabhakara Rao
2. Lt Col Dr. Akella Amarendra Babu - Managing Director
3. Dr. Raghava S. Boddupalli - Editor-in-Chief
4. Dr. Krishnamoorthy (Subbu) Subramanian - Honarary Editor
5. Dr. S(T)Visalakshi - Senior Editor
6. Dr. (Smt.) Ratnam Challa - Editor

7. Captain (Dr.) Dinishah Bharadwaj Singh – Editor
8. Sri Basetty Sankaraiah – Editor
9. Sri V. Sudhakar - Editor

Board of Scholars & Scientists (BOSS)

1. Swamini Sadvidyaananda Saraswati
2. Brahmasri Narendra KaprE GhanapaaThi ji
3. Dr. C.S.R. Prabhu
4. Dr. K.V.R.S. Murthy
5. Professor C.L. Prabhakar
6. Dr. K Aravinda Rao
7. Dr. R.V.S.S. Avadhanulu
8. Dr. Chirravuri Sivaramakrishna Sarma
9. Justice Sri Shiva Shankar
10. Dr. S(T) Visalakshi
11. Smt. Leena Mehandale, IAS
12. Dr. Madhusudan Penna
13. Sri Vasudevan Rajagopalan Iyengar
14. Dr. S.P. Kumar
15. Dr. D. Viswanatha Sarma
16. Dr. Raghava S. Boddupalli
17. Prof. G S R Krishna Murty
18. Lt Col Dr. Akella Amarendra Babu
19. Sri Sitaram Ayyagari
20. Dr. Sriram Dharbha

Management Team

1. Lt Col Dr. Akella Amarendra Babu - Managing Director
2. Sri. Challa Chitti Babu - Senior Executive Manager
3. Smt. B.K. Lalitha - Senior Manager
4. Sri. Ramakrishna Vemuri - Consultant

5. Sri. G. Subrahmanyam - Consultant
6. Sri. K.D.L.V. Prasad - Consultant
7. Sri. K. Raghavendra Rao - Consultant
8. Sri. Chivukula Balaji - Consultant

Author Guidelines

All authors should conform to the following guidelines:

- Use Times New Roman Font throughout the manuscript. The Title of the article should be in 18 pt font size and centered to the page. Author/s names and their affiliations should be in 11 pt font size. Author/s names should be in 11 pt font size. The Remaining text should be typed in Times New Roman 12 pt font size.

- The manuscripts can be written in any of the four languages: Samskrutam, Hindi, Telugu and English

- Devanagari / Sanskrit words should be in 'Shobhika Regular' font. The font may be Shobhika Regular Font - For Devanagari Script - download from the link below.
    - https://eng.m.fontke.com/font/18459195/download/

- The number of words should be less than 7000 words and less than 15 pages including bibliography and profiles.

- Footnotes, if any, should be put at the bottom of the text.

- Brief profile of the authors with a passport size photo should be given at the end of the manuscript after bibliography in 100 - 120 words.

- Plagiarism policy: Every manuscript should accompany a similarity index report in Turnitin plagiarism check software. The similarity percentage should not exceed 10%.

- Plagiarism check shall exclude the following:
    - All quoted work with the necessary permission/attribution.
    - References, Bibliography, table of content, preface and acknowledgments.
    - The generic terms, laws, standard symbols and equations

- **All manuscripts should contain the following information.**
    - Title of the manuscript

  - List of authors and their affiliations including full name, name of the affiliated institution/organization, email id and full address. Prefix with star mark for the corresponding author.
  - List of abbreviations, if any.
  - Abstract not exceeding 150 words
  - Brief Introduction to the topic of the manuscript
  - Detailed description on the subject matter of the topic
  - Summary of the manuscript
  - Future work on the topic
  - Bibliography. List all references serially numbered as their reference appear in the text. All the references should be referred to in the body of the paper at the appropriate level with the serial number of the reference in square brackets.
  - The bibliography may include reference books, Journal papers, Conference papers, website urls, and publications by any authentic organizations.
- All the manuscripts shall be authentic and should be supported by Veda PramaaNam. Suitable quotes in samksritam, from Veda Vaangmayam, shall be included at appropriate places in the manuscript to support such authenticity. The term Veda Vaangmayam includes all Veda Samhitas, BrahmaNas, AaraNyakas, Upanishads, Vedaṅgas, Itihaasaas, PuraNaas, all dharma shastras and sootras, Bhaashyams of all these vaangmaya granthas and reputed Granthas, Kavyas, Kathas, etc written based on these veda vaangmaya granthas.
  - In the case of a research manuscript, describe the present status and research findings.

- For copyright purposes, manuscripts should not have been already published or in the press or accepted in any other forth-coming publications.

- The sender of the manuscript is the person responsible for any copyright violations, in case author and sender are different. Otherwise the corresponding author is responsible for the copyright violations.

- Accepted manuscripts will be published in the first available issue of the journal.

- The Publishers and Editors are not responsible for information (if accepted) or any Copyright violation of any submitted item.

- Acceptance and rejection of Manuscripts: 'Veda Samskruti Samiti 'and their 'Editorial Board', reserve their right either to accept or reject any work or manuscript or article or paper, at their sole discretion, without assigning any reasons whatsoever there for, to anyone. In case of any dispute, the decision of the Patron of this Journal; **'vEda vaaNee'** is final.

- Checklist for Authors before submission of the manuscript:

1. Authors have to submit the manuscript in two column format.
2. Copyright document to be signed and submitted.
3. Plagiarism check report has to be submitted.
4. Author's affiliation details, brief profile, email address, mobile number and passport size photo has to be submitted.
5. The article should be submitted in MS word and PDF formats.

Copy Right Certificate

This is to certify that the reported work in the manuscript entitled '..' submitted for publication,is an original one and has not been submitted for publication to any other journal or elsewhere. I/we further certify that proper citations to the previously reported work have been given and no data/tables/figures have been quoted verbatim from other publications without giving due acknowledgement and without the permission of the author(s).The consent of the author/s and co-authors of this manuscript has been obtained for submitting the manuscript to the '**vEda vaaNee** (VV)' electronic journal.

Date:
Place:

Signature of the Corresponding Author
Full Name :
Address :
Phone No.
eMail Id :

Ethical Values

We, the **vEda vaaNee** publishers, strive to promote the best practice in the academic arena and maintain integrity in all of our publishing activities. We follow the Recommendations for the Conduct, Reporting, Editing, and Publication of Scholarly work in the Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors issued by the Committee on Publication Ethics (COPE).

All of our publishing activities are guided by the following core ethical values:

- Authors are encouraged to make a clear statement about contributions to their work.
- **Originality**: Authors must guarantee the submitted manuscript was originally written by them. The work must not have been published previously nor be under consideration for publication elsewhere. If the work and/or words of others are included, they must be appropriately cited or quoted.
- **Data access and citation**: Authors may be requested to provide the raw data relevant to the manuscript for editorial review. They should also be prepared to provide public access to such data. Data must be cited in the same way as article, book, and web citations and authors are required to include data citations as part of their reference list.
- **Acknowledgement of sources**: The authors should properly acknowledge any work in the manuscript that has been contributed by others.
- **Declaration and conflicts of interest**: All submissions must include disclosure of all relationships that could be viewed as presenting a potential conflict of interest.
- **Reporting standards**: Authors of original research manuscripts should present an accurate account of the work performed as well as an objective discussion of its significance.
- **Authors' ethical statement**: Authors are accountable for all aspects of their work (including full data access, data integrity, and the accuracy of the data analysis) in ensuring that questions related to the accuracy or integrity of any part of the work are appropriately investigated and resolved.

Laws and Courts: Laws of Government of India and State of Telangana, including all cyber laws are applicable. The legal Jurisdiction would be to the courts situating at twin cities of Secunderabad and Hyderabad.

Call for Paper – vEda vaaNee e-Journal

With the blessings of paramaatma
Our Quarterly 'vEda vaaNee' Journal -online,
started on Shankara Jayanti day 25th April 2023
is allotted ISSN 2583-9020

Journal Home Page Link: https://vedasamskrutisamiti.org.in/veda-vaanee-ejournal/

Dear Author,

The vEda vaaNee is an open access and blind reviewed e-Journal. The authors are invited to submit their manuscripts for publishing in the forthcoming issue of 'vEda vaaNee'. The **Volume 2, Issue No. 3**, of the Journal will be published in **October 2024**.

The research articles related to Vedic Sciences, Sanaatana Dharma and Vedic Knowledge in general are published in this e-Journal. Please go through the 'Instructions for the Authors' at https://vedasamskrutisamiti.org.in/instructions-to-the-authors/ for guidelines for preparation of manuscript. Please go through the links on Ethical values, Review Policy, Plagiarism Policy and Copyright form in our website https://vedasamskrutisamiti.org.in/veda-vaanee-ejournal/

Deadline for Submission of the manuscript is 30 August 2024 for the Issue 3 Vol 2 of the Journal to be published in October 2024.

Submit your articles as word document by email (put VV followed by title of the paper and name of the corresponding author in the subject line) to editor.vEdavaaNee@gmail.com

Articles will be published on First Come First Serve based on acceptance of the same.

vEda vaaNee e-journal is an OPEN access publication.

Yours Sincerely,
for 'vEda vaaNee' e-Journal

Lt Col Dr. Akella Amarendra Babu
Journal Managing Director
Veda Samskruti Samiti (VSS)
e-mail: vedasamskruti@gmail.com

CONTENTS

Volume 2, Issue 2, July 2024

Section - 1 – Research Articles

1. **Karma – Essence of the Third Chapter of the Srimad Bhagavadgeeta .... 15 – 19**
   Swamini Sadvidyananda Saraswati

2. **Pathways to Good Health and Emotional well-being through Yoga .... 20 – 27**
   Richa H. Gurnani

3. **मत्तविलासप्रहसनस्य साहित्यशास्त्रीय समीक्षा - द्वितीयो भागः .... 28 – 39**
   Kamakshi Ramanarayanan

4. **King Bhoja's Knowledge of Yantras (Mechanical Devices) in *Samarāṅgaṇa Sūtradhāra* .... 40 – 47**
   K. Vidyuta

Section - 2 – Sanaatana Dharma

1. **ఏకాదశ ద్వార పురవాసి - బ్రహ్మము విశ్వరూపి .... 49 – 62**
   S. (T) Visalakshi

2. **Message for Graduating Students! .... 63 – 66**
   Krishnamoorthy (Subbu) Subramanian

3. **Kumbhakarna to Ravana on Raja Neethi with meaning in Telugu and English .... 67 – 72**
   Basetty Shankaraiah

4. **Aandaal's Prayers .... 73 – 75**
   T.K. Ragunathan

5. **Guru Purṇima - Vyasa Jayanti .... 76 – 79**
   Raghava S. Boddupalli

Section - 3 – Sanaatana Dharma News

1. **Aadya Pujya Event Unveils Story from Mudgala Purana .... 81 – 83**

2. **Veda Samskruti Samiti (VSS) Advertisement 84**

ज्ञानानन्दमयं देवं निर्मल स्फटिकाकृतिम् ।
आधारं सर्वविद्यानां हयग्रीवमुपास्महे ॥

jnaanaanandamayam devam nirmala sphatikaakrutim |
aadhaaram sarva vidyaanaam hayagreevamupaasmahe ||

We offer our worship to Lord Hayagreeva, the abode of all knowledge and the joy derived from such knowledge, clear and transparent (blemish less) like a Crystal, who is also the very foundation for all forms of education.

Patron's Message

Sanaatanadharma is said to be the path of a **structured**, **virtuous life** in sync with ***rutam*** (Balance of Physical, Ethical, Moral and Spiritual forces that maintain order in the Universe), from **time immemorial,** as per the **dictums** provided in ***shrutis*** and ***smrutis* of Veda.**

Sanaatanadharma means, eternal and timeless *dharma*. It refers to a set of values for ethics, morals, duties, and philosophical principles that are essential for the sustainability of nature, society, humanity, life after death, and principles of rebirth. Essentially in *Vedic* terms for the sustenance of four endeavors of humanity – i.e., *dharma, artha, kaama* and moksha *(chaturvidha purushaarthaah - dharmah, arthah, kaamah & mokshah /* चतुर्विधपुरुषार्थाः-धर्मः, अर्थः, कामः & मोक्षः*),* applicable to all four *varnaas* and in all four *aashramas.*

Basic *Vedic* dictums are: ***satyam vada*** *(Speak only the Truth)* and ***dharmam cara*** *(Follow only what is the appropriate course);* ***Dharmo Rakshati Rakshitah*** (Righteous path protects all its followers).

Main objectives are: *vasudhaiva kutumbakam (one Global Family)*; *sham no bhavatu dvipade sham chatushpade (harmonious living for entire humanity (dvipade) including animals (chatushpade), birds and other living organisms; adhyaatmika shaanti, aadhi bhautika shaanti* and *aadhi daivika shaanti* (peace from internal and external sources (i.e.) natural and supernatural forces). These objectives lead to ***sarve janaah sukhino bhavantu*** *(All Human beings shall be happy and comfortable*).

The main application to follow for success in Life: *trikaraNa shuddhi*. (There shall be purity and uniformity in all three actions ie manasaa*, vaachaa* and *karmanaa – our thoughts, our words and our actions).*

Basic belief: ***karma siddhaanta***. The results/effects experienced/perceived today (at this moment) are influenced/caused by earlier actions (in the immediate past or over a long time ago!).

Reality: Cosmic force/ *chaitanyam/ paramaatmaa/ parabrahma/ paramjyoti// shuddha chaitanyam/ aatmaa*, is the basis for the existence of all movable and immovable bodies in the universe (*pipeelikaadi brahmaa paryantam* - From smallest life *'ant'* to biggest life *'brahmaa'*) This enabler is different from the enabled or bodies (***aatmaa* is different from *anaatmaa)***. All movable and immovable bodies in the universe have a life cycle of birth and death - ***jaatasya hi dhruvo mrutyuh***. Once born shall perish. ***Aatmaa* is independent of the birth and death cycle.** ***Shrushti*** is ***trigunaatmakam*** and ***paancha bhautikam*.** All that is enabled are created through the five elements; they exist with three Gunas.

Goal of human: *jeevan mukti* i.e. relief from the cycle of birth and death i.e. ***moksha. Pravrutti*** *maarga* and ***nivrutti*** *maarga* are the two ways to reach ***moksha.***

Principle to reach the Goal: Perceive ***reality*** i.e. to cultivate experiencing ***reality*** everywhere in the universe by following ***karma yoga* - *nishkaama karma*** with ***sharanaagati***.

Reaching the Goal is self-directive - ***Aatmaanaa Atmaanam uddharet***

Bhagavadgeetaa is the key to Vedic philosophy, personality development for human and mind sciences.

अकृत्यं नैव कर्तव्यं प्राणत्यागेऽपि संस्थिते ।
न च कृत्यं परित्याज्यमेष धर्मः सनातनः ॥

akrutyam naiva kartavyam praanatyaagopi samsthite |
na cha krutyam parityaajyamesha dharmah sanaatanah ||
- *Panchatantra* - *Mitra laabham* - *Shloka* 4.41

Even at the cost of one's life one should not do the work that is prohibited. At the same time, one should not leave one's duty-bound work. This is the basic principle of *Sanaatana dharma.*

– *Shubham bhooyaat* –

A.H. Prabhakara Rao
Patron
vEda vaaNee
Founder & President, Veda Samskruti Samiti (VSS)
1st July 2024

Editorial Page ----

- Sri Rama Jayam -

The **vEda vaaNee** journal team is happy to release the **Volume 2, Issue 2, July 2024** to its readers. Like the Oshadhi seeds that germinate and grow, we see substantial progress and change in this new and emerging publication. We capture some of these changes here, along with a brief summary of the articles published in this issue.

We have expanded and streamlined the Editorial Board. We welcome Dr. Krishnamoorthy (Subbu) Subramanian as the Honorary Editor for the vEda vaaNee Journal. We are pleased to invite Sri Basetty Sankaraiah and Sri V. Sudhakar as Editors for the Telugu and English language manuscripts, respectively. We now have a well-balanced Editorial Team on board together with Lt. Col. Dr. A.A. Babu, Sri A.H. Prabhakara Rao, Dr. Raghava S. Boddupalli, Dr. S(T) Visalakshi, Dr. Challa Ratnam and Captain (Dr.) Dinishah Bharadwaj Singh. The Editorial Board is well supported by the Management Committee headed by Lt. Col. Dr. A.A. Babu and assisted by Sri Challa Chitti Babu. There is also an assembly of eminent scholars who serve in the Board of Scholars and Scientists (BOSS), in place to advise and guide the Editorial Board.

Part 1 of this issue contains four research articles. The first article is on 'Karma – essence of the third chapter of the Srimad Bhagavadgeeta' by Swamini Sadvidyananda Saraswati highlighting 'selfless action without any expections to reach divinity'. In the second article, Mrs. Richa Gurnani addresses several practical aspects of Yoga and the tools in her article titled, "Yoga – Pathways to good health, emotional and intellectual well-being". Smt. Kamakshi Narayanan presents an analysis of a Samaskrutam literary work on "मत्तविलासप्रहसनस्य साहित्यशास्त्रीय समीक्षा - द्वितीयो भागः (Mattavilāsaprahasana)" - a single act comedy composed by the Pallava king Mahendra Vikrama Varma (6th–7th Century CE). This article is the second of a three-part series. It discusses rasa (sentiment), aucitya (decorum), alaṅkāras (poetic embellishments), and possible influence of the vernacular. In the fourth article, Dr. K. Vidyuta covers another unique angle from Samaskrutam literature (i.e.) Mechanical Devices (Yantras), their concepts, features, design and applications! This article is titled, "King Bhoja's Knowledge of Yantras (Mechanical Devices) in Samarāṅgaṇa Sūtradhāra".

Part 2, the Sanaatana Dharma (SD) section contains five articles. The SD section begins with an article written in Telugu - “Ekaadasha Dwaarapuravaasi – Brahmamu Vishvaroopi” by Dr. S(T) Visalakshi. It describes the body as a castle for Brahman with many entrances. It reminds us of the passage in Sri Dakshinamurthi Stotram - “A lamp inside a pot with many holes spreads light in all directions; Wisdom of Brahman that emanates from within through the sense organs is the cause of our throbbing enlightenment”. In the second article, Dr. Krishnamoorthy Subramanian provides guidelines and practical suggestions on spiritual way of living for students graduating in their studies that are underlined in the Taittiriya Upanishad. The third article titled, “Kumbhakarna to Ravana on Raja Neethi”, contains sixteen short verses in the Yuddha Kaanda of Srimad Valmiki Ramayana (with meaning in Telugu and English). Fourth item, “Andaal’s Prayers”, is a poem in praise of Lord Krishna (Sri Ranganatha), considered as a divine incarnation on earth. The significance and importance of a ‘Guru’ is highlighted in the fifth article titled, “Guru Purṇima - Vyasa Jayanti”.

Section 3, a new section, titled ‘**Sanaatana Dharma News**’ is initiated from this Issue. A write-up on the dance program highlighting the “Ganeshavatara Strotra“ performed in London, U.K. is included in this section. “Sri Sukta Homa" is going to be conducted in Jillellamudi on July 21, 2024. People are invited for their active participation by the Sri Vishvajanani Parishad Temples' Trust.

In the upcoming issues of vEda vaaNee, we intend to include short poems, reflecting on Sanaatana Dharma and its traditions. We have included a brief abstract for the articles in Samskrutam or Telugu languages, for readers to gain information from all the materials published here. We welcome feedback, comments and suggestions as well as your ideas to improve and enhance the image of the **vEda vaaNee Journal** publication. We also solicit research articles, essays, poems and other written articles that are based on any subject. The goal is to learn, spread and assimilate the vast body of knowledge and promote a culture that seeks the goal of Sanaatana Dharma - ‘*Sarve Jhanah Sukhino Bhavanthu*’ - “May everyone and indeed everything remain happy, in peace and harmony!”

Editorial Team
vEda vaaNee e-journal

Section One

Research Articles

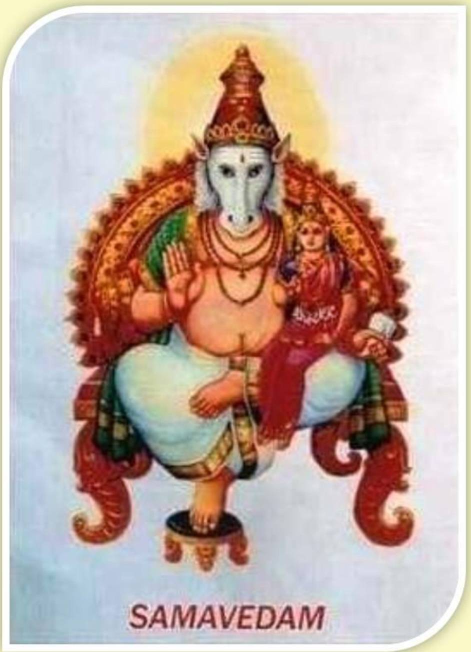

Karma – Essence of the Third Chapter of the Srimad Bhagavadgeeta

Swamini Sadvidyananda Saraswati

Navsari, Gujarat, India
sadvidyananda@yahoo.com

Abstract

The chapter 3 of the 'Bhagavadgeeta' offers invaluable wisdom on the importance of selfless action, duty, and balance in our daily lives. Lord Kṛṣṇa emphasizes the importance of karma in life. He reveals that it is important for every human being to engage in some sort of activity in this material world. By embracing the teachings of *Karma Yoga*, or the 'Path of Selfless Service', we can learn to focus on our responsibilities and perform tasks with detachment from their outcomes. Lord Kṛṣṇa explains that no one can remain inactive even for a moment, as everyone is driven to act by the natural qualities (*guṇa*) inherent in them. Therefore, it is crucial to choose the right actions and perform them with the right attitude.This approach reduces stress, fosters inner peace, and promotes personal growth. The practice of selfless service, or Yajña, encourages us to engage in acts of kindness and charity without expecting anything in return, cultivating humility and a sense of connectedness with the divine.

Discussion

In the Bhagavadgeeta, every chapter is designated with a specific title. The lexical meaning of the word '*Yoga*' in the title of the every chapter means, *yuj + ghañ - yujyatē manaḥ ātmanā yōgaḥ cittavṛttinirōdhaḥ* - this means, 'to have a mind in the soul; meditation or inhibition of thoughts. The third chapter, *Karma-Yoga*, means performance of necessary worldly duties; merely by reason of a sense of duty; with no thought of liking or dislike, and of reaping the fruits of action.

In the chapter three, Arjuna raises two questions in the first two verses–

1. Why should he perform an action of waging war which is very cruel since thousands of warriors are going to die?
2. What is *shrey,* ultimate good for him? Action or knowledge which results in moksha, liberation for him (3.1 and 3.2)

Instead of answering the question directly, the Lord begins by stating that there are two ways of leading life, *Karma-yoga* and *Jñāna-yoga*. What is karma and for whom the actions are and what is knowledge and it is for whom. At the beginning of the creation, He taught two life-styles for human beings. One who sees the purpose of action in life, it is better for him to perform actions as a duty. But one who realises the futility of actions, for him it is better to renounce actions and accept the life of renunciation for acquiring knowledge of truth (3.3).

With this basic understanding of karma and knowledge, the Lord takes off and starts to present the reasons for performing the actions and explains why it is not necessary for anyone to give up actions physically. The Lord presents four different standpoints – seekers of the truth, prAkRtas – who are busy in their day

to day affairs, wise persons and the Lord Himself.

1. **Lord Kṛṣṇa gave four (4) reasons for the seekers of the truth for performing actions and not to give up actions at all.**
   1.1. Lord Kṛṣṇa says that just by not performing actions, one cannot get the Naishkarmya-siddhi. One cannot attain moksha, liberation by mere renunciation of actions (3.4).

   1.2. It is impossible for anyone to sit for a moment without performing any action because one is always impelled by one's own *prakṛti*, *svabhāva*, born of the three *guṇas* namely sattva, rajas and tamas to perform actions (3.5).

   1.3. Even if one gives up actions physically but keeps building castles in the clouds due to being deluded by the sense-objects, it would be mithyāchara, hypocrisy on his part (3.6).

   1.4. One needs to perform his obligatory actions because without it, it would be impossible to maintain/sustain the body or to live one's life (3.8).

It is better for one to continue to perform one's duties with the right attitude and by having a say over one's senses which is called 'karma-yoga' (3.7). This can give one the purification of the mind to attain self-knowledge.

2. **Now Lord Kṛṣṇa talks about the reasons for performing actions for all human beings, whether one is a seeker or not. Even the people who are engaged in their day to day life activities, should perform actions for the following reasons:**

2.1. The Lord says that, except those actions that are carried out with an attitude of offering to the Lord (Yajña-karma), all other actions are binding in nature. It means those actions become the cause for new birth. Therefore, being free from all kinds of attachments, may you perform all actions as an offering to the Lord (3.9). At the beginning of the creation, along with the human beings, Prajāpati Brahmāji created this yajña. Then, He said that, let this yajña be a *iṣṭa-kāmadhuk*, wish-fulfilling cow for all of you and may you all prosper by this yajña (3.10). You propitiate devatas, deities with this yajña and they will bring peace, pleasure and prosperity in your life. By this you can gain shreya, the ultimate good in your life (3.11). And also the enjoyment of the result of the actions after offering would release one from all kinds of sins. But in case, one does not offer after gaining the results of one's action and enjoys oneself, then he is not eating food but eating only sins and hence, he is a thief. (3.12 and 3.13).

In simple words, whatever we do or enjoy, first we should offer it to the Lord. That means all our actions are yajña, the offering to the Lord. We should appreciate the Lord in all our actions and also while enjoying the result of such actions.

2.2. **Now Lord talks about a very broad vision, which includes the entire**

Universe. It is called Universal-Yajña or Jagat-chakra. We are not only the beneficiaries of the universe but we are the also part of the universe.

So Lord Kṛṣṇa says that all beings are born of the food, the food is due to the rains, the rains are because of the *Yajña*, Yajña is born from karma, (3.14) karma is from Vedas and Vedas are from Akshara Brahman, the Lord. Therefore, this all-pervasive Brahman is always in the yajña (3.15). Further, Bhagavan says that one who does not follow this jagat-chakra; one who does not participate in this universal-yajña, his life itself is *pāpa*, sin and he is indulging only in sensory satisfaction and hence his human life is in vain (3.16).

The message here is that one should perform yajña in his life all the time. Here yajña means one's life should be such that it does not create any kind of disturbance in the environment which includes nature, elements, and all other forms of lives. Even the pollution is also *pāpa* from this standpoint. One needs to perform actions to participate in the sustenance and maintenance of the world. [That means we are not only the consumers of the world but also contributors in the world. As a contributor, one needs to perform actions, fulfil his/her duties. There is no need to renounce karma physically. The More one contributes, the more mature he/she is].

3. **Now Lord takes the standpoint of the enlightened person. Suppose Arjuna thinks he has understood the true nature of the self, still he should not need to give up action.** Though the Lord says that one who is happy with oneself, one who revels in the self and one who is satisfied with oneself does not need to perform any action. He is free from all kinds of duties (3.17). He does not have anything to gain from anyone in the entire universe therefore he does not have any purpose of the actions in his life nor does he have any purpose of not performing action (3.18). **Still the Lord says that, he should perform actions for which Lord Kṛṣṇa gives four reasons. Let us see one by one all the four reasons for performing actions in the life and to be active in the life.**

3.1. In this reason, there are two standpoints for performing actions. If Arjuna thinks he has understood the truth, then for the welfare of the world he needs to keep performing actions. And if he is not enlightened, then to gain the purification of the mind, he has to perform actions. To have the right kind of mind to understand the true nature of the self, he needs to continue fulfilling his duties (3.20).

3.2. In life, once a person grows up, he/she is a role model for someone in the family, school or society. In the same way, as an enlightened person, Arjuna is a role model for other seekers and as a warrior also being in the battle field he is a role model, archetype for other soldiers on either side of the

battle field. Because, generally people have a tendency to follow blindly what their role model is does and they take their role model's actions as a pramANa, authority or standard for what to do and what not to do (3.21). **(Grand-Parents, Parents, elder siblings, sister/brother and other family members are the role models for others in their family. Teachers and co-students are leaders in the school/college. Every citizen is the leader for the welfare of the society in a democracy. Generals are the leaders in the battle field for the warriors and in the spiritual world for the followers, the seekers**.

3.3. Wise person should continue to perform actions, without any attachment to the actions or the results of the actions, with a desire to do good to the society, in the same way, the ignorant persons are doing with attachment (3.25).

3.4. **The fourth and the last reason to perform action for the wise person is because, it is extremely important, especially in the life of every human being to perform actions.** The Lord says that being a role model or an enlightened person, it becomes a very responsible life and their actions should be such that they do not create any kind of disbelief, confusion or conflict in the life and the mind of the children, the students, the followers, the seekers and other ignorant people in the society. It should not hurt other's *śraddha*, faith, belief because all human beings are living their life as per their *śraddha*, faith, belief only (3.26).

4. **Finally Lord Kṛṣṇa is presenting Himself as an example for performing actions; not giving up actions at all, though he is actionlessness** (non-doer and non-enjoyer, *akartā-abhoktā*). He takes both standpoints – from the standpoint of Himself and from the standpoint of the others who can make Him role model or follow him blindly.

4.1. Lord says, "Look, Arjuna! I do not have any duties whatsoever in these three worlds, which can impel me to perform actions. Nor is there anything in the three worlds which is not yet gained for my enjoyment for which I need to perform actions. Still I perform action, I am driving your chariot. See! I am your charioteer on your request." (3.22).

4.2. Suppose I give up the actions and do not perform my duties due to my indifference (*Atinidriya*) towards the actions, the others would follow me and would fall from their responsibilities towards the family, society and the world. (3.23) As a consequence I would be the cause or responsible for creating confusion in the society (*varṇa-sankara*) regarding one's duties. In this way I would be responsible for the destruction of the people because they are being moved away from their duties. When one is not performing his/her duties, he/she would indulge in the sense-objects. And sometimes for desired objects

they would cross the Dharma. If there is no dharma in the society it would lead to the destruction of the humanity. Then, I would be responsible for the destruction of the people (3.24).

Conclusion

Bhagavan Kṛṣṇa said, O sinless Arjuna, I have already explained that there are two classes of men who realize the Self. Some are inclined to understand Him by empirical, philosophical speculation, and others are inclined to know Him through devotional work. Such self-realized souls have nothing to gain or lose either in discharging or renouncing their duties. They do not need to depend on other beings to fulfill their self-interests. Shree Krishna expounds on karma yoga (the yoga of action) in this chapter. He also explains to Arjuna that nobody can remain without action, even for a moment.

Furthermore, the importance of maintaining a healthy balance between work and rest, discipline, and self-control allows us to lead a more harmonious and fulfilling life. As we incorporate these timeless principles into our daily routine, we not only enhance our own well-being but also contribute positively to the world around us. Hence, essence of the Bhagavadgeeta's third chapter serve as a powerful guide for individuals seeking spiritual growth for a purposeful and meaningful life grounded in selfless action.

References

1. Srimad Bhagavadgeeta, Chapter 3.

About the Author

Swamini Sadvidyananda Sarswati is a disciple of Pujya Swami Dayananda Sarswati. She is a great exponent of Vedanta and Hindu scriptures. She teaches the great truth content in the Bhagavadgeeta and in the Upanishads in simple language that can be understood by a lay person, who has desire to know the truth of life. She is also scholar in Sanskrit and hence has direct access to original scriptures. She has studied Vedanta and Sanskrit for more than a decade with His Holiness Swami Dayananda Sarswati in the ancient Gurukulam system of learning. She is fluent in English, Gujarati and Hindi and wrote commentaries on Srimad Bhagavadgeeta 'Gita Home Study' in Gujarati.

Pathways to Good Health and Emotional well-being through Yoga

Richa H. Gurnani

Yoga Teacher and Trainer
richaworkspace@gmail.com; richagurnani@yahoo.com

Abstract

Most people know that the practice of yoga makes the body strong and flexible. It is also well known that yoga improves the functioning of the respiratory, circulatory, digestive, and hormonal systems. Yoga also brings emotional stability and clarity of mind, and self - realization, which is the ultimate aim of yoga. Yoga brings harmony between mind and body, Thoughts and Action. Yoga is not simply an exercise and stretching, it teaches us how to achieve a calm mind, and helps to channel energy throughout the body.

Introduction

The Origin and Basis of Yoga

The Sanskrit word YOGA is derived from its root "*YUJ*", which means to join, to add, to bind, to attach. It also means union .It is true union of our will with the will of God. *Yuj* also means "the yoke" connecting all the power of body, mind and soul with the power of God. In simple language we can say yoga means to add good qualities and good karma to ourselves. According to Srimad Bhagavad Geetha: "*Yogaha Karmasu Koushalam*". In my personal opinion - any task which is done sensibly is YOGA. Any GOOD KARMA which is done by us is YOGA.

Yoga is an Invaluable gift of ancient Indian Tradition. Yoga is a spiritual discipline based on an extremely subtle science which focuses on bringing harmony between mind and body, Thoughts and Action, harmony between man and nature. Yoga is an art and science for healthy living. Yoga is not about exercise alone, but to discover the sense of oneness within us, the world and Nature. The practice of yoga leads to the union of Individual consciousness with Universal consciousness. The aim of yoga practice is to overcome all kinds of suffering that leads to holistic health, happiness.

Yoga was coordinated and systematized by Maharishi Patanjali in his classical work, 'The Yoga Sutra', which consist of 185 sutras.

In Srimad Bhagavad Geetha (2-48), Sri Krishna said to Arjuna:

योगस्थः कुरु कर्माणि सङ्गं त्यक्त्वा धनञ्जय।
सिद्ध्यसिद्ध्योः समो भूत्वा समत्वं योग उच्यते ॥

yoga-sthaḥ kuru karmāṇi saṅgaṁ tyaktvā dhanañjaya
siddhy-asiddhyoḥ samo bhūtvā samatvaṁ yoga uchyate

Yoga has also been described as wisdom in work. Katha Upanishad describes yoga thus: "when the senses are stilled, when the mind is at rest, when the intellect wavers not – then the person reaches the highest stage.

This steady control of the senses and mind has been defined as yoga."

In the second aphorism of the first chapter of the *Yoga sutra*, Patanjali describes Yoga as 'Chitta vrtti nirodhah'. "Yoga is the method by which the restless mind is calmed, and the energy is directed into constructive channels."

Stages of Yoga

YAMA – Restraints, moral disciplines or moral vows.

NIYAMA – Positive duties or observances.
ASANA – Posture.

PRANAYAMA – Breathing Techniques.

PRATYAHARA – Sense withdrawal.

DHARANA – Focused Concentration.

DHYANA – Meditative Absorption.

SAMADHI – Bliss or Enlightenment.

Asana keeps the body healthy and strong and in harmony with nature. By doing asanas yogi becomes conscious about his body.

Aspects of Yoga

Pranayama: Prana + ayama

Prana means breath, respiration, life, vitality, wind, energy, or strength
Ayama means length, expansion. Stretching or restraint.

Pranayama means extension of breath and its control. This control is over all the functions of breathing, namely:

1. Inhalation - This is called puraka (filling up).
2. Exhalation - This is called rechaka (emptying the lungs).
3. Retention or holding the breath – a state where there is no inhalation or exhalation, which is called *kumbhaka*.

Pranayama is thus the science of breathing. It is the center point around which the wheel of life revolves. Through pranayama we control our breath.

The yogi`s life is not measured by the number of his days but by the number of his breaths. Therefore, he follows the patterns that strengthen the respiratory system, soothe the nervous system and reduce cravings.

The emptying of the mind of the whole of its illusion is the true exhalation. The realization that "I am Atma" is the true inhalation. And the steady sustenance of the mind on this belief is the true Kumbhaka (retention of the breath). This is true pranayama.

Every living creature unconsciously breathes the prayer 'Soham' = I am the Immortal Spirit – with each inward breath. So also, with each outgoing breath creature prays 'Hamsah' (I am He). He offers up the very breath of his being to the Lord.

Dharana

देशबन्धश्चित्तस्य धारणा

"Dharana is holding the mind to one place, object, or point" [1]

A sadhaka when reaches the sixth stage is called 'Dharana'. Here he is concentrated on a single point or on a task in which he is completely absorbed. The Sadhaka concentrates upon OM, which is the symbol of divinity, to achieve ekagrata and then the yogi focusses his attention on his beloved Deity adding OM to the name of the Lord.

Dhyana and Samadhi

The word DHYANA comes from the Sanskrit word "DHYAI", which means "TO THINK OF ".

DHYANA involves concentration and meditation on a point of focus with the intention of knowing the truth .DHYANA leads to self-knowledge where one can separates illusion from reality and eventually reach the ultimate goal of yoga SAMADHI.

The first step to meditation begins with the practice of 'Pratyahara'.

Our senses are attracted to external subjects. We need to redirect those inwards. This practice helps increase concentration and reduces instability in meditation, you are asked to close your eyes so that you no longer communicate with the outer world. By shutting your ears, you shut out all the noises. Your communication with the outer world has broken. To establish the restless mind, it must be fixed on a single point to enable concentration. Normally in medication this point of concentration is one's breath. As the mind gets fixed on one object, your concentration power increases .Finally, there is the super or higher conscious mind. It is the level of the world beyond the senses.

Samadhi is the end of Sadhak's quest. At the peak of his meditation, he passes into the state of Samadhi, where his body and senses are at rest as if he is asleep. The person in the state of Samadhi is fully conscious and alert.

ध्यानेनात्मनि पश्यन्ति केचिदात्मानमात्मना ।
अन्ये साङ्ख्येन योगेन कर्मयोगेन चापरे ॥ 25 ॥

"Some try to perceive the Supreme Soul within their hearts through meditation, and others try to do so through the cultivation of knowledge, while still others strive to attain that realization by the path of action (Srimad Bhagavad Geetha – 13-25)".

YOGA - The way to good health

Yoga and Stress

Stress is the main reason of diseases and can be a reason of why people find it difficult to reduce fat and weight. So, what exactly is stress? Through advances in technology and science we have been able to conquer a lot in many fields. But there is also a dark face of technology. It has increased the feelings of competitiveness and envy. Financial tension, emotional problems, environmental pollution and a sense of loneliness, have all increased the stress of daily life. All these factors strain the body, causing nervous tension, and affect the mind [3, 4 & 5].

Yogic science believes that the nerves control the unconscious mind and that when the nervous system is strong, a person faces stressful situations more positively. Asanas improves blood flow to all the cells of the body, revitalizing the nerve cells. This flow strengthens the nervous system and its capacity for enduring stress [5].

The practice of asanas and pranayama helps to unite the body, breath, mind, and intellect. Slow, effortless exhalation during practice of an asana brings calmness to the body cells, relaxes the facial muscles, and releases all tension from the organs of perception: the eyes, ears, nose, tongue, and skin. When this happens, the brain, which is in constant communication with the organs of action, becomes *shunya*, or void, and all thoughts are stilled. Then brain becomes free from fears and anxieties. Your mind is free of

stress and is filled with calm and reach in the state of peace and quiet [4].

Yoga Practices for Stress Management

'Asanas' for Stress Management

The Asanas are: Tadasana, Nokasana, Shashank asana, Youmudra, and Kayotsarg.

Pranayama

Deep breathing (Dheerg shwas), Sukshma Bhastrika, Anulom- Vilom, Mahapran Dhvani, Shitali, Bhramri.

Mudra

Gyan Mudra, Parivartan Mudra, Surabhi Mudra, Kaleshwar Mudra, and Khechari Mudra.

Colour

Imagine white color on the body.

Mantra

OM

Yoga and Immunity

Our immune system is of most importance and plays a huge role in keeping us fit and healthy. The immune system is the defense mechanism of the body and protects us from disease. Its main agent is the blood, a fluid consisting of plasma and red and white blood cells. White blood cells are the soldiers of our body, which fight and protect us from diseases. When the blood flows in speed in our body, our immune system becomes stronger. Yoga helps to boost the rotation of blood in our whole body and gives strength to red and white blood cells [3].

Yoga is a holistic uplifting approach to our body and reduces stress level. Stress is one of the primary reasons for a weak immune system. Apart from reducing stress levels yoga also helps in conditioning the lungs. It also helps stimulate the lymphatic system, thus helping and flushing out toxins and impurities out of our system and ensuring that fresh oxygenated blood reaches all the organs of the body so that they can function properly. The thymus gland is located above the heart between the lungs. It is very closely related to our immune system. It reduces white blood cell that helps us fight infection virus, foreign invaders and even bacteria. So, while doing yoga *Asana*, try and focus on the region where thymus gland is located.

Setubandhasana - It stimulates the thymus gland and helps an optimum production of healthy white blood cells. That will help strengthen your immune system.

Bhujangasana - While doing this asana focus just above the heart between the lungs greatly helps open up the lungs and helps us breath better.

Ushtrasana - Focus on thymus gland.

Marjarasana - This helps to flush out toxins and also helps stimulate the lymphatic system including our thymus gland.

Dhanurasana - It opens up lungs.

Suryanamaskar - These stimulate blood circulation in our body, and detox the body.

Sarvangasana or Halasana - It stimulates the thymus gland.

Pranayama - Kapalabhati, Nadishodhan,

Anulom-Velom - These are great forms of detoxification and greatly help strengthen the immunity system.

Mudra - Prana Mudra, Prathvi Mudra, Agni Shakti Mudra, Shivling Mudra, Hakini Mudra [8] (IMP).

Mantra - *Hram, Hrim* (concentrate on lungs and imagine orange colour).

Yoga and Diabetes

Meditation, Pranayama and Asanas.

Meditation and Yoga Nidra will reduce stress….will reduce cortisol hormone….will increase insulin in body…….will improve the condition of Diabetes. It will also reduce the high blood pressure.

Asana

With the help of Asanas, lower levels of fat in liver and pancreas are noted. That helps the cells to start working again to help pancreas to release insulin and control blood sugar start working again.

Ardha Matsyendrasana and Vakrasana

Halasana – It gives pressure on pancreas.

Mandukasana, Pashchimotanasana,

Janushirasana – It gives strength to pancreas.

Pavanmuktasana – It boosts the function of pancreas.

Uttanpadasana – This also boosts the function of pancreas.

Agnisar – It boosts the function on pancreas and produces more and more insulin.

Suryanamaskar – This reduces the fat. And also reduces L.D.L. levels in the body.

Kryiya - Agnisaar kriya.

Bandha - Uddhiyaan bandha.

Pranayama - Through Pranayama we take out in maximum oxygen and take out maximum carbon di oxide. And become more active, fresher, regenerative, and strong enough to take glucose into them. Pranayama balances the secretion of hormones. These are Bhramari, Bhramari, Nadi-Shodhan, Bhastrika, Surya Bhedi.

Mantra – *Hum, OM*

Mudra – Surya Mudra, Prana Mudra, Varun Mudra, Shakti Mudra, Ling Mudra, Vayu Mudra [8].

Meditation - Concentrate on Tejas Kendra with orange color with Surya mudra and chant the mantra… *Hum* or *OM*… for 5-10 minutes. With giving positive suggestions that my pancreas are getting healthy, working actively.

Diet - Avoid sugar and food products made with sugar. Avoid potatoes, rice, and starch in diet. Avoid fruits which contain more sugar.

Yoga to Balance Hormones

Our body is made up of trillions of cells. Each cell performs a different task in our body. These cells are useless if there is no communication in between them. Now what makes communication between each of cells in our body? They are called our hormones. These are chemical messengers. Each cell communicates with other cells to perform task in our body like lifting fingers, walking, heart health, kidney function etc. If the hormones are working in perfect condition and in balanced harmony, all the organ functions in the body work in good condition. When hormones are disrupted, every task in our body becomes imbalanced. So, communication is necessary and that depends on balanced hormones.

Hormones affect our Physical health; Emotional health; Moods; Mental health; Appetite; Reproductive system and all the other functions of our body. These all are managed by our Endocrine system, which regulates our hormones.

What affects our hormonal balance?

A. Life Style

1. **Sleep, sleep and sleep** - The deeper and sound we sleep, the better our health.

   Sleep balances two hormones in our body.

a. Leptin and b. Gratin. If we sleep less, these two hormones become imbalanced. If we sleep

less, insulin dips and insulin also get imbalanced.

2. **Exercise -** Exercise balances the secretion of Insulin. Insulin pushes extra sugar and amino acids to our cells. Cells get energy from them. So exercise is a must to balance hormones. Walking, jogging, aerobics, yoga and any form of exercise.

3. **Sugar and Junk Food** – The easiest way to imbalance hormones. More sugar – more carbohydrate – more junk food – more hormonal imbalance.

4. **Stress – Stress – Stress -** If we are stressed, we can't sleep, when we can't sleep well, our hormones become imbalanced. We sleep less, we become stressed. …..

If we are stressed, there is one hormone which is produced – Cortesol. In order to redcuce stress, meditation, letting go, more sleep, self care etc. are essential in life.

Importance of Yoga to Balance Hormones

Following are suggested Yoga practices to control Hormones:

Asanas

Ushtrasana, Bhujangasana, Setubandhasana, Bhadraasna, Marjarasana, Madhyapadshirasana, Vipritkarni, Padmasana, Deep breathing, and Shavasana.

Pranayama

Deep Breathing, Anulom Vilom, Mahaprana Dhwani, Brahmari, Sheetali, and Siskshma Bhastrika.

Mudra - Gyan Mudra, Kaleshwar Mudra, Khechri Mudra, Surbhi Mudra.

Mantra - AUM

Meditation - Relax the whole body. Concentrate on 'Jyoti Kendra'. Imagine bright white color on Jyoti Kendra. And also imagine a bright white color in the whole atmosphere. And feel extreme "Ananda and Shanti".

Yoga is not simply an exercise of stretching, but it is a philosophy of life that teaches the individual how to achieve a calm mind, which in turn helps to channel energy throughout the body.

Yogic Kriyas (Shuddhi Kriyas)

Ancient yogis found that Kriya Yoga is a means through which it helps to clean and remove unwanted substances stored in the internal organs of the body. Yogic Kriyas are also known as Shuddhi-Kriyas. In other words, just as the external organs of the body are cleaned, cleaning the internal organs is also very important. It is achieved through Yogic Kriya [7].

Through Yogic Kriya, seven chakras of knowledge, intellect, and body are awakened, which in turn accelerates the process of spiritual development.

Yogic kriyas can be explained as following:

1. Trataka Kriya: Constant gaze on an object or point.
2. Neti Kriya: This kriya is used to keep the breathing system clean and to remove toxic substances from the nasal passages.
3. Kapalbhati Kriya: accelerates the entire brain and awakens the idle brain centers.
4. Dhauti Kriya: makes the digestive system powerful and also cleanses the stomach.

   It helps in removing excess acidity and ends constipation, indigestion, gas, etc. This Kriya is also beneficial in curing diseases like piles. It also purifies the upper respiratory tract.

5. Vasti Kriya: practice to clean the lower abdomen, especially the digestive system.
6. Nauli Kriya: This is an important exercise for the stomach and internal organs.

All Kriyas and advanced Yoga practices should be initiated and practiced under the care and supervision of qualified teachers. Several Yoga Aasanas and Kriyas are mentioned in brief in this article, merely as a reference to their potential uses. The readers are encouraged to seek out further information available through the references listed below and through a wide array of other resources available in the literature.

Conclusion

Yoga is a complete science. If practiced with dedication, yoga can draw out positive qualities and decrease our defects. Yoga helps to strengthen our internal organs, external body and its organs, our emotional balance and intellectual vitality. Yoga is a science that is able to bring together the body, mind, breath and awareness. This can be concluded as following:

योग स्वस्र् जीवित - Yoga is the healthy life.

सर्त्वोयोगः उच्यते - Yoga is the balance of mind in all situations.

योगर्यी एकधचत्त - Yoga is fixing of one's mind

योग: कर्मसु कौशलम् - Yoga is skill in action.

योगश्चित्तवृत्तिनिरोधः - Yoga is restraining the mind and its activities.

योगः सर् धधः - Yoga is meditation.

"Words fail to convey the total value of Yoga. It must be experienced".

References

1. Patanjali Yoga Sutra www.patanjaliyogasutra.in
2. Hatha Yoga Pradipika by Muktibodhananda Swami https://terebess.hu/english/Hatha-Yoga-Pradipika-Muktibodhananda.pdf
3. BKS Iyengar Yoga: Path to Holistic Health https://www.amazon.com/B-K-S-Iyengar-Yoga-Holistic-Health/dp/0756633621
4. BKS Iyengar: Light on Yoga https://www.amazon.com/Light-Yoga-Bible-Modern/dp/0805210318
5. The Magic Weight-loss Pill by Luke Coutinho https://www.amazon.com/Magic-Weight-Loss-Pill/dp/0143443224
6. Tum Swastha Reh Sakte Ho by Acharya Mahapragya https://www.amazon.com/Tum-Swasth-Reh-Sakte-Hindi-ebook/dp/B07F2M65M7
7. Mudra Chikitsa by Ausho Sidharth https://www.amazon.in/MUDRA-CHIKITSA-OSHO-SIDDHARTH/dp/9385200089
8. Mudras – Yoga in Your Hands by Gertrud Hirschi https://www.amazon.com/Mudras-Yoga-Hands-Gertrud-Hirschi/dp/1578631394

Attention

The present article is only a theoretical overview of Yogic practices. It is compulsory that all techniques of Yogic practices be learnt in person, from a competent yoga teacher who is a professional from a lineage of Yoga teachers only.

About the Author

Ms. Richa H. Gurnani has a M.A. degree with Mastery in science of living, meditation, and human anatomy along with Yoga. She is a full-time Yoga teacher and a trainer in the N.J. Charitable Foundation, Surat, Gujarat. Her training skills include Yoga, Meditation, Power Yoga, Pilates, and Pranayama.

मत्तविलासप्रहसनस्य साहित्यशास्त्रीया समीक्षा – द्वितीयो भागः

[Literary Study of Mattavilāsaprahasana – A Comedy – Part 2]

Kamakshi Ramanarayanan

Arudhra Education and Research Foundation, Lingi Chetty Street, Mannady, Chennai
arudhraresearchfoundation@gmail.com

Summary

Mattavilāsaprahasana is a single-act comedy composed by the Pallava king Mahendra Vikrama Varma (6th – 7th century CE), set in the streets of Kāñcīpura. Its plot revolves around the uncouth and hypocritical interactions between a *kāpālika* (a ritualistic person carrying a human skull), Buddhist monk, and other rather less-cultured characters. This is an attempt to study the *prahasana* (comedy) from the perspective of a few aspects of *sāhitya śāstra* (rules for literary works). The elements of plot and analysis of characters were dealt with in part one. The second part discusses *rasa* (sentiment), *aucitya* (decorum), *alaṅkāras* (poetic embellishments), and possible influence of the vernacular. The Part-1 of the three-part series has been published in the Veda VaNee, 2(2): 13 – 22, 2024.

अथेदीनां मत्तविलासप्रहसनस्य रसपरिपाकः, औचित्यम्, अलंकारसौष्ठवं च पर्यालोच्यन्ते।

I. रसविमर्शः

i. अङ्गी रसः

रूपकेऽस्मिन् हास्यः प्राधानो रसः, हासस्य अविच्छिन्नस्थायितया[1] सहृदयानुभवसिद्धत्वात्।

ii. प्रहसनाङ्गानि

रसार्णवसुधाकरस्य[2] तृतीयविलासे शिङ्गभूपालेन प्रपञ्चितानां प्रहसनाङ्गनां[3] समन्वयः क्रियते।

a) *"कथं मद्यदोषो मामेवं सङ्क्रामयति। भवतु भवतु। अद्यप्रभृति मद्यनिषेवणान्निवृत्तोऽस्मि "[६]* इत्यत्र कपाली पूर्वं गृहीतं सुरापानमहाव्रतं तत्पानमोहवशादेव त्यक्तुमुद्युङ्क्ते, इति **अवगलितम्**[4]।

---

1 "विरुद्धैरविरुद्धैर्वा भावैर्विच्छिद्यते न यः। आत्मभावं नयत्यन्यान् स स्थायी लवणाकरः॥" (दशरूपकम् ४।३४)। इतः परं दशरूपकं 'दश' इति परिभाषया निर्दिश्यते।

2 रसार्णवसुधाकरो 'रसा' इति परिभाषया निर्दिश्यते।

3 "अवगलितावस्कन्दौ व्यवहारो विप्रलम्भ उपपत्तिः। भयम् अनृतं विभ्रान्तिर्गद्गदवाक् च प्रलापश्च॥" (रसा ३।२७६)

4 "पूर्वम् आत्मगृहीतस्य समाचारस्य मोहतः। दूषणं त्यजनं चात्र द्विधावगलितं मतम्॥" (रसा ३।२७७)

b) *“पेया सुरा प्रियतमामुखम् ईक्षितव्यम्...”* [७] इत्यादिना परमार्थेनायोग्यस्यापि स्वमतस्य मोक्षसाधनत्वेन स्तुत्या **अनृतम्**[5]।

c) कपालिना *“येन मम पान-भोजनशयनेषु नितान्तम् उपकृतं शुचिना”* [११] इत्यत्र क्षुद्रस्य कपालस्य शुचित्वोपकारकत्वाभ्यां विशेषणाभ्यां योग्यतावर्णनात् **प्रलापः**[6]।

d) *“किमत्र द्रष्टव्यम्। भिक्षाभाजनं खल्वेतत्”* [१४] इति शाक्यभिक्षुणा प्रोक्ते,*“अत एव द्रष्टुमिच्छामि”* [१४] इत्यादेः कपालिकर्तृकाद् हठादारभ्य तयोर्हास्यकरसंवादाद् **व्यवहारः**[7]।

e) *“उन्मत्तक इति बहुश एतं शब्दं शृणोमि। एतद्गृहीत्वा दर्शय उन्मत्तकम्”* [२८] इति उन्मत्तकदिदृक्षुणा उन्मत्तकेन कापालिकाय कपाले दत्ते सति *“अयम् इदानीं कुड्येनान्तर्हितः! शीघ्रम् अनुगम्यताम्”* [२८] इति लब्धावसरेण कापालिकेनोन्मत्तकस्य वञ्चनाद् **विप्रलम्भः**[8]।

f) *“अवश्यम् एतैर्दुष्टबुद्धस्थविरै-र्निरुत्साहैरस्माकं तरुणजनानां मत्सरेण पिटकपुस्तेकषु स्त्री-सुरापानविधानानि परामृष्टानीति तर्कयामि”* [१२] इत्यत्र बौद्धभिक्षूणां प्रसिद्धस्य मदिरामहिलानिषेधस्य, मत्सरबौद्धस्थविरकृतविधिवाक्याप-मार्जनम् इति लोकसिद्धेन कल्पितहेतुना साध्यमानत्वाद् **उपपत्तिः**[9]। यथा वा

“अर्हं बुद्धस्य विज्ञानं, येन मुण्डनं दृष्टम्” [१८] इति बौद्धे प्रसिद्धस्य मुण्डनधर्मस्य केशाकेशिकलहात् सुखमोक्षफलकत्वमिति लोक-सिद्धेनार्थेन समर्थनाद् **उपपत्तिः**।

g) *“अहो सुखोपनतोऽभ्युदयः। एतावान् दोषः – महाजनो द्रक्ष्यति”* [१६] इत्यादौ शाक्यभिक्षोः शिष्टजन-दर्शनभयात् स्वदुराचारान्निवृत्तिरिति **भयम्**[10]।

iii. रसान्तराणां शोभा

a) रसभावान्तराण्यपि कथायामस्यां विप्रकीर्णानि यथोचितमभ्युद्यन्ति। उदाहरणानि यथा

- *“निर्विष्टोज्झितचित्रचीवरधरो रूक्षैर्नितान्ताकुलैः केशैरुद्धत-*

[5] “तदेवानृतमित्याहुरपरे स्वमतस्तुतेः” (रसा ३।२८२)

[6] “प्रलापः स्यादयोग्यस्य योग्यत्वेनानुमोदनम्” (रसा ३।२८३)

[7] “व्यवहारस्तु संवादो द्वित्राणां हास्यकारणम्” (रसा ३।२७९)

[8] “विप्रलम्भो वञ्चना स्याद्धूतावेशादिकैतवात्” (रसा ३।२७९)

[9] “उपपत्तिस्तु सा प्रोक्ता यत् प्रसिद्धस्य वस्तुनः।
लोकप्रसिद्धया युक्त्या साधनं हास्यहेतुना॥” (रसा ३।२८०)

[10] “स्मृतं भयं तु नगरशोधकादिकृतो दरः” (रसा ३।२८१)

भस्मपांसुनिचयैर्निर्माल्यमालाकुलैः। उच्छिष्टाशनलोलुपैर्बलिभुजाम् अन्वास्यमानो गणैर्भूयान् ग्राम-कसारसञ्चय इव भ्राम्यन् मनुष्याकृतिः” [२६] इत्यत्रोन्मत्तक-विभावकः तज्जुगुप्सितचेष्टाद्युद्दीपितः पाशुपतनिष्ठो **बीभत्सः**[11] समुज्जृम्भते।

- *“भगवन्! परिभ्रमति परिभ्रमति पृथिवी। पुरः पतामीव। अवलम्बस्वेदानीं माम्”* [५] इति क्षीबत्वेन देवसोमायाः स्खलितगत्या, *“प्रिये सोमदेवे! किं त्वं कुपितासि... सुलभपदस्खलितो मे मदोऽयं तवापराद्धः”* [६] इति कपालिनः स्खलितगिरा च पानहेतुको **मदाख्य**भावो[12] व्यज्यते।
- *“चिरं मया चरितमखण्डितं तपः ... त्वमद्य यत् कुशलि कपालि दृश्यसे॥”* [२९]

इत्यत्र नष्टकपालस्य पुनर्लाभेन कपालिनश्चित्तप्रसादस्य दर्शनाद् **हर्ष** इति भावः[13]।

b) मध्ये मध्ये लक्ष्यमाणो रत्यादीनामाविर्भावस्तु विद्युत्कल्पः। न हि ईदृशानां रत्यादीनां साक्षाद्रसत्वं किंतु तदाभासमात्रत्वम् अलङ्कारत्वं च। तेषां वारुणीवश्य-वामाचरणशीलपात्रनिष्ठत्वाद्, हास्यरसाङ्गतया गौणतापन्नत्वाच्च। यथा

- *“सत्यमेवैतत् — तपसा कामरूपता प्राप्यत इति”* [५] इत्यादिना कपालिवचनेन व्यक्ती कृतो देवसोमाविषयकानुरागो वक्तुर्मदिरामदाक्रान्तत्वात् स्वयं रसपदमनारूढो **रसाभासत्वं** प्राप्नोति। तस्य च हास्याङ्गत्वेन **ऊर्जस्वी**ति[14] अलङ्कारः।
- *“इदानीं तव शिरःकपालं मम भिक्षाकपालं भविष्यति”* [१८]

इत्यत्र कपालिनो रुष्टभाषणपूर्वके शाक्यभिक्षुप्रहरणाद्युद्यमे **क्रोधा-भासस्य हास्याङ्गत्वम्**।

- कपालिना बहुधा पीडितेन शाक्यभिक्षुणा अनन्यगत्या निजभिक्षाभाजने प्रदर्शिते, *“हा हतास्मि मन्दभागा। सर्वलक्षण-सम्पन्नतया कमलासनशीर्षकपाला-नुभावस्य पौर्णमासी-सोमदर्शनस्य*

---

[11] “बीभत्सः कृमिपूतिगन्धिवमथुप्रायैर्जुगुप्सैकभू-रुद्वेगी रुधिरान्त्रकीकसवसामांसादिभिः क्षोभणः। वैराग्याज्जघनस्तनादिषु घृणाशुद्धोऽनुभावैर्वृतो नासावक्त्रविकूणनादिभिरिहावेगार्तिशङ्कादयः॥” (दश ४।७३)।

[12] “हर्षोत्कर्षो मदः पानात्स्खलदङ्गवचोगतिः” (दश ४।२१)

[13] “प्रसत्तिरुत्सवादिभ्यो हर्षोऽश्रुस्वेदगद्गदाः” (दश ४।१४)

[14] “अनौचित्येन प्रवृत्तो रसो भावश्च रसाभासो भावाभासश्चेत्युच्यते। स यत्रापरस्याङ्गं तदूर्जस्वि” इति कुवलयानन्दे रसवदाद्यलङ्कारकारिकावृत्तौ। (कुवलयानन्दः १७०)। इतः प्रभृति कुवलयानन्दः ‘कु’ इति निर्दिश्यते।

नित्यसुरागन्धिन एतस्य मलिनपट-संसर्गेणेयमीदृश्यवस्था संवृत्ता” [२२] इति देवसोमा**शोकस्य आभासत्वं हास्याङ्गत्वं** च, तस्य वारुणी-विभ्रान्तपात्रनिष्ठत्वात्।

II. औचित्यपर्यालोचना

“अनौचित्यादृते नान्यद्रसभङ्गस्य कारणम्।
प्रसिद्धौचित्यबन्धस्तु रसस्योपनिषत् परा॥”

इति[15] सुप्रतिष्ठापितं हि ध्वनिकारेणौचित्यस्य काव्यप्राणायमानत्वम्। इदं च प्रहसनं नीचपात्रपूरितमपि, काव्यजीवातोरौचित्यस्य निधानम् इति प्रदर्शयिष्यते। सुरापानं, पात्राणां परस्परवागुपालम्भपूर्वकः शारीरिकाभिघातः, कूहनागर्भितव्यवहार इत्येतादृशम् असभ्याचरणमपि रूपकेणानेन सभारञ्जकताम् अनायीति प्रशंसनीयः कविः।

i. प्रहसनमिदं स्वाङ्गिनं हास्यरसं सर्वांशेन व्यञ्जयत् प्रतिपदं परमम् औचित्यम् आवहत्येव। एतद्यथा

a) भूमौ पतितां देवसोमां निजकरार्पणेनोद्धरन्तं शाक्यभिक्षुं वीक्ष्य कपालिनः परिवादघोषः *“दुष्टभिक्षुनामधारकेण नागसेनेन मम प्रियतमापाणिग्रहणं क्रियमाणम्” [१८]* इति। विवाहार्थरूढस्य पाणिग्रहणपदस्य प्रयोगो हास्यम् अभिव्यनक्तीति पदकृतौचित्येन वर्धते काव्यशोभा।

b) यथा वा विवादपरिहारार्थम् अधिकरणे गन्तव्ये कपालिनः प्रतिज्ञा*“कुतश्चिदपि न्याय्यवृत्तेर्भयं नास्ति” [१४]* इति। अनवरतं मदिरापारावारे परिप्लवमानस्य शुष्कवाक्कलहपङ्किले च संलग्नस्य कापालिकस्य न्याय्यवृत्तिविषयकं भाषणं हास्यास्पदमेव; तस्य वचनाचारयोरन्योन्याननुगुणत्वेऽपि स्वस्य तयोरानुगुण्यभ्रान्त्या। एवं सामान्यतोऽसङ्गतमपि वस्तु रसपोषकत्वेन औचित्यं संप्राप्य काव्यविच्छित्तिमातनोति।

ii. अपि च साहित्यशास्त्रीयग्रन्थेषु प्रायशः काव्यदोषतया गण्यमाना अप्यंशाः कवेर्महेन्द्रविक्रमस्य कौशलाद्गुणायन्ते, प्रकृतप्रहसनस्योत्कर्षहेतुत्वात्। एतादृशं दोषाणां गुणविपरिणामशाल्यौचित्यं प्रमुखतया द्विविधं दृश्यतेऽत्र— वक्तृवैशिष्ट्यप्रयुक्तम् अलङ्कारगतं चेति। तत्रादिमं यथा

a) *“ते खलु मिथ्यादृष्टयः”* इत्यारभ्य *“स्वेनैव वाक्येन हता वराकाः” [७]* इति यावता वाक्येनार्हतः समुपालभ्य, पुनरपि *“न खलु ते पापा आक्षेपमुखेनाप्यभिधातुमर्हन्ति”*

---
[15] ध्वन्यालोकः-३ (p. ३३०)

इति स्वस्यैव पूर्ववाक्यार्थं प्रत्याचक्षाणस्य कापालिकस्य प्रायश्चित्तस्मारणच्छलेन वचनं *“कुतीर्थसङ्कीर्तनोपहतां जिह्वां सुरया प्रक्षालयितुमिच्छामि”* [७] इति। निन्दनार्थमपि पापिनां नामग्रहणं पापायैवेत्यस्य परमोत्तमस्य[16] धर्मस्यातिक्रमणे कपालिकृतं यत् प्रायश्चित्तज्ञापनं, तद् वस्तुतः सुरापानविधानार्थम्। पापस्यैकस्य परिमार्जनाय ततोऽपि गुरुतरं पापान्तरं परिहारविधयोच्यत इत्येतद्वैषम्यं नात्र दोषाय। परं, धूर्ताचरणैकशीलस्य कपालिनो मुखोद्गतत्वेन वक्तृवैशिष्ट्यादङ्गिनो हास्यरसस्य पोषणायैव।

b) निजभिक्षाभाजनम् अपश्यतः सुरां स्वीचिकीर्षोः कपालिनो वचांसि *“आपद्धर्मं प्रमाणीकृत्य गोशृङ्गेण प्रतिगृह्यताम्”* [१०] इति। अत्र, वारुणीपानरूपे कुत्सितेऽपि कार्ये कर्तव्ये तदङ्गतयापद्धर्मः स्मर्यते, इत्येवंरूपा कापालिकनिष्ठा धर्मलोपभीतिः सुहासकरा।

c) सुरापणमेत्य कपालिना *“मिथ्या त्रिलोचनविलोचनपावकेन”* इत्यादिना हरनेत्राग्निना स्नेहभावम् आपन्नायाः कामदेवमूर्तेः वारुण्याश्च अभेदकथने, तत्समर्थनविधया देवसोमायाः प्रत्युक्तिः *“नहि लोकोपकारनिरतो लोकनाथो लोकं विनाशयति”* [९] इति। अत्र जगदीश्वरः परमकारुणिकः इति नितराम् उत्कृष्टस्याप्यर्थस्य सुरापान-वशंगतेन पात्रेण उपन्यस्तत्वादङ्गी हास्यरसः परिपुष्यते।

d) शाक्यभिक्षुणा *“इदानीमपि नास्ति ते करुणा”* इति सकरुणं याचितस्य, तेन सह कलहवर्धने बद्धकङ्कणस्य कपालिनः प्रतिवचनं *“यद्यस्ति करुणा, कथं वीतरागो भविष्यामि”* [१६] इति। वीतरागत्वमिति स्थितप्रज्ञधर्मभूतस्यात्मगुणस्य[17] कपालिना निजदयाराहित्यं समर्थयितुम् उपादानं हास्यास्पदमेव। प्रसङ्गेऽस्मिन्नस्य खलवदनपतितस्यार्थस्य वेदान्ताभासमात्रत्वात्।

e) यथा च शाक्यभिक्षुभिक्षाभाजनस्य स्वत्वभ्रान्त्या महति शोके निमग्नस्य कपालिनः स्वयं तस्य कपालस्य शुद्धीभावे विश्वासव्यञ्जकं वचनम्

---

16 “आत्मनाम गुरोर्नाम नामातिकृपणस्य च। श्रेयस्कामो न गृह्णीयाज्ज्येष्ठापत्यकलत्रयोः॥” इति स्मरणात्। स्मृतिरियं भट्टोजिदीक्षितैः सिद्धान्तकौमुद्याम् “अवद्यपण्यवर्या गर्ह्यपणितव्यानिरोधेषु” (३।१।१०१) इति पाणिनीयसूत्रस्य वृत्तावाम्नाता।

17 “वीतरागभयक्रोधः स्थितधीर्मुनिरुच्यते” (भगवद्गीता २।५६)

"श्रूयन्ते हि महान्ति भूतानि प्रायश्चित्तैरपनीतकल्मषाणि भवन्ति" [२२] इति। अत्र प्रायश्चित्तमहिमेति प्रौढार्थो मत्तकापालिकेन विपरीततया गृहीतो निजविवक्षायाः समर्थनाय स्वच्छन्दम् अस्थाने आनीतो हास्यमेव व्यनक्ति।

iii. तत्रालङ्कारगतम् औचित्यं निरूप्यते। यथा

a) काञ्चीनगर्याः सौन्दर्यवर्णनावसरे देवसोमाया वाक्यम् *"भगवती वारुणीवानवगीतमधुरा काञ्ची" [८]* इति। इह वारुणीकाञ्चीपुर्योः अनवद्यमाधुर्यरूपसमानधर्मेण इव-शब्दोपात्तसादृश्यस्य वचनात् पूर्णोपमा। न चात्र सुरापेक्षया काञ्चीपुरस्य ज्यायस्त्वादधिकोपमं[18] दोषाय भवेत्। वाक्यस्यास्य मत्तावदनतः समुद्भूतत्वात्। प्रत्युत, पात्रानुगुणत्वादस्या मत्तभाषणम् उपस्कुर्वत्या अधिकोपमया हास्यरस एव प्रकामं शोभते।[19]

b) अनन्यगत्या निजनिरपराधितां निरूपयितुं शाक्यभिक्षुणा स्वभिक्षापात्रे कपालिनः सन्निधौ प्रकाशिते देवसोमाया विलापः – *"सर्वलक्षणसम्पन्नतया कमलासन-शीर्षकपालानुभावस्य ... एतस्य ... मलिनपटसंसर्गेणेदृश्यवस्था संवृत्ता"* [२२] इति। अत्र ब्रह्मकपालस्यानुभाव इवानुभावो यस्येत्यर्थे प्रकृतकपाल-ब्रह्मकपालयोरिवशब्दं विना सादृश्योक्त्या वाचकलुप्तोपमा। इहाप्युपमानस्योपमेयापेक्षया गुणाधिक्येन यदधिकोपमं तन्न दोषाय। परं पूर्ववद्धास्यरसस्य उत्कर्षकतया गुणायैव भवति।

इत्थं, प्रहसनेऽस्मिन्ननौचित्यलेशोऽपि नास्त्येव। अथवा, शृङ्गारकरुणादि-रसापेक्षया यद्यदनौचित्यं मतं, तदत्र प्रहसने न दूषणं किन्तु भूषणमेव। उक्तं ह्यभिनवगुप्तपादैः "अनौचित्यप्रवृत्ति-कृतमेव हि हास्यविभावत्वम्। तच्चानौचित्यं सर्वरसानां विभावा-नुभावादौ संभाव्यते" इति[20]।

III. अलङ्कारसमीक्षा

विविधैरर्थालङ्कारैः समुपस्कृतमिदं प्रहसनं कविराजस्य महेन्द्रविक्रमस्य नवनवोन्मेषशालित्वं निःसंशयं संस्थापयति।

---

[18] "यत्रोपमानमधिकं तद्भवेदधिकोपमम्" इति प्रतापरुद्रियस्य दोषप्रकरणे कारिका। (प्रतापरुद्रीयम् ९)

[19] मृच्छकटिके शकारस्य जल्पनवत्। "किं द्रौपदीव पलायसे रामभीता। एष हरामि सहसेति यथा हनूमान् विश्वावसोर्भगिनीमिव तां सुभद्राम्॥" इति। (१।२५)

[20] अभिनवभारती (६।३८ p. ६९५)

तत्रालङ्काराणां प्राचुर्यात् केचनैवेहोदहारणतया समुल्लिख्यन्ते।

i. सश्रद्धसुरासेवनेन संपादितस्य देवसोमाङ्गसौष्ठवस्य कपालिकर्तृको वर्णनोपक्रमः *“त्वया परमव्रतस्य विधिवदनुष्ठानेनान्य एव रूपातिशयः क्षणात् प्रतिपन्नः” [५]* इति। अन्यशब्देन देवसोमासौन्दर्यातिशयस्य सर्ववैलक्षण्य-वर्णनादत्र **भेदकातिशयोक्तिः**[21]।

ii. कपालिकर्तृकं सुरापणवर्णनम्
“एष सुरापणो यज्ञवाटविभूतिम् अनुकरोति। अत्र हि ध्वजस्तम्भो यूपः सुरा सोमः शौण्डा ऋत्विजश्चषकाश्चमसाः शूल्यमांसप्रभृतय उपदंशा हविर्विशेषा मत्तवचनानि यजूंषि गीतानि सामान्युदङ्काः स्रुवास्तर्षोऽग्निः सुरापणाधिपतिर्यजमानः” [८] इति, देवसोमायाः प्रतिभाषणं च *“आवयोरप्यत्र भिक्षा रुद्रभगो भविष्यति” [९]* इति। सुरापणस्य यज्ञवाटिकानुकरणम् इति सादृश्यवचनाद् **उपमा**[22]। ध्वजस्तम्भादिभिक्षान्तेषु क्रमेण यूपादिरुद्रभगान्तानाम् अभेदारोपेण सिद्धं **रूपकं**[23] चोपमाङ्गतया **सङ्कीर्णम्**। (सुरापणीयद्रव्याणां यज्ञभूमिप्रसिद्ध-यूपादिस्थानीयत्वेन साधारणधर्मता कल्प्यते इति।) ईदृशानां कविप्रतिभायाः अप्रतिहतप्रवाहप्रस्रुतानामारोपारूपाणाम् अचुम्बितार्थानामयत्ननिवेशः प्रशंसनीयः।

iii. कपालिना कृतः सुरायाः स्तवः *“एषा भगवती वारुणी चषकेष्वावर्जिता प्रत्यादेशो मण्डनानाम्, अनुनयः प्रणयकुपितानां, पराक्रमो यौवनस्य, जीवितं विभ्रमाणाम्” [९]* इति। एकेन कपालिना वारुण्याः प्रत्यादेशत्वादिना बहुधोल्लेखाद् **उल्लेखः**[24]। अत्र मण्डनादयः सम्बन्धिनः, यद्भेदप्रयुक्तोऽयम् उल्लेखः।

iv. तत्समनन्तरं च कापालिकस्य वचनम्
“मिथ्या त्रिलोचनविलोचनपावकेन
भस्मीकृतां मदनमूर्तिमुदाहरन्ति।
स्नेहात्मिका तदभितापवशाद् विलीना सेयं
प्रिये मदयति प्रसभं मनांसि॥” [९]

इति। हरनेत्राग्नितापकर्तृकं स्नेहात्मकत्वम् इत्यप्रकृतधर्मस्य मदनमूर्तावारोपार्थं पुराणप्रसिद्धोऽपि[25] भस्मीभावात्मकः प्रकृतधर्मो निषिद्ध्यत इत्यपह्नुत्यलङ्कारो मिथ्याशब्देनाविष्क्रियते। मदजनकत्व-

[21] “भेदकातिशयोक्तिस्तु तस्यैवान्यत्ववर्णनम्” (कु ३८)

[22] “उपमा यत्र सादृश्यलक्ष्मीरुल्लसति द्वयोः” (कु ६)

[23] “विषय्यभेदताद्रूप्यरञ्जनं विषयस्य यत्। रूपकम्” (कु १७)

[24] “एकेन बहुधोऽल्लेखोऽप्यसौ विषयभेदतः” (कु २३)

[25] “तृतीयात्तस्य नेत्राद्वै निस्ससार ततो महान्॥१४ ... जज्वालोर्ध्वशिखो दीप्तः प्रलयाग्निसमप्रभः॥१५ ... भस्मसात्कृतवान्साधो मदनं तावदेव हि” इति श्रीशिवमहापुराणे रुद्रसंहितायां पार्वतीखण्डे कामनाशवर्णाख्याध्याये नारदं प्रति ब्रह्मणो वचः। (२।३।१९)

साधारण्येन वारुण्याः कामदेवमूर्तेश्च अभेदोपादानम् इति युक्तिरपह्नवस्य बीजमिति **हेत्वपह्नुतिः**[26]।

v. देवसोमया समर्पितां सुरां मनसा वाञ्छन्तमपि वचसा प्रत्याचक्षाणं स्वसृक्वणीम् आलिह्य तिष्ठन्तं शाक्यभिक्षुम् उद्दिश्य कापालिकस्य उपहासवचांसि *"इयमस्येच्छाविरोधिनी वाङ्मुखप्रसेकेन स्खलति" [१६]* इति। इच्छाविरोधिन्यां वाचि मुखप्रसेकत्वस्य तृतीयाविभक्त्युपात्तेनाभेदेनारोपात्[27], कैतवादिपदप्रयोगाभावेऽपि स्खलतीति शब्दसमार्थ्यादत्र गम्या **कैतवापह्नुतिः**[28]। प्रसेकत्वारोपबलेन च वाक्त्वरूपधर्मस्य निह्नवो प्रतीयते। अत्र परमार्थतः सुरां सिस्वादिषमाणेनापि शाक्यभिक्षुणा लोकापवादभीरुणा यत्नाच्छादितमपि स्वान्तर्वर्तिनं मनोरथं पिशुनयन् निजसृक्वावलेहः, तदुदीरितस्य सुराप्रत्याख्यानस्य मिथ्यात्वं स्फुटं प्रकाशयतीत्यर्थः।

vi. शाक्यभिक्षुणा *"कथं कपालम्"* इति पृष्टस्य कापालिकस्य सावज्ञं प्रतिभाषणम् *"दृष्टानि वस्तूनि महीसमुद्रमहीधरादीनि महान्ति मोहात्।*
अपह्नवानस्य सुतः कथं त्वमल्पं न निह्नोतुमलं कपालम्" [१७]
इति। इह कारणभूतस्य शून्यवादिनो[29] बुद्धस्य निह्नवशीलतायाः कार्यभूते शाक्यभिक्षौ समुचितत्ववर्णनात् **समालङ्कारः**[30]। मतप्रवर्तकत्वेन बुद्धस्य कारणता, तदनुयायित्वेन शाक्यभिक्षोश्च कार्यता।

vii. पाशुपतेन कृता साधुचरितप्रशंसा *"अजिह्मैः सारगुरुभिः स्थिरैः श्लक्ष्णैः सुजन्मभिः। तैर्धर्मो धार्यते स्तम्भैः प्रासाद इव साधुभिः" [२४]* इति। साधूनां स्तम्भसादृश्यस्य इवशब्देन उपादानाद्, बिम्बप्रतिबिम्बभावापन्नयोः धर्मप्रासादयोः धारणम् इति साधारणधर्मस्य च वचनात् पूर्णोपमा। प्रकृताप्रकृतयोः साधुस्तम्भयोः पञ्चभिः अजिह्मत्वादिविशेषणैः प्रत्येकं ऋजुबुद्धित्वाकुटिलत्वादिवाच्यार्थद्वयस्य समर्पणेन **प्रकृताप्रकृतश्लेषः**[31]। स च,

---

[26] "शुद्धापह्नुतिरन्यस्यारोपार्थो धर्मनिह्नवः। ... स एव युक्तिपूर्वश्चेदुच्यते हेत्वपह्नुतिः।" (कु २६, २७)

[27] "प्रकृत्यादिभ्य उपसङ्ख्यानम्" इति वार्तिकेन, प्रसेकशब्दाद् अभेदे तृतीया (प्रकृत्यादिगणस्य आकृतिगणत्वात्)। प्रसेकाभिन्ना वागिति। (प्रकृत्यादेराकृतिगणत्वं "कर्तृकरणयोस्तृतीया" २.३.१८ इति सूत्रे तत्त्वबोधिनीव्याख्याने उक्तम्।)

[28] "कैतवापह्नुतिर्व्यक्तौ व्याजाद्यैर्निह्नुतेः पदैः" (कु ३१)

[29] "इह सर्वभावानां प्रतीत्यसमुत्पन्नत्वात् शून्यत्वं सकलेन शास्त्रेण प्रतिपादितम्" इति प्रसन्नपदाख्या मध्यमकशास्त्रवृत्तिः। (२७।२९)

[30] "सारूप्यमपि कार्यस्य कारणेन समं विदुः" (कु ९२)

[31] "नानार्थसंश्रयः श्लेषो वर्ण्यावर्ण्योभयाश्रितः" (कु ६४)

विशेषणानाम् उपमानोपमेयोभयपक्ष-साधारण्येन सादृश्यगमकत्वात्, **पूर्णोपमाङ्गतया सङ्कीर्णः**।

viii. कपालिना निजकपाले पुनर्लब्धे पाशुपतस्य स्वगतं भाषणम् *"सत्यमेतद् नास्त्यदोषवतां भयमिति, यदयमद्य भिक्षुर्व्याघ्रमुखात् परिभ्रष्टः" [२१]* इति। उत्तरवाक्येन कलहशील-कापालिकाद्विमोचनमिति शाक्यभिक्षोः व्यापारम् अनुक्त्वा तत्प्रतिबिम्बभूतस्य व्याघ्रमुखात् परिभ्रंशरूपस्य वृत्तान्तस्यैव वर्णनेन **ललितम्**[32] इत्यलङ्कारः। अनपराधिशाक्यभिक्षुचरितात्मकेन उत्तरवाक्यार्थेन विशेषभूतेन, सामान्यभूतस्य *"नास्त्यदोषवतां भयम्"* इति पूर्ववाक्यार्थस्य समर्थनाद् **अर्थान्तरन्यासः**[33]। अस्यार्थान्तरन्यासस्य ललितेन प्रसाधनादनयोः **अङ्गाङ्गिभावः सङ्करश्च**[34]।

IV. दैशिकभाषायाः प्रभावः

मध्ये मध्येऽस्मिन् प्रहसने यथायोग्यं केचन विशिष्टपदप्रयोगाः क्रियन्ते यैः काञ्चीपुरनिवासिनः कवेरस्य लेखनशैल्यां बाहुल्यात् तमिळभाषावासितत्वेन भाव्यमिति प्रतीयते। अस्य पाण्डित्यं यद्यपि संस्कृते प्राचुर्येण विद्यते, तथापि मातृभाषायाः प्रभावः स्वलेखनेष्वयत्नसम्पन्नो दृश्यते। यथा

i. *"ध्वंसस्व" [१६-१८]* इत्यादि निराकारवचनं देवसोमाशाक्यभिक्ष्वोः मुखात् प्रयुक्तं तत्र तत्र दृश्यते। द्रविडभाषया "நாசமாகப் போ"[35] इति दाक्षिणात्यैः पामरजनैः प्रयुज्यमानो-पालम्भोक्तेः साक्षात् संस्कृतच्छायेव परिदृश्यते ध्वंसस्वेति शब्दः।

ii. कपालिशाक्यभिक्ष्वोर्व्यवहारस्य विचारणार्थम् अधिकरणं प्रति गन्तव्यमिति पाशुपतेन प्रोक्ते *"यद्येवं नमः कपालाय" [२३]* इति देवसोमाप्रत्युक्तिः "அப்படியென்றால் கபாலத்திற்கொரு கும்பிடு"[36] इति द्रविडभाषाव्यवहारस्य प्रतिकृतिरिव भाति। यदुद्दिश्य सोल्लुण्ठो नमस्कारस्तद्वस्तुनः पुनर्दर्शनस्य अत्यन्तासंभवो द्योत्यते। अनेन कपालपुनर्लाभे देवसोमायाः सर्वथा भग्नाशत्वं सूच्यते।

iii. अस्मिन्नेव प्रसङ्गे कपालपुनर्दर्शनाभावं शङ्कमानया देवसोमया "एष ... *यथाकामम् अधिकरणकारणिकानां मुखानि पूरयितुं पारयति" [२३]* इति स्वशङ्कासमर्थकं कथनम्, "வாயை

---

32 "वर्ण्ये स्याद्वर्ण्यवृत्तान्तप्रतिबिम्बस्य वर्णनम्। ललितम्" (कु १२८)

33 "उक्तिरर्थान्तरन्यासः स्यात् सामान्यविशेषयोः" (कु १२२)

34 "नीरक्षीरन्यायेनास्फुटभेदालङ्कारमेलने सङ्करः" (कु १२०)

35 "नाशमागप् पो" इति देवनागर्यां लिप्याम्।

36 "अप्पडियेन्ड्राल् कपालत्तिर्कोरु कुम्बिडु" इति देवनागर्यां लिप्याम्।

> அடைத்துவிடுவான்"[37] इति दैशिकभाषाप्रयोगस्य प्रतिबिम्बायते। दानेन जनानां वशीकरणे समर्थोऽयं शाक्यभिक्षुरित्यतः सत्यं जानन्तोऽपि तदर्पितोत्कोचगृध्नवो न्यायाधीशप्रभृतयः पुनस्तत्पक्षपातेन कपालं स्वामिने कापालिकाय न दापयेयुरिति तात्पर्यम्।

अत्र सर्वत्रापि प्रसिद्धस्य लोकवादस्यानुकृत्या **लोकोक्त्यलङ्कारोऽपि**[38] दीक्षितेन्द्रमतमाश्रित्य कथ्यताम्। दैशिक-भाषयानुवासिताः एतादृशवचोविच्छित्तयो विवक्षितं व्यङ्ग्यार्थं यावत्, पठनक्षणमात्रे प्रकाशयन्त्यः रसिकजनमनोरञ्जकत्वेन, विशिष्य दाक्षिणात्यभाषापरिचयवतां च हास्यरसानुभवं वर्धयन्तितराम्।

V. उपसंहारः

इत्थमिह रूपके प्रहसनाङ्गानि रसान्तराणि च हास्यरसेऽन्तर्भाव्य, तमेव हास्यं प्रत्येकस्मिन्नपि प्रसङ्गे सुदृढतया प्रकाशयति कविः[39]। किं च, प्रहसनस्यास्य परिहास-बाहुल्येऽपि न क्वचिदपि नैरस्यमनुभूयते, सर्वथौचित्यस्य परिपालनात्। तथैव, क्षुद्रतराणां व्यवहारप्रसङ्गेऽपि नवीनकल्पना-प्रभूतैर्नानालङ्कारैः काञ्चीपुरप्रादेशिक-भाषानुवासितैः प्रयोगैश्च प्रहसनमिदं सहृदयहृदयाह्लादको विलसति।

(अग्रिमे लेखे मत्तविलासप्रहसने शास्त्रान्तराणां प्रभावो विचार्यते।)

VI. सन्दर्भसूची

१) Bhaṭṭojī Dīkṣita, et al. The Siddhânta-Kaumudî with the Tattvabodhini Commentary of Jnânendra Sarasvati and the Subodhinî Commentary of Jayakṛishṇa. India, T. Jâvajî, 1904.

२) Ganapati Sâstrî, T., editor. *The Mattavilâsaprahasana of Srî Mahendravikramavarman.* Government of His Highness the Maharajah of Travancore, 1917.

३) Gayathri, P. R. *मत्तविलासप्रहसनम् – पाठः १ (Tamil Lecture)*. Lectures on Sanskrit texts, https://www.youtube.com/playlist?list=PLhFBbqHpypErQ6jeuYfjtzaoDNCeVLqUB.

४) N., Veezhinathan, editor. *Śrīmad-Bhagavad-Gītā With the Commentary of Śrī Śaṅkara-Bhagavad-Pūjyapāda.* 1st ed., Ādi

---

[37] "वायै अडैत्तुविडुवान्" इति देवनागर्यां लिप्याम्।

[38] "लोकप्रवादानुकृतिर्लोकोक्तिरिति भण्यते" (कु १५७)

[39] शृङ्गारकरुणादिरसान्तराणां विभावविकृतिरेव हास्यबीजम् इत्यत एवाभिनवगुप्ताचार्यैर्हास्ये सर्वरससमावेशः संप्रोक्तः "सर्वे रसा हास्येऽन्तर्भूताः" इति। (अभिनवभारती ६।४८ – p. ७३१)

Śaṅkara Advaita Research Centre, 2014.

५) Siva Purana - Part 4 Rudra Samhitha - Parvati Khanda शिव महा पुराणम् - 4 भाग रुद्र संहिता - पार्वती खण्डः: मूल श्लोक सहित हिन्दी अनुवाद. N.p., Kausiki Books, 2022.

६) Śāstri, Pandit Pattābhirāma, editor. *THE DHVANYĀLOKA OF ŚRĪ ĀNANDAVARDHANĀCHĀRYA With the LOCHANA & BALAPRIYA COMMENTARIES*. Jaya Krishna Das Hari Das Gupta Chowkhambā Sanskrit Series Office, 1940

७) Śūdraka, and Tripathi, Rama Shankar. Mahākaviśudrakapranītaṃ Mrçchakatịkam: Ramānāmnyā Saṃskrṭatịkayā rāstṛabhāsạnuvādena bhāvasaṃvalitayāvistrṭabhūmikayā ca samalaṅkrṭam. Samalaṅkartā Ramāśaṅkara Tripāṭhị. [1. Saṃskaranạ]. India, Motīlāl Banārasīdāsa, 1969.

८) Simhabhūpāla. *The Rasārṇavasudhākara.* Edited by T. Venkatacharya, The Adyar Library and Research Centre 1979.

९) Tripathi, R. S. *The Daśarūpaka of Dhañjaya with Avaloka of Dhanika.* Varanasi, Viswavidyalaya Prakashan.

१०) Vaidya, P. L. *Madhyamaka Sāstra of Nāgārjuna with the Commentary Prasannapadā by Candrakīrti.* The Mithila Institute of Post-Graduate Studies and Research in Sanskrit, 1960.

११) भरतमुनिः. *नाट्यशास्त्रम् अभिनवगुप्तप्रणीताभिनवभारतीसहितम् – तस्य प्रथमो भागः*, साहित्याचार्यमधुसूदनशास्त्रिभिः संपादितम्, काशीहिन्दूविश्वविद्यालयः.

१२) विद्यानाथः. प्रतापरुद्रयशोभूषणं श्रीमल्लिनाथसुतकुमारस्वामिविरचितरत्नाप णाख्यटीकया समेतम्, संशोधितं प्राणशंकरसूनुना कमलाशंकरेण, १, मुम्बापुरीस्थराजकीयग्रन्थमाला, १९ श्लोकः.

१३) श्रीमदप्पय्यदीक्षितप्रणीतः कुवलयानन्दः जयदेवविरचितचन्द्रालोकव्याख्यारूपः चन्द्रालोकसहितः श्रीमत्तत्सदुपाख्यवैद्यनाथसूरिविरचितया अलंकारचन्द्रिकाव्याख्ययालंकृतः. ३, तुकाराम जावजी निर्णयसागराख्यमुद्रणयन्त्रालयाधिप.

About the Author

Ms. Kamakshi Ramanarayanan, has completed BA in Sastri and MA in Acharya from the Saṃskṛta Sāhitya Śāstra from the National Sanskrit University, Tirupati (erstwhile Rashtriya Samskrta Vidyapeetha, Tirupati). She is studying kāvyas and Sāhitya Śāstra under Smt. Visalakshi Sankaran and Smt. P.R. Gayathri. Presently, she is pursuing for PhD in the Vedic Science at Sri Vidya International University through Arudhra Education and Research Foundation.

King Bhoja's Knowledge of Yantras (Mechanical Devices) in *Samarāṅgaṇa Sūtradhāra*

K. Vidyuta

Assistant Professor, K. S. R. Institute, Chennai

Abstract

The *Samarāṅgaṇa Sūtradhāra* (SS) ascribed to King Bhoja (11th CE) is a rare technical treatise in Sanskrit. It contains details about the *yantras* or mechanical devices. Bhoja has contributed considerably towards this subject by giving details regarding the construction and the principles of many yantras. The 31st chapter of the *Samarāṅgaṇa Sūtradhāra*, called '*Yantravidhāna*' gives a full description of various mechanical devices. It also describes simple mechanical tools for day-to-day use like pulley, etc. Moreover, yantras for amusement, domestic purposes, for defence, for conveyance and for water machines have also been discussed. This article will bring to light the various *yantras* described in this text and establish the fact that the knowledge of design, construction of mechanical devices were well-known and in active use in India many centuries ago.

Introduction

In ancient India, outstanding contributions have been made in the realms of literature, art, religion and philosophy. In addition, topics pertaining to major sciences like medicine, mathematics etc., have always formed the recognised subjects for research.

Tantra and *yantra* are familiar words in Sanskrit, where *tantra* is the scheme or principle and *yantra* is the means or practical form of it. The idea of a *yantra* has been popular from ancient times; it has been applied in the field of esoteric matters and scientific knowledge.

In certain forms of worship, the *yantra* is a chart in which it is believed that spiritual power is stored up. It is drawn on a flat ground or etched in metals. It has components or details which must be strictly conformed to. As an instrument for achieving spiritual power, it eminently deserved the name "*yantra*" (i.e.) a mystical means.

In general parlance, the Sanskrit term '*yantra*' is derived from the root '*yam*' – 'to control'. We can see that the word *yantra* has been used freely to depict any contrivance. *Arthaśāstra*, (II. 19, 24) refers to contrivances starting from the very simple and common ones like: *ghaṭī-yantra* – the pulley used in the well to fetch water; *taila-yantra* – for extracting oil from the seeds; *ikṣu-yantra* – a sugarcane-juice maker, waterwheels and weighing balances. But this does not mean knowledge of complicated mechanisms is not found in ancient Sanskrit scriptures (Veda Samskriti).

Ancient India had produced mechanical applications and tools for scientific activities. The *pākayantras* (surgical instruments), the *rasāyana yantras* (laboratory equipment) and the *yantras* described in Jyotiṣa works, are some of them.

There are three principal classes of *Yantras* present. They are:

(i) *Yāna yantras* (Machines for transportation) – Vimāna and Rathas.

(ii) *Udaka yantras* – *Vāri, dhārā yantras* including water wheels, pipes and showers; and (iii) *Saṅgrāma yantras* – machines of warfare.

The earliest reference to a *yantra* is noted in the Vedas. The *ratha* or chariot, the best creation of the ancient Indian architects falls under the *yāna yantra* category. The *Vājasaneyī Samhitā*, the *Śathapatha Brāhmaṇa* and the *Atharvaveda* hail the *rathakāra* (chariot maker) as an important person. The *Ṛgveda* (V. 2. 11; 29. 15; 73. 10; X. 39. 14) mentions great architects like the Ṛbhus, Viśvakarman, Tvaśtṛ and Takṣan; it also praises *rathakāra* as *dhīra* (highly skilled) and *manīṣin* (equipoised).

Similarly, we can find such references regarding the *yantras* across several Sanskrit literary works. Among these, the *Samarāṅgaṇa Sūtradhāra* (SS), a rare treatise on architecture in general, is ascribed to King Bhoja of Dhāra (1018-1060 CE), an author of great merit. Bhoja is credited with works in every branch of knowledge, in every field of Sanskrit Literature. *Śṛṅgāraprakāśa* is considered as his *magnum opus* in the field of poetics.

The *SS* is a monumental treatise of Bhoja on architecture and iconography. In the 83 chapters, he deals with town-planning, house-architecture, palace architecture, temple architecture and dwells at length on iconography. While explaining palace architecture, he delves in detail on the *yantras* or mechanical contrivances. The value of contribution of Bhoja on this subject is greater than any other author, because he provides information regarding the basic principles required in building the *yantras*.

The 31st chapter of *SS* titled 'Yantra-vidhāna' contains 224 verses. This chapter describes simple mechanical tools for day-to-day use like pulley etc. It also describes *yantras* for amusement, automation for house-hold purposes, transportation and in the field of defence and warfare.

Definition of a *Yantra*

The *SS* defines a *yantra* as that which controls and directs the movements of objects according to prescribed objectives. *Yantra* uses the five elements or *pañca-bhūtas* to serve a specific objective or purpose. As Bhoja also derives the term *yantra*, from the root '*yam'* (*SS*. 31. 3-4):

यदृच्छया प्रवृत्तानि भूतानि स्वेन वर्त्मना ।
नियम्यास्मिन् नयति यत् तद् यन्त्रमिति कीर्तितम् ॥
स्वरसेन प्रवृत्तानि भूतानि स्वमनीषया ।
कृतं यस्माद् यमयति तद्वा यन्त्रमिति स्मृतम् ॥

Pañcabhūtas* as the *Bīja* of a *Yantra

SS (31. 5) states that the five *bījas* ("constituent elements") are the essential factors of a *yantra*. They are Earth, Water, Fire, Air and Space. As the first four depend upon Space or Ether for their movement or operation, Ether acts as the substratum, hence the five *bījas*:

तस्य बीजं चतुर्धा स्यात् क्षितिरापोऽनलोऽनिलः ।
आश्रयत्वेन चैतेषां वियदपि उपयुज्यते ॥

Among these, the *Kṣiti* (Earth) is more prominent quantitatively and qualitatively in any *yantra*.

Bhoja also discusses *sūta* or mercury, as an indispensable element in the *Vimāna yantra*. He considers mercury as an Earth element

(*Pārthiva*), even if one might find the qualities of Fire, Water and Air in it (*SS*. 31. 6):

भिन्नः सूतश्च कैरुक्तः ते च सम्यङ् न जानते ।
प्रकृत्या पार्थिवः सूतस्नायात् तत्र क्रिया भवेत् ॥

General Characteristics of *Yantras*

The text mentions four general characteristics of *yantras* (*SS*. 31. 10):

(i) *Svayam-vāhaka* – working on its own
(ii) *Sakṛtprerya* – propelled only once
(iii) *Antaritavāhya* – machine with hidden mechanism.
(iv) *Adūravāhya* – kept nearby.

Bhoja also declares that (*SS*. 31. 14-5), the machine whose mechanism is not readily perceivable (*alakṣyatā*) and creates awe (*vicitratva*), in the beholder, is the best *yantra*.

Secondary *Bījas* of a *Yantra*:

Bhoja dictates that the *yantra* is known by the dominant Element in it. Also, he enumerates (*SS*. 31. 25-7) materials like, metals – tin, iron, copper and silver; wood, leather and textiles; the wheels, the suspenders, the hangings, rods, shafts, the caps and the tools as secondary materials to be used along with the primary *bījas* for the *Pārthiva yantra*.

After delineating the secondary *bījas*, *SS* (31. 42-3) appropriately states that these *bījas* are multiple. Sometimes one *bīja* takes dominance over the others. The text also says that any part or component has Earth as its secondary *bīja*, while Ether remains as the primary *bīja*. These two combining with the other Elements produce incalculable varieties of *yantras*; their forms also are innumerable (*SS*. 31. 44cd-45):

साध्यस्य रूपवशतः सन्निवेशो यतो भवेत् ॥
यन्त्राणामाकृतिस्तेन निर्णेतुं नैव शक्यते ।
यथावद्बीजसंयोगः सौश्लिष्ट्यं श्लक्ष्णतापि च ॥

Qualities of a *Yantra*

A good machine, according to Bhoja (*SS*. 31. 45-9ab), has the following good attributes or qualities (*yantra-guṇas*):

1. Utilization of the elements in reasonable proportion – *yaṭhāvad-bījasamyoga*
2. Well-built – *sauśliṣṭya*
3. Clear-featured – *ślakṣṇatā*
4. Imperceivable – *alakṣyatā*
5. Efficient functioning – *nirvahaṇa*
6. Weightless – *laghutra*
7. Quiet or Noiseless – *śabdahīnatā*
8. Noisy when necessary – *śabde sādhye tadādhikyam*
9. Not brittle – *aśaithilya*
10. Not stiff – *agāḍhatā*
11. Lucid movement – *vahanīṣu samastāsu sauśliṣṭyam cāskhaladgati*
12. With desired result – *yathābhīṣṭārtha kāritvam*
13. Securing rhythmic movement – *layatāla-anugāmitā*
14. Going into action when required – *iṣṭakāle-arthadarśitvam*
15. Regaining static position – *punaḥ-samyaktva-samvṛtiḥ*
16. Smooth appearance – *anulbaṇatva*
17. Imitating (various species) – *tādrūpya*
18. Steadiness – *dārḍhya*
19. Smoothness – *masṛṇatā* and
20. Longevity – *cirakālasahatva*.

As mentioned earlier, Bhoja considers *alakṣyatā* (invisible nature) and *suśliṣṭatva* (perfection) as the best qualities of a machine. A *yantra* is a contrived object and an abnormal entity. When these special qualities could be visualized, the viewers lose interest. For example, in case of a doorkeeper-machine, the *alakṣyatā* (imperceptibility of the *yantra* and its composition) lies in making it look realistic like a doorkeeper. In other words, *alakṣyatā*

leads to comprehension of the idea in the minds of the viewers.

The *suśliṣṭatva* means perfection of construction. Only when the different parts of a machine are assembled in proper synchronisation, taking care of all minute details, the desired effect is accomplished.

Functions of a *Yantra* (*SS*. 31. 50cd-57ab):

The peculiar actions of a machine and the timeframe in which they work pave way for their special characteristics. Sound, height, form or touch, etc. mark the special features. The movement of the machine could be in all directions and can be either slow or fast. Sound could be either pleasing or scary. A very important variety of *yantra* of this category is *Vāditra* along with its sub-varieties – (i) *gīta* (vocal music, songs): *paṭaha*, *vamśa, rājamārga* and *deśī*; (ii) *vādya* (musical instruments): *vīṇā*, *kāmsyatāla, tṛmilā* and *karaṭā* and (iii) *nṛtya* (dance): *nāṭaka*, *tāṇḍava, lāsya*, *rājamārga* and *deśī*.

Bhoja also says (*SS*. 31. 60-4) that some other *yantras* are used to portray, *rūpa* (forms). There are varieties of such machinery used to bring to the audience, the whole theme of a story. For instance, depiction of the churning of the ocean or Nṛsimha killing Hiraṇyākṣa – the entire episode gets narrated scene by scene through the machines acting out the various characters of the story. Also, the machines can represent the fight between elephants, the *dolākelis* (the swing-play) and different varieties of *sabhās*, the automatic servant machine and so on.

Varieties of *Yantra*

Bhoja does not provide any specific classification of various *yantras*. However, the *yantras* can be broadly grouped under five categories – (i) *Vinoda yantras* (Machines for Entertainment), (ii) *Gṛhya* and *Pālaka yantras* (Machines for Household and Defense), (iii) *Saṅgrāma yantra* (War Machines), (iv) *Vāri yantras* (Water Machines) and (v) *Yāna yantras* (Vehicles).

(i) *Vinoda Yantras* – *Yantras* for Amusements:

(a) *Bhūmika-Śayyā-Prasarpaṇa* (*SS*. 31. 65) – The bed placed on the ground floor of a five-storeyed structure is made to go upwards from one level to other sequentially.

(b) *Putrikā-Nāḍīprabodhana* (*SS*. 31. 66-7ab) – It is a kind of chronometer. In a wide circular vessel, thirty ivory figures lie flat all along the circumference. As it revolves, the figure of a lady placed at the centre, wakes up one of the ivory figures for every hour (*nāḍikā*).

(c) *Kṣīrābdhiśayyā* (*SS*. 31. 67cd-9ab) – This is another pleasure contrivance. A serpent-like bed moves up and down by the easy flow of air.

(d) *Gola-bhramaṇa yantra* (*SS*. 31. 69cd-70ab) under *vinoda yantras.* In this *yantra* needles are used to mark the movements of the planets. Mentioning such an astronomical model under *vinoda yantras* leads us to understand that the sciences and mathematics and astronomy were so prevalent and were involved even in day-to-day activities.

Fig. 1: Gola-bhramaṇa yantra – Mechanical device to stimulate planetary motions

(e) Another chronometer (*SS*. 31. 70cd-71ab) has the figurine of a rider on a chariot or an elephant. As the rider, on his mount keeps moving around, the chronometer strikes, marking the hour.

(f) A dancing doll circumambulates to the rhythm of a musical instrument, while adding oil to a lamp – *SS*. 31. 71cd-72ab.

(g) Amusing *yantras* like are speaking/ singing/ dancing birds, dancing elephant/ horse/ monkey, are operated by the adjusting the flow of air – (*SS*. 31. 72cd-73)

Bhoja also gives some details on the fabrication or construction few of the amusement *yantras*:

(a) A wooden bird of slender cylindrical shape has a hollow body in two well-joined halves. Inside the hollow body a copper mechanism one-inch-long and one-quarter inch high is placed leaving a hole at the centre. The air passing through the hole when the bird moves, creates a pleasing sound (*SS*. 31. 89-90):

अङ्गुलेन मितमङ्गुलपादेनोच्छ्रितं द्विपुटकं तनुवृत्तम् ।
संविधेयमृजु मध्यगरन्ध्रं श्लिष्टसन्धि दृढताम्रमयं तत् ॥
दारवेषु विहगेषु तदन्तः क्षिप्तमुद्गतसमीरवशेन ।
आतनोति विचलन्मृदुशब्दं शृण्वतां भवति चित्रकरं च ॥

Fig. 2: Vinoda yantra – Mechanical bird that makes pleasing sound through windpipes

(b) This bird-like contrivance is similar to the above, except that, there is a drum-like piece placed inside the hollow body. As the figure of the bird oscillates, a highly pleasing sound emanates. Bhoja adds that this sound reduces the anger of the ladies who are cross (*SS*. 31. 91-2):

सुश्लिष्टखण्डद्वितयेन कृत्वा सरन्ध्रमन्तर्मुरजानुकारम् ।
ग्रस्तं तथा कुण्डलयोर्युगेन मध्ये पुटं तस्य मृदु प्रदेयम् ॥
पूर्वोक्तयन्त्रे विधिनोदरेऽस्य क्षिप्तेथ शय्यातलसंस्थमेतत् ।
ध्वनिं ततः सञ्चलनादनङ्गक्रीडारसोल्लासकरं करोति ॥

Fig. 3: Vinoda yantra – Mechanical bird that makes pleasing sound through a built-in drum

Bhoja concludes this section stating that he has described only the basic principles and the constituents of the machinery; actual construction has not been discussed by him (*SS*. 31. 80cd):

कथितान्यत्र बीजानि यन्त्राणां घटना न यत् ॥

He further adds that he remains silent on the actual mode of construction so that men of imagination could develop on those and construct similar *yantras* (*SS*. 31. 81ab, 82ab):

तस्माद् व्यक्तीकृतेष्वेषु न स्यात् स्वार्थो न कौतुकम् ।
अभ्यूह्यं स्वधिया प्राज्ञैर्यन्त्राणां कर्म यद् यथा ।

Interestingly, Bhoja declares that some of the *yantras* described are those actually seen by him (*SS*. 31. 82cd):

यन्त्राणि यानि दृष्टानि कीर्तितान्यत्र तान्यपि ॥

Bhoja reiterates, that he has maintained silence on the actual mode of construction. He had done so not out of ignorance but for keeping it a secret (SS. 31. 79cd):

यन्त्राणां घटना नोक्ता गुप्त्यर्थं न अज्ञतावशात् ॥

(ii) *Gṛhya* and *Pālaka Yantras* – *Yantras* for Domestic and Defensive use:

(a) This variety of *Gṛhya yantras* (*SS*. 31. 101-03) comprises human figures suited for carrying out different functions. The various parts of the human body, made from wood are fixed together to form such figures. A leather covering is given to make it look like a human. The movements are managed by the strings attached to rods controlling each limb.

(b) These automatons perform actions like – playing instruments, giving *tāmbūla*, sprinkling water and so on (*SS*. 31. 104):

करग्रहण-ताम्बूल-प्रदान-जलसेचन-प्रणामादि ।
आदर्श-प्रतिलोकन-वीणावाद्यादि च करोति ॥

Fig. 4: *Gṛhya yantra* – Mechanical doll for household services

(c) Similar automatons are used in the palace as doorkeepers (*Pālakas*) wielding weapons. These can also quietly and quickly attack the intruders (*SS*. 31. 106-07):

खड्गहस्तमथ मुद्गर-हस्तं कुन्तहस्तमथवा यदि तत् स्यात् ।
तन् निहन्ति विशतो निशि चौरान् द्वारि संवृत-मुखं प्रसभेन ॥

Fig. 5: Pālaka yantra – Mechanized Doorkeeper

(iii) *Saṅgrāma Yantra* – *Yantras* for warfare:

The science of *yantras* is applicable to the science of *Dhanur-vidyā* (Warcraft). There are four classes of weapons *viz., Mukta, amukta, muktāmukta* and *yantra mukta*. Of these varieties the last one classifies the weapons used in warfare.

Bhoja closes this section with the mention of weapons such as *Cāpas*, *Śataghnīs, etc. Uṣṭragrīvas* (camel's neck like machine resembling probably the modern cranes), is a new machine mentioned by Bhoja. He also indicates two types of classification namely, *guptyārtha* and *kriḍārtha* being military and pleasure or entertainment *yantras* (*SS*. 31. 108):

ये चापाद्या ये शतघ्न्यादयोऽस्मिन्नुष्ट्रग्रीवाद्याश्च दुर्गस्य गुप्त्यै ।
ये क्रीडाद्याः क्रीडनार्थं च राज्ञां सर्वेऽपि स्युर्योगतस्ते गुणानाम् ॥

(iv) *Vāri Yantras* – Water Machines (*SS*. 31. 109-14):

The *Vāri yantra* or water machines are fourfold, grouped in two broad classifications *viz., Kāryasiddhyartha* (Purposeful) and *Krīḍārtha* (Pleasure giving). They are: (a) *Pāta yantra* (Waterfall machine), (b) *Samanāḍikā* – for release of water from tanks placed at higher level,

(c) *Pāta-sama-ucchrāya* and (d) *Ucchrāya* – these mechanisms help in letting water down from a height and directing it to go up again through columns. These are more like our electric motors used to pump water to higher elevations and over long distances such as for irrigation. Of the above four the first *yantra* comes under the *Kāryasiddhyartha* category while the other three fall under the *Krīḍārtha* category.

Then Bhoja explains two more major classifications of *yantras*, *viz.*, (a) *Dhārāgṛha* (shower bower) (*SS*. 31. 117-72) and (b) *Dolāgṛha* (swing-machines) (*SS*. 31. 173-218). The popularity of *Dhārāgṛha* can be known from its varieties as follows: (i) *Pravarṣaṇa* – the shower; (ii) *Praṇāla* – the pipe; (iii) *Jalamagna* – chamber under water, and (iv) *Nandyāvarta* – a special design in mid-water to play hide and seek.

The *Dolāgṛha* is also called *Rathadolā.* It is a swing or merry-go-round in which people ride in seats and enjoy the pleasure of wheeling round. It has five main varieties – (a) *Vasanta*, (b) *Madanotsava*, (c) *Vasantatilaka*, (d) *Vibhramaka* and (e) *Tripura*. All these are levels built upon one another and have a mechanism to rotate them in a complex or circular motion. The last by name *Tripura* has three tiers each on a higher plane than the earlier one.

(v) *Yāna Yantras* – Conveyance machines:

The *Vimāna yantra*, which rises from the ground and travels in the air, is the only *yantra*, that Bhoja (*SS*. 31, 95-8) has described under the category of *yāna yantras*. There are numerous references in Sanskrit Literature to *Vimāna*. But the description of actual construction is rarely found anywhere. However, Bhoja gives detailed description of the *Vimāna* made of wood flying in the air and the wooden bird machine travelling in the sky.

Fig. 6: Yāna yantra – Flying machine

These are described in chapter 31 of *SS* giving the mechanical details of the formation and the operation of the machine only at the peripheral level. Still, it gives information about the use of mercury to generate power (31. 98):

अयः कपालाहित-मन्दवह्नि-प्रतप्त-तत्कुम्भ-भुवा गुणेन ।
व्योम्नो झगित्याभरण-त्वमेति सन्तप्तगर्जत् रसराज-शक्त्या ॥

Conclusion

No other *Śilpa* text, so far discovered, other than the *Samarāṅgaṇa Sūtradhāra*, would appear to contain any chapter on *yantras*. It is only Bhoja, who had recorded some details about these machines and their uses. This knowledge seems to have been handed down through generations, only through oral transmission. Another limitation for the lack of widespread use of these concepts and ideas may be due to a lack of documentation of the actual process of making these *yantras*. Bhoja says that it was done so to promote the imagination of men at large. The silence about the actual process was also to preserve the actual knowledge.

From Bhoja's narrations we come to know that even by his time the science of mechanical devices has been closely guarded. Because of this, the continuity of knowledge sharing got severed somewhere down the line. Inventions of new machines, since late 17th or 18th century have ushered in an era of Industrial Revolution with substantial growth and economic prosperity. The younger generation could delve deep into our ancient texts and cull out information regarding the machinery (*yantra*) and the related knowledge for their possible exploitation, leading to new pathways for innovation.

References

1. *Atharvaveda* (Śaunaka Samhita), with Sāyanāchārya, ed. by Vishva Bandhu, Vishveshvaranand Vedic Research Institute, Hoshiarpur, 1960.
2. *Ṛgveda Samhita* with Sāyaṇācārya, Vaidika Samshodana Mandala, Pune, 1936.
3. *Samarāṅgaṇa Sūtradhāra*, ed. by Mm. T. Ganapati Sastri, Oriental Institute of Baroda, 1966.
4. *Śatapatha Brāhmaṇa* (5 vols.) with the com. Sāyaṇacharya and Harisvāmin, Gyan Publishing House, Delhi, 1987.

About the Author

Dr. K. Vidyuta, obtained M.A., M.Phil., and Ph. D. in Sanskrit. Presently, she is working as an Assistant Professor at the Kuppuswami Sastri Research Institute, Chennai. She has presented research papers in many National and International Seminars and Conferences. Her specialization includes Temple Architecture, Geography, Sanskrit Literature, Yoga, and Ancient Indian Mathematics. Dr. Vidyuta is currently working on projects related to Ancient Indian Architecture and Iconography.

Section Two

Sanaatana Dharma

ఏకాదశ ద్వార పురవాసి - బ్రహ్మము విశ్వరూపి

[Ekaadasha Dwaarapuravaasi – Brahmamu Vishvaroopi]

సోమంచి (తంగిరాల) విశాలాక్షి

వైస్ ప్రెసిడెంట్, వేద సంస్కృతి సమితి, హైదరాబాద్

Abstract

This paper explains the *shareeram* (body) as a castle with its eleven doors verses the *Aatman/ Brahman*, which is *nirgunam* (cannot be described) and *sarva vyaapakam* (omni present). According to scriptures, our body has nine doors plus naval and brahma *randhram* (passage), total of eleven doors or openings. How Katha, Kena and other Upanishads have elaborated on this concept is explained in this article. Views of Sri Adi Shankara Bhagavatpaada are also reported in this paper. He has stated that *aatmaa* leaving this *shareera* is no surprise, since the body is always open with its nine doors. It would be a surprise only if *the* soul does not leave the body using any one of these many doors! Then author takes Veda *sandhyaavandana* mantra "*Hagumsashshuchishat....bruhat*" and explains further the *Parabrahma Swaroopam*, how it is linked to each *Shabda* in this mantra. The essay concludes with well-known *mahaavaakyaas: Aham BrahmaAsmi*, and *Sarvam khalvidam Brahma.*

ఓం సదాశివ సమారంభాం వ్యాస శంకర మధ్యమాం!

అస్మదాచార్య పర్యంతాం వందే గురు పరంపరామ్!!

ఓం సహనావతు! సహ నౌ భునక్తు! సహ వీర్యం కరవావహై!

తేజస్వినావధీతమస్తు మా విద్విషావహై!!

ఓం శాంతి శ్శాంతి శ్శాంతిః!!

ఉపనిషత్తులు ఆత్మజ్ఞానమును బోధిస్తాయి. జీవాత్మ గురించి, పరమాత్మ గురించి, ప్రకృతిని గురించి వివేచన చేశాయి. పరబ్రహ్మము యొక్క స్వరూప లక్షణాలను, తటస్థ లక్షణాలను అనేక విధాలుగా వివరించాయి. "సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ" (తైత్తిరీయ ఉపనిషత్తు 2-1-1) అని చెప్పాయి.

"యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే, యేన జాతాని జీవంతి,త్ ప్రయన్త్యభిసంవిశన్తి । తద్విజిజ్ఞాసస్వ । తద్బ్రహ్మేతి" । (తైత్తిరీయ ఉపనిషత్తు 3-1-1) అంటూ బ్రహ్మమును నిర్వచించాయి.

"అశబ్దమస్పర్శమరూపమవ్యయమ్, తథారసం నిత్యమగంధవచ్చ యత్! అనాద్యనంతం మహతః పరం ధృవం, నిచాయ్య తన్మృత్యుముఖాత్ప్రముచ్యతే"!! (కఠోపనిషత్తు - 1.3.15).

ఆత్మ, శబ్దము, స్పర్శ, రూపము లేనిది. పెరుగుదల లేనిది, రసము లేనిది, కాలాతీతమైనది. గంధము లేనిది, కారణము లేనిది, అంతము లేనిది, మహత్తత్త్వము కంటే అతీతమైనది, చలనము లేనిది. ఇటువంటి బ్రహ్మమును

సాక్షాత్కరించుకొనినచో మృత్యువు నుండి విడుదల లభించును.

"న జాయతే మ్రియతే వా విపశ్చిత్
నాయం కుతశ్చిన్న బభూవ కశ్చిత్ !
అజో నిత్యశ్శాశ్వతోऽయం పురాణో
న హన్యతే హన్యమానే శరీరే"!!
(కఠోపనిషత్తు - 1.2.18).

మేధావి అయిన, ప్రజ్ఞాస్వరూపమైన ఆత్మ పుట్టుట లేదు, మరణించుటలేదు. ఇది ఇతర మగు కారణముల నుండి పుట్టేది కాదు. ఆత్మ నుండి ఇతరము ఏది కూడా పుట్టదు. ఈ ఆత్మ పుట్టుక లేనిది, నిత్యము, శాశ్వతము. ఇదియే సనాతనము. ఇదియే నిత్య నూతనము. దేహము సంహరింపబడినా, దేహములోనున్న ఈ ఆత్మ సంహరింపబడదు.

"యచ్చక్షుషా న పశ్యతి, యేన చక్షూంషి పశ్యతి,
తదేవ బ్రహ్మ త్వం విద్ధి, నేదం యదిదముపాసతే"!!
(కేనోపనిషత్తు - 1- 6.)

దేనిని కన్నులు చూడలేవో, దేని వలన కన్నులకు దర్శన శక్తి కలుగుతున్నదో అదియే బ్రహ్మము, అంటూ ఇదే విధంగా అన్ని ఇంద్రియముల గురించి చెప్పారు కేనోపనిషత్తులో!

బృహదారణ్యకోపనిషత్తులో, "నేతి నేతి" న ఇతి - ఇది కాదు ఇది కాదు అంటూ సర్వవస్తు జాతాన్ని కొట్టివేస్తే, ఏది మిగులుతున్నదో అది బ్రహ్మము అంటూ చెప్పారు. అంటే బ్రహ్మము వస్తువు కాదు, ఇంద్రియాలతో గ్రహింపబడేది కాదు. "విజ్ఞాతారమరే కేన విజానీయాత్" అన్నారు శ్రీ యాజ్ఞవల్క్య మహర్షి బృహదారణ్యకోపనిషత్తులో! బ్రహ్మము సబ్జెక్టు. ఇది ఆబ్జెక్ట్ కాదు. గ్రహింపబడే వస్తువు కాదు, గ్రహించేదే బ్రహ్మము. బ్రహ్మము దుర్విజ్ఞేయము కనుక, ఈ విధముగా బ్రహ్మమును గురించి అనేక విధములుగా చెప్పారు ఉపనిషత్తులలో!!

బ్రహ్మము అత్యంత సూక్ష్మమైనది కనుక ఉపనిషత్తు బ్రహ్మమును ఎన్నో విధములుగా వివరించింది. లౌకికమైన విషయాలను గ్రహించటం వేరే! బ్రహ్మమును తెలుసుకోవాలి అంటే అన్వేషించాలి, శ్రవణ మనన నిదిధ్యాసనలతో గ్రహించాలి.

ముముక్షువులకు అత్యంత ఆనందాన్నిచ్చే బ్రహ్మజ్ఞాన బోధకాలైన ఉపనిషత్తులలో - దశోపనిషత్తులలో ముఖ్యమైనది, ఆసక్తికరమైనది కఠోపనిషత్తు. ఇందులోని ఆసక్తికరమైన కథ, బ్రహ్మ జ్ఞానబోధ అలరిస్తాయి.

కఠోపనిషత్తులోని ఐదవ వల్లిలోని ప్రథమ, ద్వితీయ మంత్రముల సారమును గురించి ఇప్పుడు తెలుసుకునే ప్రయత్నం చేద్దాము. ఈ మంత్రములు అత్యంత మహత్తర జ్ఞానబోధకములు, సర్వ వేద సారభూతములు, సర్వ మంత్రముల సారభూతములు, పరబ్రహ్మ లక్షణములను తెలియజేసే మంత్ర శ్లోకములు. అంతటా ఉన్నది ఎప్పుడూ ఉంటూనే ఉంటుంది, లేకపోవటం అన్నది ఉండదు. నిజానికి నచికేతుడు తెలుసుకోగోరిన ముఖ్యమైన మూడవ ప్రశ్నకు -

జీవుడు మరణించాక ఉంటాడా? ఉండడా? ఏమవుతాడు ? అనే ప్రశ్నకు ఈ మంత్రములలో సమాధానం లభించింది అనుకోవచ్చును. ఆత్మ అనేది ఒక వస్తువు కాదు. అది ఎక్కడికి పోదు. కేవలం స్థూల, సూక్ష్మ, కారణ శరీరాలు మాత్రమే వెళ్ళిపోతాయి, కానీ వాటిని ఉపాధిగా చేసుకున్న ఆత్మ నిత్యము, శాశ్వతము. పరమాత్మ సృష్టి రూపంలో వ్యక్తమయ్యాడు - "విశ్వం విష్ణుః" అన్నప్పుడు, పరమాత్మ కానిది ఏదీ లేదు. పరమాత్మ సర్వవ్యాపి అని గ్రహించటమే ముఖ్య లక్ష్యము.

కఠోపనిషత్తులోని ఐదవ వల్లిలోని ప్రథమ, ద్వితీయ మంత్రములలో బ్రహ్మమును గురించి మరొక పద్ధతిలో వివరించారు. సత్ గా సర్వత్రా ఉన్నదని గ్రహించిన బ్రహ్మమును, చిత్ గా ఉపాధులలో ఉన్నది అని గ్రహించాలి. మనమే బ్రహ్మము. మన చుట్టు ప్రక్కల ఉన్న ప్రాణులలో ఉన్నదే బ్రహ్మము అని, బ్రహ్మము సాక్షి చైతన్యమని, అది మనలోనే ఉన్నది అని ప్రథమ మంత్రము వివరిస్తోంది. రెండవ మంత్రములో అనుష్టానముతో - అనగా నిధిధ్యాసనతో బ్రహ్మమును తెలుసుకోవాలి అని బోధించారు. 'తత్' అనేది 'త్వం' లోనే ఉంటుంది. మొదటి శ్లోకంలో త్వం పద విచారణ చేశారు. రెండవ శ్లోకంలో తత్ పద అర్థ విచారణ చేశారు. "ఏతద్వై తత్." 'ఏతత్' అంటూ 'త్వం' పదముతో చెప్పబడినదే 'తత్' పద వాచ్యము.

జీవచైతన్యమే విశ్వ చైతన్యము. అదే బ్రహ్మము, పరమాత్మ చైతన్యము అని కఠోపనిషత్తులోని పంచమవల్లిలో ఈ రెండు మంత్రములలో బోధించారు.

నా శరీరము అనే పురములో నెలకొన్న బ్రహ్మము సర్వ శరీరములలోనూ నెలకొని ఉన్నాడు అని బోధిస్తోంది రెండవ మంత్రము. ఈ రెండు మంత్రములు కలిసి యావద్విశ్వము బ్రహ్మమే అని బోధించాయి.

"ఏతద్వై తత్" - ఇక్కడ చెప్పబడిన 'త్వం' అక్కడ చెప్పబడిన 'తత్' ఒక్కటే ! "తత్వమసి" అని బోధించింది ఈ మంత్రము. బ్రహ్మము అంటే సాక్షి చైతన్యము, వస్తువు కాదు అంటూ ఉపనిషత్తు అనేకమార్లు అనేక పద్ధతులలో చెప్తోంది.

కఠోపనిషత్తులోని పంచమవల్లిలోని ఈ రెండు మంత్రములను, వాటి అర్థ వివరణను చూద్దాము.

"పురమేకాదశద్వార మజస్యావక్రచేతసః! అనుష్ఠాయ న శోచతి, విముక్తశ్చ విముచ్యతే!! ఏతద్వై తత్"!!

పుట్టుక లేనిదియు, కుటిలము కాని చైతన్య ప్రకాశముగల బ్రహ్మాత్మ యొక్క నగరము 11 ద్వారములు కలది. ఆ బ్రహ్మాత్మను అనుసంధానము చేసినచో నెవ్వరు శోకించరు, మరియు ముక్తుడై ఉన్నవాడే ముక్తుడవుతాడు. ఈ ఆత్మయే నిశ్చయముగా ఆ బ్రహ్మము. మన ఈ శరీరములో ఉన్నవాడే సకల పురవర్తి. ఇది బ్రహ్మ పురము. మన శరీరమే బ్రహ్మ పురము.

సాధారణంగా మనం నేర్చుకునే విద్యలో బాహ్య వస్తువును వస్తువుగా చూడటం నేర్చుకున్నాము. నేను వేరు,

వస్తువు వేరు. ఏదైనా దివ్య క్షేత్రం గురించి వింటే, అక్కడికి వెళతాము. నేను వేరే, ఆ క్షేత్రం వేరే! అక్కడికి వెళ్ళినప్పుడు చూసి, దర్శించి ఆనందిస్తాము. కానీ అదేవిధంగా బ్రహ్మమును గురించి ఉపనిషత్తులలో చదివి, గురువు బోధించగా విని, అనగా శ్రవణం చేసి తెలుసుకోలేము. ఇవి సాధకునికి మార్గం మాత్రమే! బ్రహ్మమును గురించి తెలియాలి అంటే బాహ్యంలో వెతకటం మానేసి "ఆ బ్రహ్మము నేనే" అని అర్థం చేసుకుని అనుభవించాలి.

బ్రహ్మము "సత్" రూపంలో అంతటా ఉన్నది. "చిత్" రూపంలో - చైతన్య రూపంలో కేవలం ప్రాణం ఉన్న జీవులలోనే ఉన్నది. మనలోనే ఉన్నది. మొదటి మంత్రంలోని మొదటి పాదం అంటే మొదటి వాక్యంలో బ్రహ్మము సాక్షి చైతన్య రూపంలో మన శరీరంలో ఉన్నదని ఉపనిషత్తు బోధించింది. రెండవ వాక్యంలో అనుష్ఠానం ద్వారా - నిదిధ్యాసన ద్వారా బ్రహ్మమును పొందాలి అని వివరించింది. అనుష్ఠానం అంటే శ్రవణ మనన నిధిధ్యాసనలు. ఈ సాధన చేసి "అహం బ్రహ్మాస్మి" జ్ఞానాన్ని పొంది స్థిరపరుచుకోవాలి.

పుట్టుక లేనిదియు, కుటిలము కాని, చైతన్య ప్రకాశము కల బ్రహ్మాత్మ యొక్క నగరము 11 ద్వారములు కలది. ఆ బ్రహ్మాను అనుసంధానము చేసిన సాధకుడు శోకించడు. నిత్యముక్తుడైన అతడు ఈ సాధన ద్వారా ముక్తుడు అవుతాడు. "ఓ నచికేతా! నీవు అడిగిన ఆ బ్రహ్మము నిశ్చయముగా ఈ ఆత్మయే" అని యమధర్మరాజు నచికేతునికి బోధించాడు.

పదకొండు (11) ద్వారములు గల పురములో 'అవక్ర చేతసః' అయిన రాజు ఉన్నాడు. "అవక్ర చేతసః" అనగా కుటిలము లేని చేతస్సు అనగా ఎరుక - జ్ఞానము. సూర్యప్రకాశము వలె నిత్యముగా ఒకే రూపము కలదైన జ్ఞానము - ఆ జ్ఞానమే పురపతి. ఆ రాజు 'అవక్ర చేతసః' - చావు పుట్టుకలు లేనివాడు, జీవులకు ఉండే షడ్భావ వికారాలు - అస్తి, జాయతే, వర్ధతే, విపరిణమతే, అపక్షీయతే, వినశ్యతి - అనునవి లేనివాడు. బుద్ధికి, మనసుకు కుటిలత లేకపోతేనే "అవక్ర చేతసుడు" అర్థమవుతాడు. సూర్య కాంతికి వక్రత లేదు. మన బుద్ధి సూర్య కాంతిలా ఉండాలి.

మనలోని చైతన్యమే రాజు. అతను మనలోని ఆత్మ. శరీరానికి మార్పు ఉంది, ఆత్మకు లేదు. అతను ఆ పురానికి రాజు, కానీ అతడు ఆ పురము కాదు. రాజు పురమునకు ఒక భాగం కాదు. పురమునకు అధిపతి. ఆ పురానికి ఏమైనా, అతనికి ఏమీ అవదు. ఆ పురము మానవ దేహమే! మన దేహమే! అందులో ఉన్న రాజు నేనే! "నేను అని వ్యవహరించే చైతన్యమే, ఈ జీవుడే, ఆ దేవుడు, పరబ్రహ్మము", అని ఈ మంత్రం వివరిస్తోంది. అతడు కేవల సాక్షి. అతడే భోక్త. అతడు నీవే! "ఏతద్వైతత్"!!

నగరము - పురము, అంటే నిజంగా నగరం కాదు. "పురమివ పురమ్" నగరము వంటిది, అని ఒక దృష్టాంతంతో చెబుతున్నారు. ఆ నగరానికి ప్రభువు రాజు, ఆత్మ. నేను అనే సాక్షి చైతన్యం. ఆ నగర ద్వారపాలకులు ఇంద్రియములు. ఆ నగరంలోని ప్రజలు, ఇంద్రియముల

యొక్క అధిష్ఠాన దేవతలు. ఆ నగరమునకు ఉన్న 11 ద్వారములు ఏవి అంటే, తలపైన - మాడు పైన ఉన్న బ్రహ్మరంధ్రము, ముఖములో కల సప్త ద్వారములు - రెండు కళ్ళు, రెండు ముక్కుపుటములు, ఒక నోరు, రెండు కర్ణ రంధ్రములు. నాభి రంధ్రము 9వది. ఇంక నాభి క్రింద ఉన్న రెండు ద్వారములు - వ్యర్థములను విసర్జించేవి. మొత్తం 11 ద్వారములు. భగవద్గీతలో (5 - 13) శ్రీకృష్ణ పరమాత్మ బ్రహ్మరంధ్రాన్ని, నాభి ద్వారాన్ని వదిలేసి, నవ ద్వారములను పేర్కొన్నారు. ఎందుకంటే ఈ తొమ్మిది ద్వారములు ఎప్పుడు తెరిచే ఉంటాయి. జీవుడు తల్లి గర్భంలో ఉన్నప్పుడు నాభి రంధ్రంతోనే పూర్తి అనుబంధం ఉంటుంది. బయటకొచ్చాక ఆ బంధనాళాన్ని త్రుంచేస్తారు. పుట్టడానికి ముందు మన దేహంలోకి, పరమాత్మ - పరబ్రహ్మము బ్రహ్మరంధ్రము ద్వారా ప్రవేశిస్తాడు. యోగ సాధనతో జీవుడు శరీరాన్ని వదిలేసేటప్పుడు బ్రహ్మరంధ్రం తెరుచుకుంటుంది. కనుక ఈ రెండు రంధ్రాలు నిత్యం ఉపయోగించేవి కావు. ఆది శంకర భగవత్పాదులు కూడా -

"ఉద్ఘాటిత నవ ద్వార పంజరే విహగోనిలః!
యత్తిష్ఠతి, తదాశ్చర్యం, ప్రయాతే విస్మయః కుతః"? అన్నారు.

తొమ్మిది ద్వారాలు తెరిచి ఉంచిన పంజరంలో ఉన్న ప్రాణము అనే చిలుక అందులో ఉంటే ఆశ్చర్యపడాలి కానీ, ఎగిరిపోతే వింత ఏముంది?

ఈ ఒకటవ మంత్రంలోని దృష్టాంతంలో జీవాత్మ స్వరూపము, వ్యక్తి స్వరూపము వివరించబడింది. మానవుని దేహమే నగరము. ఆత్మయే రాజు. హృదయమే రాజధాని. శరీరంలోని అంగాలు, ఇంద్రియాలు, ద్వారపాలకులు. శరీరంలోని వివిధ భాగాలలో ఉన్న దేవతలు, ఇంద్రియాల అధిష్ఠాన దేవతలు పురజనులు. పెద్ద రక్తనాళాలు రహదారులు. చిన్న రక్తనాళాలు సందులు. చర్మము ఆ పురము యొక్క సరిహద్దు. జ్ఞానేంద్రియాలు లోపలికి వచ్చే ద్వారాలు. కర్మేంద్రియాలు బయటికి వెళ్ళే ద్వారాలు. నోరు రెండింటికి ద్వారము. ఇటువంటి పురానికి రాజు మనలోని ఆత్మ. అనుష్ఠాయ అని చెప్పారు. రెండవ పాదములో - ఈ శరీరము నేను కాదు, నేను ఈ శరీర పురంలోని రాజును, పురస్వామిని, అని గ్రహించాలి. దేహం నేను కాదు, నేను దేహిని. దేహం నశించిపోతుంది, దేహి - ఆత్మ నశించదు. దేహాన్ని, దేహిని విడదీసి చూడటం, అనుభవించటం అభ్యాసం చేయాలి. ఈ జ్ఞానం, ఈ అనుభవం కలగటానికి అనుష్ఠానం చేయమన్నారు. అంటే శ్రవణ, మనన, నిదిధ్యాసనలు చెయ్యాలి.

వెలుగు ఎప్పుడూ ఉంటుంది. వెలుగులో మన చేతిని చూస్తాము. వెలుగు వల్ల చేతిని చూడగలిగాము అని గ్రహించము. చేతిని ప్రకాశింప చేస్తున్న కాంతిని గమనించము. మన చేతిని చాపమని, ఏం చూస్తున్నావు ? అంటే, చేతిని చూస్తున్నాను, అంటాము. కాంతిని చూస్తున్నాను అనము. రెండింటిని గమనించాలి. చేతిని, కాంతిని విడదీసి చూడగలగాలి. కాంతి వల్ల చేతిని చూస్తున్నామని తెలుసుకోవాలి. చెయ్యి ఉన్నా,

లేకపోయినా, కాంతి ఉంటుంది. ఇటువంటి జ్ఞానం వల్ల ఆత్మను తెలుసుకుంటాము. చైతన్యమే నేను అనే ఎరుక కలుగుతుంది. అదే జీవన్ముక్తి. ఇక్కడే, ఇప్పుడే, ఈ దేహంలో ఉంటూనే, ముక్తులమవాలి. జీవన్ముక్తులమవాలి. దేహం వదిలాక, విదేహ ముక్తి కలుగుతుంది. పునర్జన్మ ఉండదు. "విముక్తశ్చ విముచ్యతే". ముక్తుడై ఉన్నవాడు ముక్తి పొందుతాడు, పునర్జన్మ ఉండదు.

పరమేశ్వరుని గురించి అనుష్ఠానము చేయటము వలన సర్వప్రాణికోటిలో ఉన్నది ఒకే చైతన్యము, ఒకే పరమాత్మ - పరబ్రహ్మము, చిచ్ఛక్తి, అనే ఎరుకను పొందిన జీవుడు శోకించడు. అభయము పొందుతాడు. అతని సర్వకామనలు తీరుతాయి. కర్మబంధ విముక్తుడు అవుతాడు.

ఈ ఐదవ వల్లి ప్రథమ మంత్రము మానవ శరీరాన్ని 11 ద్వారాలు కలిగిన పురంగా వర్ణించింది. 11 ద్వారాలు కలిగిన మానవ శరీరమే పురము. దానికి రాజు ఆ శరీరంలో ఉన్న ఆత్మయే ! అదియే పరమాత్మ, పరబ్రహ్మము. ఆయన తేజోవంతుడు, స్వతంత్రుడు, పరిపూర్ణుడు, పరిశుద్ధుడు. ఆయన అందులో ఉండాలనుకున్నంత కాలం ఉంటాడు, నిష్క్రమించాలనుకున్నప్పుడు నిష్క్రమిస్తాడు. ఏ విధంగా అయితే ఒక ఇల్లు అగ్ని ప్రమాదంలో కాలిపోయినా, యజమాని కాలకుండా సుఖంగానే ఉంటాడో, అలాగే శరీరం శిథిలమై ఆత్మ నిష్క్రమించినా, ఆత్మ చక్కగా ఉంటుంది. ఎందుకంటే పురుషుడు లేక ఆత్మ జనన మరణాలకు అతీతుడు, జ్ఞాన స్వరూపుడు. ఆత్మ అనేది ఇంద్రియాలకు, స్థూల, సూక్ష్మ కారణ శరీరాలకు, మనోబుధ్యహంకారాలకు వేరేగా ఉంటుంది. అటువంటి బ్రహ్మమును ఆరాధించినవాడు అజ్ఞాన బంధనము నుండి విముక్తుడై స్వేచ్ఛను పొందుతాడు. ఈవిధంగా "శరీరమనే బ్రహ్మ పురము" అనే రూపకముతో వర్ణించారు. "ఏతద్వై తత్" అని గ్రహించటమే ముక్తి.

నా శరీరములో దేవుడున్నాడు - అంటే అది ద్వైతం. నా శరీరములో ఉన్న దైవము నేనే!, అంటే అద్వైతం.

వివిధ భాగాలను తెచ్చి, ఏకత్ర పరిచి, కారును చేర్చుతారు. కారును కారు కోసం తయారు చెయ్యరు. యజమాని కోసం చేస్తారు. అతను దానికి అధిపతి. అలాగే ఇంద్రియాలు, శరీరం ఉపకరణాలు. అధిపతి 'అజః'. అతడు స్వతంత్రుడు. వాటికి భిన్నంగా ఉంటాడు. "శాఖా చంద్ర న్యాయము"గా ఈ పురమును, పురపతిని- కూటస్థుడైన ఆత్మను చెప్పటానికి చెప్పారు. ఆ కొమ్మల మధ్యలోంచి చూడు, చంద్రుడు కనిపిస్తాడు, అంటే, ఇక్కడ చూడవలసినది కొమ్మలను కాదు, చంద్రుని. అలాగే, పరమాత్మను, కూటస్థ ఆత్మను చెప్పటానికి ఏకాదశ ద్వార పురమును గురించి చెప్పారు.

రంగు రాళ్ళను, వజ్రాలను పరీక్షించి, అసలు వజ్రాన్ని పట్టుకునే "రత్న పరీక్ష న్యాయం"లాగా, పంచకోశ విచారంతో ఆత్మను తెలుసుకోవాలి.

మరి ఆ ఆత్మచైతన్యము - ఆ పరమేశ్వరుడు మన దేహంలోనే ఉన్నాడా? అంటే, సర్వప్రాణుల

హృదయాలలోనూ ఉన్నాడు, విశ్వమంతటా ఉన్నాడు అని చెప్తూ, ఎక్కడెక్కడ ఏయే రూపాలలో ఉన్నాడో రెండవ మంత్రంలో వివరించారు.

ఆత్మ దేహానికి ప్రభువు అన్నంత మాత్రాన సర్వవ్యాపకుడు, సర్వశక్తిమంతుడు, సచ్చిదానంద స్వరూపుడైన ఆత్మ, జీవుని ఉపాధికి పరిమితమయ్యాడని అపోహ పడరాదు అంటూ ఈ రెండవ మంత్రంలో ఆత్మ యొక్క అపరిమితత్వాన్ని, అనంతత్వాన్ని, సర్వశక్తి మత్వాన్ని, నిరంజనత్వాన్ని, సర్వవ్యాపకత్వాన్ని "విశ్వం విష్ణుః" అన్న తత్వాన్ని వివరిస్తున్నారు. పరబ్రహ్మమును స్తోత్రిస్తున్నారు. శ్రీ ఆది శంకర భగవత్పాదులు ఆత్మను "సర్వ పురవర్తీ" అన్నారు.

"హగ్ం సః శుచిషద్ వసురన్తరిక్షసద్
హోతా వేదిషదతిథిర్దురోణ షత్!
నృషద్ వరసద్ ఋత సద్ వ్యోమసత్
అబ్జా గోజా ఋతజా అద్రిజా ఋతం బృహత్"!!

జగద్గురువులు శ్రీ ఆది శంకర భగవత్పాదలు ఉపనిషద్భాష్యంలో ఆధ్యాత్మికపరంగా మంత్ర శ్లోకాలను వివరించారు. సాధారణంగా ఆధ్యాత్మికపరంగా, ఆధిదైవిక పరంగా, అధియజ్ఞ పరంగా సందర్భానికి తగినట్లుగా అర్థాలను చెప్పుకోవచ్చును. ప్రస్తుత మంత్రము ఈ కఠోపనిషత్తులోను, ఋగ్వేదములోను, కృష్ణ యజుర్వేదములోను, సంహితలో, బ్రాహ్మణములో, సంధ్యావందన ప్రార్థనలోనూ కూడా ఉన్నది అంటే ఈ మంత్రార్థము యొక్క ప్రాముఖ్యత ఎంత గొప్పదో, దానిని తెలుసుకోవటం ఎంత అవసరమో అర్థమవుతున్నది. స్థూలంగా ఈ మంత్రార్థము ఇలా ఉంది -

ఆత్మయే - పరమాత్మయే ద్యులోకంలో - ఆకాశంలో దేదీప్యమానంగా ప్రకాశించే సూర్యునిలా, భూమి ఆకాశాల మధ్యలో - అంతరిక్షంలో సంచరించే వాయువులా, భూలోకంలో అగ్నిహోత్రునిలా, యజ్ఞ కుండములో ప్రజ్జ్వరిల్లే అగ్నిలా, యజ్ఞ సామగ్రిలా, సోమరస పాత్రలో సోమరసములా, గృహముల కరుదించే అతిథిలా అనేక రూపాలను ధరిస్తాడు. మానవులలో, దేవతలలో, దానవులలో, శంఖ, శుక్తి, మకరాది జలచర రూపాలలో, పర్వతాల రూపంలో, పర్వతాల మీద కల వృక్షాది జంతువులు మొదలైన వాటి రూపంలో, పర్వతాల నుంచి జాలువారే ఝురుల వలె, నదుల వలె కనిపించేది ఆయనే! భూమి నుండి మొలకెత్తే మొక్కల, వృక్షముల రూపంలో, ఫలపుష్పముల రూపంలో ఉన్నది పరమాత్మే! వీటిలో దేనిని పట్టుకున్నా, పరమాత్మను గ్రహించినట్లే! పరమాత్మ సూర్యునిగా, వాయువుగా, అగ్ని మొదలైన వాటిగా ప్రకటిత మవుతున్నాడు కనుక ఇక్కడ అంగ అంగీ భావాన్ని గ్రహించాలి. వీరందరూ పరమాత్మను తెలుసుకోవటానికి ద్వారముల వంటి వారు.

ఇప్పుడు ప్రతి పదము యొక్క అర్థాలను తెలుసుకుంటూ, ఆధ్యాత్మిక పరంగా, ఆధిదైవిక పరంగా వాటి అర్థాలను గ్రహిద్దాము.

హాగ్ం సః అంటే హంసః అని అర్థం. గ్ం అనేది యజుర్వేద ప్రయోగము. గ్ం అనే ప్రయోగము చాలాచోట్ల వస్తూ ఉంటుంది. "గణానాం త్వా గణపతి గ్ం హవామహే..." అని స్తోత్రిస్తాము. ఋగ్వేదంలో హంసః శుచిషత్ అని చెప్తారు.

1. హంసః శుచిషద్ - హంసః అంటే సూర్యుడు, జ్ఞాని, శివుడు, బ్రాహ్మణుడు, హంస అని పిలువబడే ఒక పక్షి, ఇలా అనేక అర్థాలున్నాయి. మన ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసలను గమనిస్తూ జపించటాన్ని 'హంస జపం' లేక 'అజపాజపము' అంటాము. శుచి అంటే శుద్ధమైనది, ప్రకాశ వంతమైనది. కనుక ద్యులోకం అని అర్థం. అదే సువర్లోకము లేక స్వర్లోకము, స్వర్గము అని చెప్పబడింది. 'హంసః శుచిషత్' పరమాత్మ సూర్యుని రూపంలో ప్రకాశవంతమైన శుద్ధ లోకంలో అనగా స్వర్లోకంలో ఉన్నాడు. "హంసాయ తస్మై శుచి సద్మనే నమః" అని బ్రాహ్మణంలో ఉన్నది. "అసావాదిత్యో బ్రహ్మ" అని ఉపనిషత్తు చెప్తోంది. పరమాత్మ సత్ - అనగా ఉన్నది, ఉన్నాడు. పరమాత్మ ద్యులోకంలో సూర్య భగవానునిగా ఉన్నాడని భావించటము అధిదైవికంగా చెప్పటము. అంటే సూర్యుడు పరమాత్మ అని భావించి చెప్పటము అధిదైవంగా సూర్యుడిని సూర్య భగవానునిగా చెప్పటము. "శుచౌ దివి ఆదిత్యాత్మనా సీదతి". సూర్యుడు అన్నది ఉపలక్షణంగా చెప్పారు. ఆదిత్యాత్మనా - ఆదిత్యని రూపంలో - అంటే ప్రకాశవంతమైన సూర్య, చంద్ర, గ్రహ, నక్షత్రాది గోళముల రూపంలో పరమాత్మ ఉన్నాడు అని చెప్పటం అధిదైవికంగా చెప్పటము.

ఆ సూర్యభగవానుడే మనలో మానవులలో సర్వప్రాణికోటి యొక్క హృదయాకాశములో-దహరాకాశంలో చైతన్య రూపంగా ఉన్నాడు అని భావించటం ఆధ్యాత్మికంగా వివరించటము. మనలోనే అంతరాత్మగా ఉన్న దానిని గ్రహించాలి. హంసః అన్న పదాన్ని నామవాచకంగాను, క్రియా పదంగాను చూడవచ్చును. "హంతి గచ్ఛతి ఇతి హంసః" అని చెప్పారు. గతిశీలుడై ఉంటాడు కనుక సూర్యుని హంస అన్నారు. "హంతి తమః ఇతి హంసః" చీకట్లను పోగొడతాడు కనుక హంస అని చెప్పారు. మానస సరోవరంలో హంస రూపంలో ఉన్నది, అంటే మనలో శ్వాస రూపంలో ఉంటాడు.

2. వసురన్తరిక్ష సద్ - వసుః "వాసయతి సర్వానితి వసుః". సర్వులను వశింపజేసేది, సర్వము నందు వసించేది అయిన వాయువు రూపంలో అంతరిక్షంలో అనగా భువర్లోకంలో ఉన్నాడు. సర్వప్రాణుల మనుగడ వాయువు వలన సంభవిస్తున్నది. పరమాత్మ వాయు రూపంలో అనగా వాయుదేవునిగా ఉన్నాడు అని గ్రహించటం ఆధిదైవిక వివరణ. ఆ వాయువే సర్వప్రాణి కోటిలో ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసల రూపంలో, పంచ ప్రాణముల రూపంలో ఉంటున్నది అని గ్రహించటం ఆధ్యాత్మికంగా గ్రహించటము. భువికి దివికి మధ్య ఆకాశం ఉన్నది. వాయువు ఉన్నది. అంతరిక్షంలో

వాయు రూపంగా సంచరిస్తున్న మహాశక్తియే పరబ్రహ్మము. అంతరిక్షమే భువర్లోకము. పవమాన సూక్తములో, వాయు సూక్తంలో వాయువును పరబ్రహ్మముగా స్తోత్రించారు. గణపతి అథర్వ శీర్షములోను, "శం నో మిత్రశ్శం వరుణః..." అనే శాంతి మంత్రములోనూ పరబ్రహ్మమును వాయువుగా ప్రస్తుతించారు.

"నమస్తే వాయో! త్వమేవ ప్రత్యక్షం బ్రహ్మాఽసి. త్వామేవ ప్రత్యక్షం బ్రహ్మ వదిష్యమి. ఋతం వదిష్యామి. సత్యం వదిష్యామి. తన్మామవతు. తద్వక్తారమవతు. అవతు మామ్. అవతు వక్తారమ్. ఓం శాంతిశ్శాంతిశ్శాంతిః."

ఇలా అధిదైవికంగా వాయువుని దేవుడని చెప్పారు. ఆధ్యాత్మికంగా ఆ వాయువే సర్వ మానవులలోని, సర్వప్రాణి కోటి లోని వాయు తత్వంగా చెప్పబడింది. వాయువు లేనిదే ఒక్క నిమిషమైనా ప్రాణికోటి మన జాలదు. కనుక అంతరిక్షంలో వాయువుగా ఉన్న పరమాత్మే మనలో వాయు రూపంలో ఉన్నాడు.

3. 'హోతా వేదిషత్' ఇక్కడ హోతా అంటే అగ్ని అని అర్థం. "అగ్నిర్వై హోతా" అని ఋగ్వేదం చెప్తోంది. సాధారణంగా యజ్ఞం చెయ్యాలంటే బ్రహ్మ, అధ్వర్యుడు, హోతా, ఉద్గాథ అని నలుగురుంటారు. ఇక్కడ ఆ హోతను గురించి ప్రస్తావించటం లేదు. ఈ మంత్రంలో పరమాత్మ వేదిలో అనగా పృథ్విలో హోతగా అనగా అగ్నిగా ప్రకాశిస్తున్నాడు అని చెప్పారు. వేదిక అంటే హోమ కుండము. కానీ ఇక్కడ వేదిక అంటే భూమి అని గ్రహించాలి.

"ఇయం వేదిః పరోంతః పృథివ్యాః" అనే మంత్రం వలన వేదిః అంటే పృథ్వీ అని తెలుస్తోంది. హోతా వేదిషత్, అంటే పరమాత్మ పృథ్వీ దేవత యందు అగ్ని రూపంలో ఉంటున్నాడని చెప్పారు. అగ్నిని దైవంగా భావించడం ఆధిదైవికంగా గ్రహించటము. ఆధ్యాత్మికంగా పరమాత్మ అగ్ని రూపంలో వైశ్వానరాగ్ని రూపంలో, జఠరాగ్ని రూపంలో మనలోనే ఉన్నాడు. పరమాత్మ గీతలో (15-14) ఇలా చెప్పాడు -

"అహం వైశ్వానరో భూత్వా, ప్రాణినాం దేహమాశ్రితః! ప్రాణాపానసమాయుక్తః, పచామ్యన్నం చతుర్విధమ్"!!

'ఉరః వేదీ.' హృదయమే వేదిక. హృదయ వేదిక అనగా పృథ్వీ తత్వము. పృథ్వీ దేవత మన హృదయంలో, మన శరీరంలో ద్రవ్య రూపంలో పదార్థ రూపంలో ఉన్నది.

మనము సప్త వ్యాహృతులను చెప్తున్నాము. కానీ వేదాంతంలో మూడే వ్యాహృతులను చెప్పారు. భూః, భువః, స్వః అనే మూడు లోకాలే చెప్పబడినాయి. ఈ మూడు లోకాలలోను పరమాత్మ, అగ్నిగా, వాయువుగా, ఆదిత్యునిగా ప్రకాశిస్తూ ఉన్నాడు.

4. అతిథిర్దురోణ సత్ - అతిథిః అనగా ఎక్కడా ఆగకుండా ప్రయాణిస్తూ, గృహస్థుల గృహాలకు వచ్చేవారు అని చెప్పారు. అలా అనాహూతులై వచ్చే వారిని "అతిథిర్వై నారాయణః" అంటూ సాక్షాత్తుగా దైవస్వరూపంగా భావించి ఆదరించి సత్కరించటం మన

సనాతన సంప్రదాయము. "అతిథిః కిల పూజార్హః" అని శ్రీమద్రామాయణం చెప్తోంది. "అతిథి దేవో భవ" అని తైత్తిరీయోపనిషత్తు బోధిస్తున్నది. ఈ ప్రస్తుత మంత్రం పరమాత్మ అతిథి రూపంలో ఉన్నాడని చెప్తోంది. మనకు సంఘంలో అనేక సందర్భాలలో ఎవరెవరితో అనుబంధం కలుగుతుందో వారందరూ పరమాత్మ రూపాలే!

5. దురోణ సత్ - దురోణము అంటే ద్రోణము, చెక్కతో చేయబడిన ఒక పాత్ర. యజ్ఞ సమయంలో ఈ ద్రోణంలో సోమరసాన్ని పోసి దానిని అగ్నిహోత్రుని ద్వారా దేవేంద్రునికి, దేవతలకు సమర్పిస్తారు. దీనిని దొన్నె, దొప్ప అని కూడా అంటారు. కొన్ని సందర్భాలలో అరిటాకులతో కూడా ఈ దొప్పలను చేస్తారు. సోమలతతో తయారు చేయబడిన సోమరసము అంటే దేవతలకు ప్రీతి, దేవేంద్రునికి బహు మక్కువ. పాండు రోగంతో బాధపడుతున్న అపాల అనే స్త్రీకి ఒక సోమలత దొరుకుతుంది. ఆమె దానితో సోమరసమును తయారుచేసి, మానసిక యజ్ఞము చేసి సోమరసాన్ని ఇంద్రునికి సమర్పించినందుకు సంతోషించి దేవేంద్రుడు ఆమె జబ్బును పోగొట్టి, ఆమె దేహానికి కాంతిని కలిగించాడని ఋగ్వేదము, స్మృతి గ్రంథములు చెప్తున్నాయి.

మన ప్రస్తుత మంత్రములో ద్రోణము, అందులోని సోమరసము అన్నీ పరబ్రహ్మ స్వరూపములే అని చెప్పబడుతున్నాయి. దురోణ సత్ అంటే అతిథి రూపంగా గృహములలో ఉన్నవాడు అని అర్థం చేసుకోవాలి. ద్రోణములో ఉన్న సోమరసము వలె గృహములలో ఉన్న అతిథి పరమాత్మ స్వరూపము అని గ్రహించాలి.

6. నృషత్ - నృ - నర అంటే మానవులు. సత్ అంటే ఉన్నది. సర్వ మానవ స్వరూపములుగా ఉన్నది పరమాత్మే! మానవులు అంటే సమస్త మానవజాతి అని గ్రహించాలి. యావద్భూమండలములోని ఏ ప్రాంతంలోనైనా, అంటే ఏ దేశంలో ఉన్న వారైనా, ఏ కాలంలోని వారైనా, స్త్రీలైనా, పురుషులైనా, తద్భిన్నులైనా సరే, పెద్దవారైనా, యువకులైనా, వృద్ధులైనా, చిన్న పిల్లలైనా, ఎటువంటి వయో భేదములతో సంబంధం లేకుండా, దుర్మార్గులని, సన్మార్గులని తేడా లేకుండా, పాండిత్య అపాండిత్యాదులతో కానీ ఏ సంబంధం లేకుండా, సర్వ మానవులుగా ఉన్నది పరమాత్మే అని గ్రహించాలి. నరుల యందున్న వారే నారాయణుడు. నారం అంటే జ్ఞానము. జ్ఞానములో ఉన్నది పరమాత్మే! "సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ" నరులలో నారాయణనిగా ఉన్న పరమాత్మను గ్రహించాలి.

7. వరసత్ - వరులు అంటే శ్రేష్ఠులు. మానవ శ్రేష్ఠులవవచ్చును, పరమాత్మ సృష్టిలో శ్రేష్ఠులు అనగా దివ్య ఋషులు, దేవతలు మొదలగువారు అవవచ్చును. వారందరి రూపాలలో ఉన్నది పరబ్రహ్మమే! దేవతలు అనగానే దానవులు కూడా వస్తారు. అటువంటి వారందరిలా భాసిస్తున్నది, అందరిలో చైతన్య రూపంలో ప్రకాశిస్తున్నది పరమాత్మే! మానవులలోనే దేవతలు, మానవులు, దానవులు

కూడా ఉన్నారు అని బృహదారణ్యకోపనిషత్తు చెప్తున్నది. సకల చరాచరములు దైవ స్వరూపమే అని గ్రహించాలి.

8. ఋత సత్ - ఋతము అంటే సత్యము. ఋతము రూపంలో ఉన్నది పరమాత్మే!

"ఋతం వదిష్యామి, సత్యం వదిష్యామి" అంటోంది ఉపనిషత్తు. ఋతము అంటే ప్రకృతి నియమము. ప్రకృతి అంతా ఋతమును పాటిస్తూనే ఉన్నది. సూర్యుడు తూర్పున ఉదయించటం, పడమర అస్తమించటం, ప్రకృతిలో ఋతువులు ఒకదాని తరువాత ఒకటిగా వాటి లక్షణాలను చూపిస్తూ రావటం, పగలు తరువాత రాత్రి రావటం, సూర్యుడు వేడిమిని, వెలుగును ఇవ్వటము, చంద్రుడు అమృత కిరణుడు అవటము, నీరు చల్లగా ఉండటము, క్రిందికి ప్రవహించటం, నిప్పు వేడిగా ఉండటము, నదులు, సముద్రములు చెలియలి కట్టను దాటకుండా ప్రవహించటము వంటి అనేక ధర్మాలను ఋతము అంటారు. దీనినే కాస్మిక్ ఆర్డర్ అంటారు. ఋతము అంటే నిత్యము సత్యము అయిన తత్వము. పరమాత్మ ఋతములా వ్యక్తమవుతున్నాడు. పరమాత్మ ఏర్పరచిన విశ్వ రచనా ప్రణాళికను ఋతము అంటారు. దానిని ఆచరణలోకి తేవటమును సత్యము అంటారు. ఋతము అంటే యజ్ఞము అని కూడా చెప్పవచ్చును. ఏ పనినైనా శ్రద్ధగా, అంకితభావంతో, ఏకాగ్రతతో చేయటమే యజ్ఞము.

9. వ్యోమసత్ - వ్యోమము అంటే ఆకాశము. ఆకాశము అంటే ప్రకాశము, ప్రకాశించేది, వెలుగుతో కూడినది. సర్వవస్తు జాతము ఉండటానికి అవకాశం కలిగించేది ఆకాశము. విశ్వంలోను ఆకాశం ఉంది, మన దేహములోనూ ఆకాశం ఉన్నది. అటువంటి ఆకాశ స్వరూపుడు పరమాత్మే! ఘటాకాశ, పటాకాశ, మఠాకాశములన్నీ బహిరాకాశములే! ఒకే ఆకాశ స్వరూపమే! సకల వ్యోమచరములు పరమాత్మే అని గ్రహించాలి.

10. అబ్జా - అప్ జా - అప్ అనగా జలములు. జా అనగా పుట్టుట అని అర్ధము. అబ్జా అనగా నీటి నుండి పుట్టినవి. పరమాత్మ జల రూపంలో ఉన్నాడు, నీటి నుంచి పుట్టిన వాటి రూపంలో ఉన్నాడు. నీటి నుంచి పద్మములు, కలువలు, శంఖములు, శుక్తి - ముత్యపు చిప్పలు, ముత్యాలు, రత్నాలు, జల జంతువులు మకరాదులు, తాబేలు, తిమింగలాలు, అనేక రకాల చేపల వంటి జలచరాలు మొదలైనవన్నీ నీటి నుండి పుట్టినవే ! పరమాత్మ వాటి రూపంలో ఉన్నాడు. జగద్గురువులు శ్రీ ఆదిశంకర భగవత్పాదులు తమ భాష్యములో - "శంఖ శుక్తి మకరాది రూపేణ జాయతే ఇతి" అన్నారు. అనగా సకల జలచరములు పరమాత్మే అని వివరించారు.

11. గోజా - గో అంటే గౌః - ఆవు. గోవు అంటే కిరణాలు, బ్రాహ్మణులు, నారాయణుడు, భూమి, వేదములు మొదలైన అనేక ఇతర అర్థాలున్నాయి. వీటన్నిటి రూపంలో ఉన్నది ఆత్మే ! వీటి నుంచి పుట్టిన వాటన్నింటి రూపంలో ఉన్నది పరమాత్మే ! గోవు నుంచి అనగా ఆవు నుంచి

పంచగవ్యములను పొందుతాము. ఎద్దులు దుక్కి దున్నితేనే పంట పండుతుంది. సూర్యకిరణాల వల్లే జీవము, ఆరోగ్యము, వెలుగు, జ్ఞానము కలుగుతుంది. అలా గోవు నుంచి వచ్చే అన్నింటిని పరమాత్మగా గ్రహించాలి. ఇక్కడ ఈ మంత్రములో గో శబ్దానికి అర్థము భూమి అనే గ్రహించాలి. భూమి నుంచి ఉత్పన్నమయ్యే వ్రీహ్యావాదులు, కందమూలములు, దుంపలు, చెట్లు, మొక్కలు, వాటి నుంచి లభించే పళ్ళు, పూలు, కాయలు, కూరలు, ధాన్యపు దినుసులు - గోధుమలు, ధాన్యము, పప్పు దినుసులు మొదలగునవి పరమాత్మే! పంట పొలాలు, పుష్పాలు, ఫలములు సర్వము పరమాత్మే! భూమి నుంచి లభించే ఖనిజములన్నీ పరమాత్మ స్వరూపమే! చిన్ని కీటకము మొదలు మానవుల వరకు, దేవతల వరకు, పంచభూతాత్మక శక్తుల వరకు, దిగ్దేవతల వరకు, అందరూ, అన్నీ పరమాత్మ స్వరూపములే! పృథివ్యప్ తేజో వాయు రాకాశములైన పంచభూతాలు పరమాత్మే అని చెప్పారు. గోజా అన్న ఈ మంత్రములో భూమి, భూజములన్నీ పరమాత్మే అని చెప్పబడింది.

12. ఋతజ - ఋతము అంటే యజ్ఞము. ఋతజ అంటే యజ్ఞము నుంచి పుట్టేది. "యజ్ఞాంగ రూపేణ జాయతే ఇతి" అని చెప్పారు. యజ్ఞమే సాక్షాత్తుగా పరమాత్మ స్వరూపము. యజ్ఞము, యజ్ఞాంగములు, యజ్ఞమును నిర్వహించే బ్రహ్మ, హోత, అధ్వర్యుడు, ఉద్గాథ, సమిధలు, ఆజ్యము, పురోడాశములు, లాజలు, నవధాన్యాలు మొదలగు ఆహుతులన్నీ పరమాత్మయే ! యజ్ఞ ఫలము పరమాత్మయే ! ఇన్ని రూపములలోనూ ఉన్నది ఆత్మే !

13. అద్రిజా - అద్రి అంటే పర్వతము. జా అంటే పుట్టడము. అద్రిజా అంటే పర్వతముల నుండి ఉద్భవించేవి. పర్వతాలపై పెరిగే వృక్షాలు, పర్వత గుహలలో నివసించే జంతువులు. పర్వతముల పైన తిరిగే జంతువులు. వృక్షముల నుండి జాలువారే జలపాతములు, పర్వత శ్రేణులందు పుట్టి ప్రవహించే జలపాతము, నదులు మొదలగు వాటన్నింటి రూపంలో ఉన్నది పరమాత్మే ! అద్రిజ అంటే ఆదిపరాశక్తి అని కూడా అర్థం ఉంది. వీటన్నింటి రూపంలో ఉన్నది ఆత్మే !

14. ఋతమ్ - పరమాత్మ ఋత స్వరూపుడై ఉన్నాడు. ఋతము అంటే సర్వాత్మ స్వరూపము. అన్నింటికి సారమై, స్వరూపమై ఉన్నది.

"సర్వాత్మాऽపి సన్ ఋతం అవితథ స్వభావః ఏవ" - అని శ్రీ ఆదిశంకర భగవత్పాదులు తమ భాష్యములో చెప్పారు. తథా - అంటే ఆ విధముగా - అనగా, ఉన్నది ఉన్నట్లుగా ఉండటము. యథా తథా - ఎలా ఉండేలా అలాగే, ఎక్కడున్నది అక్కడే ఉండటము.

"వితథా" అంటే ఉన్నది ఉన్నట్లుగా లేకుండా, మారిపోతూ ఉండటము, మార్పు చెందుతూ ఉండటము. అంటే "వితథా" అంటే మార్పు చెందినది. "అవితథా" అంటే మార్పు చెందనిది. మార్పు చెందనిది ఎప్పుడూ పరమాత్మ మాత్రమే! ఆయనే అవ్యయుడు. దీనినే ఋతము అంటాము.

15. బృహత్ - చాలా పెద్దది. అత్యంత మహిమోపేతమైనది. బృహత్ అనగా గొప్పది మహాన్ ఐనది. సర్వాన్ని అతిశయించి ఉన్నది. ఇదే సర్వకారణ కారణము. ''అణోరణీయాన్, మహతో మహీయాన్''అని చెప్పబడిన పరబ్రహ్మ తత్వము మహత్తు. అదే బృహత్. అదే బ్రహ్మము. ఈ మంత్రములో సర్వము పరమాత్మే అని చెప్పారు. ''ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ'' అన్నది ఇక్కడ చెప్పబడినది. ఆత్మ యందు భేదము లేదు అన్నది చెప్పటమే ఈ మంత్ర సారము. ''నేహ నానాస్తి కించిన'', ''సర్వం హ్యేతద్బ్రహ్మ'',''ఈసావాస్యమిదం సర్వం'' అన్న ఉపనిషద్ వాక్యముల సారము ఈ మంత్రములో నిరూపించబడినది. జీవులకు, జీవులు, జీవునికి దేవునికి, జీవునికి జగత్తునకు, జీవాత్మకు, పరమాత్మకు అభేదం చెప్పబడింది. గీతలో (**6-30**) పరమాత్మ ఇలా చెప్పాడు -

''యో మాం పశ్యతి సర్వత్ర, సర్వం చ మయి పశ్యతి!
తస్యాహం న ప్రణశ్యామి, స చ మే న ప్రణశ్యతి''!!

నన్నే సర్వములోనూ దర్శిస్తూ, సర్వమును నాయందే దర్శించే సమదర్శి ఎప్పుడూ నశించడు అని పరమాత్మ చెప్పాడు. అన్నింటిలో అంతట ఉన్నది ఆత్మే ! మనలో ఉన్నది, అందరిలో ఉన్నది ఆ ఆత్మే అని అందరు గ్రహించినప్పుడు ఎవరూ ఎవరినీ హింసించరు, ఎవరూ అనైతిక పనులకు తావివ్వరు, ఎవరూ ఎవరిని ద్వేషించరు. ఎవరు భూమిని, నదులను అనగా జలములను, వాయువును కలుషితం చేయరు, పాడు చేయరు. అందరూ అందరికీ పరస్పరము సహకరించుకుంటూ, గౌరవించుకుంటూ ఆనందంగా ఉంటూ అందరినీ ఆనందింప చేస్తారు. అది మన ఉపనిషత్ మంత్రముల బోధ. ''నేహ నానాస్తి కించిన'' సారమే ఈ మంత్రము యొక్క సారము అని గ్రహించాలి. ఇదే జీవబ్రహ్మైకత్వ భావన. దీని వలన ''అహం బ్రహ్మాऽస్మి'' జ్ఞానము కలుగుతుంది. ''సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ'' అని గ్రహిస్తారు.

రచయిత్రి గురించి

డాక్టర్ సోమంచి (తంగిరాల) విశాలాక్షి, ఎమ్.ఏ. (తత్త్వశాస్త్రం), ఎమ్.ఏ. (సంస్కృతం), ఎమ్.ఫిల్., పి.హెచ్.డి., - వీరు హైదరాబాద్ లో ప్రభుత్వ డిగ్రీ కళాశాలలో సంస్కృతం ప్రొఫెసర్ గా పదవీ విరమణ చేసియున్నారు. వీరు సంస్కృత భారతి నిర్వహించే వివిధ పరీక్షలకు హాజరయ్యే విద్యార్థులకు మరియు సంస్కృతం ఎమ్.ఏ. చదివే విద్యార్థులకు పాఠములను బోధించే అనుభవయుక్త అధ్యాపకులు. వీరు సంస్కృత భారతిలో శిక్షికా మరియు కార్యకర్త. శ్రీమతి విశాలాక్షి గారు ఆధ్యాత్మికవేత్త మరియు సనాతన ధర్మముపై ఉపన్యాసాలు ఇస్తుంటారు. వీరు వన్ వరల్డ్ యూనివర్సిటీ ట్రస్ట్ అనే సంస్థలో చీఫ్ మేనేజింగ్ ట్రస్టీగా పనిచేశారు. రక్షా ఇంటర్నేషనల్ ఫౌండేషన్ వారు వీరికి విశిష్ట మాతృమూర్తి బిరుదునిచ్చి సత్కరించారు. వీరు వేద సంస్కృతి సమితి (VSS)లో వైస్ ప్రెసిడెంట్ మరియు సీనియర్ ఫ్యాకల్టీ, సనాతన ధర్మంలో సర్టిఫికేట్ కోర్సులో అసోసియేట్ డైరెక్టర్. వీరు వేద సంస్కృతి సమితి నిర్వహిస్తున్న సనాతన ధర్మము సర్టిఫికెట్ కోర్సు విద్యార్థులకు పాఠములను బోధిస్తున్నారు.

Message for Graduating Students!

Krishnamoorthy (Subbu) Subramanian

Innovation and Management Professional, Honorary Editor, vEda vaaNee e-Journal
subbukdg@gmail.com

It is the season for graduation ceremonies! Let us take the liberty to offer the following "Graduation Message" along with our very best wishes to all the graduates, as they venture into their world of new opportunities!

The traditional views and teachings of "Be good, do good and be blessed with all that is good - health, wealth, happiness ..." might have been OK, when the youngsters simply accepted the tradition and followed what is "good" and "proper" as told by their elders! Over time these instructions and guidelines have changed mostly to rituals and their practices. The above guidelines must be practiced by every graduating student, but only after sincere reflection and intense reasoning.

At a personal level, negative news that excites emotions spreads faster than positive and uplifting messages. Social media has its own impact to isolate people into self-selected groups and echo chambers without room for reflection and reasoning. Such appeal and attention getting capabilities of the negative and angry messages seem to have become successful business models in news media and politics. One could reasonably ask, where is the role of "be good, carry out only good and well-meaning acts" as your way of life?

All of these turn off the younger generation, leaving them in their world of tumult, like boats without a sail or paddle to steer clear in a wavy and turbulent ocean of life. Increased anxiety and mental health concerns would appear to be the prevailing mood for many among the youngsters.

Instead, you, the graduates, as a starting point, could use all your energy, skills, and resources to reflect on the following essentials from Vedic Philosophy, captured in three axioms (self-evident truths). Vedic knowledge is self-evident! Perhaps that is why they are without any author or origin! The brilliance of our *Rishis* (*Saints and scholars*) from the past is that they conceived these axioms through their intense self-reflection. They are captured in the philosophic treatises (*Upanishad*) imbedded in the Vedas:

1. The entire Universe - which includes you and I - is enabled, the enabler being the infinite number of forces or phenomena of nature, collectively known as Brahman. Hence the grand pronouncements from the Upanishads:

- "***Pragjnanam Brahma***" - "Consciousness is Brahman" (Aitareya Upanishad)
- "***Ayam Atma Brahma***" - "This Self is Brahman" (Mandukya Upanishad)
- "***Tat Tvam Asi***" - "Thou art That" or "You are Brahman" (Chandogya Upanishad)
- "***Aham BrahmaAsmi***" - "I exist as Brahman" (Brihadaranyaka Upanishad).

Yes, you are an individual with your name, family, identity, education, height, weight, job, health… But you are not "unique", no matter

how much you think of yourself like that. You are like a drop of water in the ocean, indivisible, inseparable! You are enabled, a product of nature, like everyone on the planet or everything in the Universe. Let this single thought erase all your feelings of isolation from others in the name of religion, race, gender, national identity, preferences, individuality, etc.

2. "I" - Consciousness / Soul - of any individual, is connected to anything external through our mind (Physical organ) and its perception of objects, feelings/emotions, and thoughts. This connection is made through the prevailing Knowledge, Bias, and Ignorance at any time, on any matter, in any course of action... We relate to these connections as Tranquil, Turbulent, and Inertial "Experience."

सत्त्वं रजस्तम इति गुणा: प्रकृतिसम्भवा: |
निबध्नन्ति महाबाहो देहे देहिनमव्ययम् ||

Srimad Bhagavadgeeta 14-5

sattvaṁ rajas tama iti guṇāḥ prakṛiti-sambhavāḥ
nibadhnanti mahā-bāho dehe dehinam avyayam

Satwam (Tranquility), *Rajas* (Turbulence) and *Tamas* (Inertial) are the three connectors, which bind our body to the inner person incessantly.

Hence you are not merely a product of your experiences. You are indeed evidence of the prevailing Knowledge, Bias and Ignorance and their relative roles! Like the reflections on the waves, your "experiences" change all the time thanks to the play of the prevailing K, B and I in you and around you! You are also the effect or evidence of ALL prevailing K, B and I in you, around you and from everywhere! Your reflections on the waves are the result of your body, eyes and their vision, body of water and the waves on its surface, prevailing light and it sources , etc.

Keep this in mind all the time - like oars or sails - as you steer over the waves (activities), which we call life! The more you can discriminate and use the prevailing "knowledge" and steer clear of all the "bias" and "ignorance", the more likely that your actions will be "good" and your experience "joyful" to you, others around you and for as many as you can reach out!

This is the "Self-control" taught elaborately in all Upanishads, Bhagavad Geetha and other scriptures. Make this learning a priority. Experiment with it, as part of your self-study, a way of living as you graduate today.

There is also a third axiom:

3. The "enabler" - axiom 1 - and the "enabled" (i.e.) all our experiences - axiom 2 - co-exist all the time. It is like the deep ocean (enabler) and the surface level waves (enabled) inseparable and always coexisting!

Do not indulge in thoughts that you are unique, different, and hence become isolated from others. You are as much a part of nature as anyone and anything! All of us are identified as children of Immortality (*Amrutasya Puthraha)*. Let that thought relieve you of the shackles and pains of your self-driven needs and wants. Let that expand your mind and bring forth freedom in your thoughts, feelings and actions that are universal in their outlook as well as in their

goal! That is being "Spiritual" - in union with the "spirit", one with nature!

Always keep these few examples from nature in your mind: The glass is always half full (with our knowledge) and half empty (due to the prevailing bias and ignorance). It is also like the stem of a rose, which comes with its thorns! Learn to look at the glass that is half full with an effort to fill it further! Learn to smell the rose and enjoy its beauty, while being aware of the thorns and how to deal with them!

With that liberated outlook:

- Smile at a stranger, for no reason, as they are merely part of you! Let that elicit a warm and welcoming smile, the way nature responds!

- Help someone, anyone in need, because you see such a need. Let that be your parents, teacher, family, neighbor, elders, children, volunteering...., You begin to see the true meaning of the injunction from Thaittriya Upanishad: Treat your father, mother, teacher, guest..., as God"!

- You are somebody who can make anybody feel like somebody!
  Include yourself in that "someone"! You are part of the Universe at large!
  Let that lead to self-compassion, not self-pity.

- Let that lead to noble and uplifting goals, efforts, thoughts, feelings, and actions.

- Whatever they are, since they are Objective (inclusive of all and exclusive of none) and Unattached (intended to meet the common needs, which also includes your needs), your life will be fulfilling and meaningful.

Following is a brief reference to a graduation address from our scriptures. These instructions to the students from the teacher are noted in Shikshãvalli, the first chapter of the Taittireeya Upanishad 1-11.

सत्यं वद। धर्मं चर। स्वाध्यायान् मा प्रमदः।.....
मातृदेवो भव। पितृदेवो भव।
आचार्यदेवो भव। अतिथिदेवो भव।
यान्यनवद्यानि कर्माणि। तानि सेवितव्यानि।
नो इतराणि।
यान्यस्माकं सुचरितानि । तानि त्वयोपास्यानि।
नो इतराणि।
ये के चास्मत्च्छ्रेयांसो ब्राह्मणाः।
तेषां त्वया सने न प्रश्वसितव्यम्।........
एष आदेशः । एष उपदेशः । एषावेदोपनिषत् ।
एतदनुशासनम् । एवमुपासितव्यम् ।

Satyam vada । Dharmam chara । Svãdhyãyãn mã pramadaha ।......
Matrudevo bhava । Pitrudevo bhava ।
Aacharyadevo bhava । Atithidevo bhava ।
Yãnyanavadyãni karmãni ।
Tãni sevitavyãni । No itarãni ।
Yãnyasmãkam sucharitãni ।
Tãni tvayopãsyãni । No itarãni ।
Ye ke chãsmachchhreyãnso brãhmanãha ।
Teshãm tvayã sane na prashvasitavyam ।.......
Esha ãdeshaha । Esha upadeshaha ।
Esha vedopanishad ।
Etadanushãsanam । Evamupãsitavyam ।

Speak the truth. Abide by your dharma. Never give up your pursuit of Self-study.
Treat your mother, father, teacher, and guest like God. O disciples! Only pursue actions that are appropriate and should not be violated, not others. Only adopt good and virtuous conduct, nothing else. After leaving here, if you find teachers better than us, then respect them, pay homage to them by offering a seat. This is our final command. This is our blessing. Go forth, live according to this guidance!

That is also in summary, the guidance to you from *Srimad Bhagavadgeeta*:
"May all manners of living be dedicated to total self-control and unattached active engagement".

After reading the above, reflect on all this and its inner meaning, as part of your life-long learning!

Reference

1. https://www.esamskriti.com/e/Spirituality/Upanishads-Commentary/Taittiriya-Upanishad~-Petal-5-2.aspx Accessed on July 1, 2024.

About the Author

Dr. Krishnamoorthy (Subbu) Subramanian is an Engineering / Management professional with over forty years of global experience in industry, innovation and mentoring. He is the author of three books, His studies and writing on Vedic Philosophy can be seen at www.Sipractce.com His recent webinar for the Veda Samskriti Samii (VSS) can be seen at: https://www.youtube.com/watch?v=8d6pi471sf0 Dr. Subramanian is presently serving as an Honorary Editor of VEda vaaNee e-Journal.

Kumbhakarna to Ravana on Raja Neethi with meaning in Telugu and English

(Based on Valmiki Srimad Ramayana)

Basetty Shankaraiah

Retired Professional, Editor, vEda vaaNee e-Journal
basetty53@gmail.com

Abstract

Srimad Ramayana is one of the *Ithihasas* (History, as it happened) of the Sananta Dharma. It is written by *Adi Kavi* (first poet) Maharshi Valmiki. Srimad Ramayana narrates the story of Lord Rama (the walk of Rama), the great king with excellent personal qualities, great ruler, and good to everyone. In this epic, we find Ravana a powerful demon that Rama must confront and fight in a battle and ultimately conquer him. Ravana's brother Kumbhakarna is generally known for his huge size, relentless slumber, and sloth like nature. Poet Valmiki depicts the knowledge and wisdom of Kumbhakarna, through a set of sixteen verses found in the chapter *Yuddha Kanda* in Ramayana. Through these verses Kumbhakarna explains *Raja Neethi* or roles and responsibilities of a king prior to engaging in any battle. In short, it is a brilliant exposition of a short list of guidelines suitable for anyone in leadership, administration or seeking political power! The Sanskrit verses from Maharshi Valmiki Srimad Ramayana are presented together with translation in Telugu and English.

Introduction

To set the context for all readers, here's a brief recap of the story of Ramayana:

King Dasaratha had four sons, Rama being the eldest. When Dasaratha was about to coronate Rama as the next King, his second wife Kaikeyi wanted her son Bharatha to become the king and asked Rama to live in the forest for fourteen years. She demanded these two actions to fulfil two promises given to her earlier by King Dasaratha. Rama honoured his father's promise and travelled to the forest with his wife Sita and brother Laxmana. While living in the forest Rama supported many saints and protected them against the *rakshasas* (demons) who were disturbing their prayers and worship services (*Yaga*). At the end of his life in the forest, Rama is forced to confront Ravana, a powerful demon, a *rakshasa* king. Though learned and mighty, this powerful king of Lanka, failing in his moral compass, had abducted Sita through devious means.

Ravana lost many of his warriors in the fierce battle with Rama. He was at the brink of defeat. At this moment of crisis, Ravana is compelled to seek help from his brother Kumbhakarna to go to war and win over Rama and Lakshmana. Kumbhakarna was a learned soul, though he is better known for his huge body, large appetite, and relentless slumber! He was blessed by Lord Brahma to sleep for six months and remain awake for the balance of six months in a year.

The details of the efforts by king Ravana to wake-up Kumbhakarna are

explained in detail by Valmiki Maharshi in *Yuddakanda*, 60th Sarga. It was the 9th day of his sleep. The *rakshasas,* on the orders of Ravana went to Kumbhakarna to wake him up. The *rakshasas* kept piles of food and drinks in eyesight, so that Kumbhakarna can be enticed to come alive as he wakes up. Over thousand *rakshasas* tried in vain in different ways to wake him. At the end they guided one thousand elephants to parade on his body. Kumbhakarna felt that crawlers were moving on his body! With all other noises added, Kumbhakarna finally woke up!

Immediately upon waking up Kumbhakarna asked, “Is the King safe? Hope he is in no trouble?” On hearing the details that an army of *Vanaras* (forest dwellers) and two human beings Rama and Lakshmana have succeeded to bring Ravana to the brink of defeat, Kumbhakarna said, “I will go and kill all of them after seeking permission from the King”.

Kumbhakarna meets with Ravana, and asks what the king wants him to do? Ravana explains that *Vanaras* with Sugriva as their leader along with Rama and Lakshmana have crossed the sea and have killed many *rakshasas,* and he sees a fear from *Vanaras* and Rama and Lakshmana. Ravana praised Kumbhakarna for his strengths and his affection for Lanka. Then Ravana asked him to go to the battle and kill all *Vanaras* and Rama and Lakshmana.

While he commits that he will do what Ravana wants him to do, in an ill-fated war in which he would eventually die, Kumbhakarna takes the time to explain that all this has happened due to wrong deeds and immoral acts of Ravana by stealing Sita without thinking ahead, on possible complications and impacts. He goes on to explain how a good king should behave.

यःपश्चात्पूर्वकार्याणिकुर्यादैश्वर्यमास्थितः ।
पूर्वंचोत्तरकार्याणि न स वेदनयानया ।। 6.63.5 ।।

తా।। బలమున్నది కదా అని ముందు చేయవలసిన పనులు తరవాత, తరవాత చేయవలసిన పనులు ముందూ చేయువాడు ఏది నీతియో ఏది కాదో తెలుసుకొనజాలడు.

Those who are mighty prefer to engage in action at short notice, without reflection. They are likely to choose wrong or inappropriate actions.

देशकालविहीनानिकर्माणिविपरीतवत् ।
क्रियमाणानिदुष्यन्तिहवींष्यप्रयतेष्विव ।। 6.63.6 ।।

తా।। దేశకాలములు అనుకూలముగా వున్నవా లేదా అని చూచుకొనకుండా, విపరీతముగా చేయు పనులు అపవిత్రుల చేతిలోని హవిస్సుల వలె చెడిపోవును.

Actions performed without regard for time and place will be disastrous, just as the oblations offered into fire without consecration, gets wasted.

त्रयाणांपञ्चधायोगंकर्मणांयःप्रपश्यति ।
सचिवैस्समयंकृत्वा स सभ्येवर्ततेपथि ।। 6.63.7।।

తా।। ఎవడు మంత్రులతో బాగా ఆలోచించి, మూడు విధములైన కర్మలను ఐదువిధాలైన సాధనాలతో సాధించుకొనునో అతనే మంచి నీతిమార్గమునందున్నవాడు.

వి।। తనకు అభివృద్ధి, శత్రువునకు క్షయము కలుగు సమయమునందు చేయబడు దండోపయుక్తమైన యానము (శత్రువుమీదికి దాడి చేయుట) ఉత్తమకర్మ. తన బలము శత్రుబలము సమానముగా వున్నప్పుడు చేయబడు సంధి మధ్యమకర్మ. పరునకు అభివృద్ధి తనకు క్షయము కలుగునప్పుడు దానపూర్వకముగా సామమును నాశ్రయించుట అధమకర్మ. కర్మలను ఆరంభించు ఉపాయము, పురుషద్రవ్యసంపద, దేశకాలములను సరిగా గుర్తించుట, ఆపదలకు ప్రతిక్రియ చేసికొనుట, కార్యసిద్ధి అనునవి అయిదు.

One who seeks counsel with ministers and considers the five aspects and threefold duties move in the right path of action.

Five aspects of action are: the method of initiating action, material to be worked upon, time and place of action, provision against failure or exit strategy and the chances of success.

Threefold duty with reference to enemies are: *Sama* (Persuasion), *Dhaana* (Incentive), and *Bedha* (Discrimination).

यथागमं च योराजासमयंविचिकीर्षति ।
बुध्यतेसचिवान्बध्यासुहृदश्चानुपश्यति ।। 6.63.8 ।।

తా।। మంచి నితిమార్గమునం దున్న రాజు శాస్త్రానుసారము నిర్ణయము చేయును. తన బుద్ధితో ఆలోచించి, మంత్రులతోను, మిత్రులతోను కూడా ఆలోచన చేయును.

The king who performs his duty in time, in accordance with scriptures and the justice and thinking intelligently with his ministers in advance, understands the situation rightly.

धर्ममर्थं च कामं च सर्वान्वारक्षसांपते ।
भजतेपुरुषःकालेत्रीणिद्वन्द्वानिवापुनः ।। 6.63.9 ।।

తా।। రాక్షసరాజా! బుద్ధిమంతుడైన పురుషుడు ధర్మార్థకామములను వేరువేరుగా గానీ, అన్నింటినీ గానీ, ధర్మార్ధములు, ధర్మకామములు, అర్ధకామములు అను మూడు ద్వంద్వములను గానీ కాలానుసారముగా సేవించవలెను.

O Rakshasa king! A man should pursue his *Dharma* (duty), *Artha* (worldly gain), *Kama* (sensual pleasures) all the three combined, or at least any two in the proper time (as laid down in the scriptures).

त्रिषुचैतेषुयच्छ्रेष्ठंश्रुत्वातन्नावबुध्यते ।
राजावाराजमात्रोवाव्यर्थंतस्यबहुश्रुतम् ।। 6.63.10 ।।

తా।। ధర్మార్థకామములలో ఏది ఏ సమయమునందు శ్రేష్ఠమైనదో తెలిసికొనని రాజు గాని, రాజసదృషుడు గానీ చేసిన శాస్త్రాభ్యాసము వ్యర్థము.

A king should know which time is important for emphasis on *Dharma*, *Artha* and *Kama*. If he does not realise the importance of time for each of these, his learning is a waste.

उपप्रदानंसान्त्वं च भेदंकाले च विक्रमम् ।
योगं च रक्षसांश्रेष्ठतावुभौ च नयानयौ ।। 6.63.11 ।।

कालेधर्मार्थकामान्यस्सम्मन्त्यसचिवैःसह ।
निषेवेतात्मवान्लोके न स व्यसनमाप्नुयात् ॥
6.63.12 ॥

తా।। మంత్రులతో కూడా ఆలోచించి దానమును, సామమును, భేదమును, తగు సమయమునందు పరాక్రమమును, కర్మారంభోపాయము మొదలైన పంచవిధసాధనముల యోగమును, కాలానుగుణముగా ధర్మార్థకామములను సేవించి బుద్ధిమంతుడు లోకములో ఆపదలు పొందడు.

You are the foremost of the Rakshasas! After discussing with ministers and their counsel, a king either by *Dhana* (enticement) or *Sama* (persuasion) or *Bedha* (discrimination) or resorting to all of them at the appropriate time and then takes resort to pursue virtue, wealth, or sensual pleasures at the right time, never meets with sorrow.

हितानुबन्धमालोच्यकार्यात्कार्यमिहात्मनः ।
राजासहार्थतत्त्वज्ञैस्सचिवैर्बुस्सहिजीवति ॥
6.63.13 ॥

తా।। రాజు కార్యముల యధార్థస్వరూపము తెలిసిన బుద్ధిజీవులైన మంత్రులతో కలిసి ఎట్లు చేసిన తనకు హితము కలుగునో ఆలోచించుకొని కార్యములు చేయవలెను.

That king who knows the reality of things and makes decisions in consultation with his ministers, who earn their living for their intelligence, will live happily.

The following verses describe the qualities required of ministers, who provide counsel:

अनभिज्ञायशास्त्रार्थान् पुरुषाःपशुबुद्धयः ।
प्रागल्भ्याद्वक्तुमिच्छन्तिमन्त्रेष्वभ्यन्तरीकृताः ॥
6.63.14 ॥

తా।। పశువులవంటి బుద్ధి గల వారికి ఆలోచలను చేయునప్పుడు అవకాశమిచ్చినచో వాళ్ళు శాస్త్రవిషయములు తెలిసికొనకుండగా ప్రాగల్భ్యమువలన ఏమేమో చెప్పుచుందురు.

People whose intelligence is no better than that of animals, who have been included to express their views, who do not know the meaning of *shastras* (Scriptures) express their views only out of their vanity.

अशास्त्रविदुषांतेषां न कार्यमभिहितंवचः ।
अर्थशास्त्रानभिज्ञानांविपुलांश्रियमिच्छताम् ॥
6.63.15 ॥

తా।। శాస్త్రజ్ఞానము లేక, అర్థశాస్త్రము ఎరుగక అధికమైన ఐశ్వర్యమును మాత్రము కోరుచుండు అట్టివాళ్లు చెప్పిన విధముగా చేయకూడదు.

Those who have no knowledge of *shastras* (Scriptures and their rules), and are ignorant of the science of wealth and are themselves desirous of huge wealth - their advice ought not to be followed.

अहितं च हिताकारंधाष्ट्यार्ज्जल्पन्तियेनराः ।
अवेक्ष्यमन्त्रबाह्यास्तेकर्तव्याःकृत्यदूषणाः ॥
6.63.16 ॥

తా।। ఏ మానవులు హితమువలె కనబడు అహితమును ధార్ష్ట్యమువలన ఉపదేశించుచుందురో వారిని

కార్యాలోచనలనుండి దూరముగా వుంచవలెను. అట్టివాళ్లు కార్యములను పాడుచేయుదురు.

Those who render advice, which is unwholesome but in attractive framework out of their presumptions, should be kept away from discussion by examining them early on, as they mar the purpose.

विनाशयन्तोभर्तारंसहिताश्शत्रुभिर्बुधैः ।
विपरीतानिकृत्यानिकारयन्तीहमन्त्रिणः ।।
6.63.17 ।।

తా।। కొందరు మంత్రులు పండితులైన శత్రువులతో కలిసి తమ ప్రభువునకు అపకారము చేయుచు అతనిచేత చెడ్డపనులు చేయించుచుందురు.

Some ministers in order to ruin the king, collude with enemies and force the king into wrong actions.

तान्भर्तामित्रसङ्काशानमित्रान्मन्त्रनिर्णये ।
व्यवहारेणजानीयात्सचिवानुपसम्हितान् ।।
6.63.18 ।।

తా।। శత్రువులనుండి లంచము మొదలైనవి తీసుకొని మారిపోయిన, పైకి మిత్రులవలె కనబడు అమిత్రులైన మంత్రులను రాజు మంత్రమును నిర్ణయించు సమయమునందు, వారి వ్యవహారమును బట్టి గుర్తించవలెను.

A ruler should know those ministers who are bribed by the enemy, who have become close to the enemy and appear as friends. Those ministers must be known through their behaviour in the deliberations.

The following are concluding verses from Kumbhakarna to Ravana:

चपलस्येहकृत्यानिसहसानुप्रधावतः ।
छिद्रमन्येप्रपद्यन्तेक्रौञ्चस्य ख मिवद्विजाः ।।
6.63.19 ।।

తా।। చపలచిత్తుడై తొందరపడి పనులు చేయువానిలో ఉండు లోపాలను, (కుమారస్వామి బాణాము ప్రయోగించి చేసిన) క్రౌంచపర్వతరంధ్రములో పక్షులు ప్రవేశించినట్లు, శత్రువులు తమకు అనుకూలముగా ఉండునట్లు చేసికొనుచుందురు.

Enemies find out the weakness of the king who is unsteady and in rush for their actions without contemplation.

योहिशत्रुमवज्ञायनात्मानमभिरक्षति ।
अवाप्नोतिहिसोऽनर्थान् स्थानाच्चव्यवरोप्यते ।।
6.63.20 ।।

తా।। శత్రువు విషయమున అనాదరము చుపుచు తనను రక్షించుకొననివాడు అనర్థములను పొందును. తన స్థానమునుండి దింపివేయబడును.

Knowing fully the actions of the enemy, one who does not protect himself, suffers failure and reversals and is also dragged down from his position of power and strength.

References

1. Valmiki Ramayanam, Indian Institute of Technology, (IIT) Kanpur, (https://valmiki.iitk.ac.in)

2. SriRamachandrudu, P. (2017). *Srimad Ramayanamu*. Vols. 1-6. In Telugu language https://archive.org/details/VRPullela12356/VR-Pullela-Ram-6-Yud/page/n781/mode/2up

About the Author

Sri Basetty Shankaraiah worked for 42 years in a multinational corporation after obtaining his M Tech degree in Chemical Engineering from the Indian Institute of Technology (IIT), Mumbai. After retirement he studied Sanskrit language, through 'Samskrita Bharathi' under Sri Akella H. Prabhakara Rao garu.

Aandaal's Prayers

T.K. Ragunathan

Principal, JKR Astro Research Foundation, Hyderabad
tkraghunathan@rediffmail.com

Abstract

Aandaal is a very popular poet /saint included in the list of famous Azhwars of Vaishnavite tradition devoted to Sriman Narayana. She was brought up by Sri Vishnuchitta, a priest serving in the temple of Sri Villiputtur. He became famous as Periazhwar, when he redeemed the honour of the Pandya king by defeating the antagonists of Sanaatana Dharma in a verbal duel at the royal court. He was deeply devoted to Sriman Narayana. He passed on to young Aandaal all the knowledge of scriptures and Vaishnava philosophy. Upon hearing delightful stories about Sri Krishna's glorious deeds, Aandaal developed an extraordinary love for Sri Krishna and entertained in her heart, a great desire to become His consort. In this mystical state of deep love and devotion, she composed two great *grantham*s (literary works): **Thiruppavai** consisting of 30 slokas and **Nachchiar Thirumozhi** consisting of 143 verses in pure Tamil language script, of exceptional lyrical beauty and excellence. It is believed that Aandaal was born in the constellation of Pooram and merged with the lord in the star of Uthiram. Exact date of her birth and union with lord are not clearly known. Devotees consider her as *Ayonija* (Divine in human form) and incarnation of Bhhoma Devi. The literary works of Periazhwar and Aandaal are included in the Divya Prabhandhams considered as Dravida Vedam.

Introduction

In the following Ode, the author has attempted to capture Andaal's passionate attempts to attain oneness with the lord. This is based on the original work by Aandaal in her famous **Nachchiar Thirumozhi.**

Aandaal was a sweet child of Vishnuchitta,
the famous priest of the great temple
at the ancient city of Sri Villiputtur and
a great devotee of Lord Vishnu.

She had heard from him,
glorious deeds of the lord,
and decided that she would
make the Lord all her own.

Vishnuchitta frowned,
Can a mortal entertain such a wish?

But she was firm in her belief and faith,
So, he initiated her into
A thirty-day program.

Carrying out a vow initiated
by young girls of yore in Vraja Bhoomi,
she was determined to tie herself to His Hand,
and light up this land,
with thirty glorious songs in His honour.
Vishnuchitta, watched his mystic child,
immersed in ocean of devotion,

seeking the Lord ‘s bliss,
not for herself alone but for all mankind.

Her curiosity knew no bounds,
She wanted to know every detail about the Lord,
all personal matters hitherto unknown
not recorded in any script,
She had to find the answers,
so that she will present herself
to her Lord and win him over.

She called out to the scented garland of Tulasi leaves,
that adorned His great torso,
How soft was His skin in her tight embrace?
She called out to the Conch that He blew.
What did His mouth taste like?

She called out to the great bow that He wielded,
How strong were His shoulders?
She called out to Ahalya to find out.
How soft were His feet that had enlivened her?
She called out to the peacock feather,
that decorated his hair.
How bushy were his curls in close quarter?

The good Lord was amused,
And played hard to get.
In despair, the poor girl reached out to Cupid
pouring her heart out, seeking help.

“I starved, I chanted, I kept my vows,
Proper, pure, and timely.
I thought of him, him alone,
But He is still away from me.”

“Oh, Cupid, where are you hiding,
Are you afraid, He will do another *Kamadahanam*?
My lord is not that type, have no fear.
Come out with your bow and arrow,
select a scented arrow!
With my name engraved on it,
aim at Him, his broad chest with shining *Kaustubham*.”

“You can’t miss. shoot and stay,
watch Him look out for me,
see me and devour me wholesale.
Your purpose on earth would be fulfilled,
do that for me, Cupid,
a thousand salutes to you!”

I know not whether Cupid heeded to her prayers,
I know not whether his arrow hit the mark.
But I hear the girls of Sri Villiputtur,
Cheer one of their kind,
Walk hand in hand, with the Lord
Down the well-paved road,
Leading to the temple gates,
Where the learned ones celebrate,
Another great wedding of my Lord and my Lady
To bring peace and prosperity
To this eternal land.

-- *Shubham* --

About the Author

Sri T.K. Ragunathan – A retired Marketing executive took interest in spiritual studies, Sanskrit language, and astrology, after retirement. He has written four books that were published from Hyderabad. He is presently working as Principal of JKR Astro Research Foundation, Hyderabad, teaching advanced prediction techniques based on Naadi principles.

Guru Purṇima - Vyasa Jayanti

Raghava S. Boddupalli

Editor-in-Chief, vEda vaaNee Journal

raghava7boddupalli@gmail.com

Abstract

'Guru Purṇima' is observed on the full-moon day in the month of Ashadha. Traditionally, on this day, one remembers and worships his/her Gurus. 'Guru' refers to a spiritual guide who enlightens disciples by imparting knowledge and guides them on to the path that leads them to reach their goals. In our Indian culture, the 'Guru-Shishya' (Teacher - Student) relationship is most revered and its importance can be understood through the Veda mantra – '*Sahana vavatu….*' Parents are the '*Prathama Gurus*', who impart first lessons to their children. Guru Purṇima is also known as 'Vyasa Purṇima' and this day is commemorated as birth anniversary of Maharṣi Veda Vyasa. He was the author as well as a character in the Epic Mahabharata.

Matṛ devōbhava, *Pitṛ devōbhava*, *Achārya devōbhava* are the *mantras*/liturgies first revealed in the Yajurveda texts (*Taittirīya Upaniṣad*, *Sīkṣā Vallī*, 11-20). This implies that after mother and father, it is the 'Guru' (Acharya) who must be worshipped. A Guru must be respected and treated as equivalent to God. The word 'Guru' has been explained in the 'Guru Gita' as noted below:

गुकारस्छन्धकारस्तु रुकारस्तन्निरोधकृत्।
अन्धकारविनाशित्वात् गुरुरित्यभिधीयते॥
– गुरु गीता

Gukāraschandhakārastu rukārastannirodhakṛut |
Andhakāravināśitvāt gururityabhidhīyate ||
– Guru Gitā

'**Gu**' means darkness and '**Ru**' means the remover of the darkness. On account of the power of removing darkness (*ajñānam*), the **Guru** plays a major role in human life and guides us on the spiritual path.

The grammatical root words (*dhātu*) for Guru are:

1) ***gṛ*** + **ku**, '*girati ajñānam*' – meaning 'one who removes ignorance (*ajñāna*)'.
2) '*gṛṇāti upadiśati vēdavidyāṃ ācāraṃ ca*' meaning 'He who expounds Vedic knowledge and ritual'. Father is the first Guru who preaches '*Gayatri Mantra*' during Upanayana (thread) ceremony.

According to the Hindu calendar, the *Āṣāḍa Śuddha Purṇima* (the Purṇima that happens/occurs in the month of July as per English calendar), is being celebrated as 'Guru Purṇima', and is dedicated to Veda Vyasa Maharṣi. This is aptly celebrated as 'Vyasa Purṇima', for his Epic contributions to the Sanaatana Dharma. And hence Vyasa is titled 'Prathama Guru'. Vyasa is the Guru of all Gurus. This day is believed to be his birth anniversary and also called as 'Vyasa Jayanti'. Vyasa Maharṣi compiled the wealth of spiritual literature, which leads individuals from *Ajñāna* (the fetters of ignorance) to *Jñāna* or *Jñāna Jyoti*.

The word '**Vyasa**' is derived from the grammatical root words (*dhātu*) are:

1) '*Vyasah*' meaning *vi + as + ghañ* – '*vyāsaḥ viśēṣēṇa asyati vistārayati vēdārtham*' meaning 'One who spread and propagated the essence of Veda' is Veda Vyasa.
2) *vi + as + ghañ*, '*vyasyati tasya bhāvaḥ karma vā*' meaning one who teaches Puraṇa. Vyasa acquired his knowledge from the four Kumaras (Sanaka, Sanaatana, Sanandana and Sanatkumara), Narada and Lord Brahma himself.

Birth and Names of Veda Vyasa

Vyasa is the son of Sage Parāśara and great grandson of Sage Vaṣistha. Prior to Vyasa's birth, Parāśara had performed a severe penance to Lord Shiva. He granted a boon that Parāśara's son would be a *Brahmarṣi* equal to Vaṣistha and would be famous for his knowledge. Parāśara begot Vyasa with Satyavati. Vyasa in his adulthood left home and promised his mother that he would return whenever she needed him. *Kṛṣṇa Dvaipāyana* is another popular name given to Vyasa Maharṣi. Since he was dark in complexion, *Kṛṣṇa*, and was born on an island (*dvīpa*) of River Yamuna, he was given the name *Kṛṣṇa Dvaipāyana*.

व्यासाय विष्णुरुपय व्यसरुपय विष्णवे ।
नमो वै ब्रह्मनिधये वसिष्तय नमो नमः ।।
– श्री विष्णु सहस्रनाम स्तोत्रम्

Vyāsāya Viṣṇurupāya Vyāsarupaya Viṣṇave I
Namōvai Brahma Nidhaye Vasiṣtāya Namō Nama: II
– *Srī Viṣṇu Sahasranāma Stotram*

In the popular images, we see 'Vyasa Bhagavan' as slender build, dark in complexion and with hair-knotted on top of his head.

Classification of Vedic Texts

Poet Vyasa got the name 'Veda Vyasa', since he collected all the extant Vedic hymns and classified them (*vyas* also has the meaning 'to divide') into *Chaturvedas* (four Vedas), well-known as the *Ṛgveda*, *Yajurveda*, *Samaveda* and *Atharvaveda*. He distributed these four Vedas to his four disciples - *Ṛgveda* to the Sage Paila, *Yajurveda* to the Sage Vaiśampayana, *Samaveda* to the Sage Jaimini and *Atharvaveda* to the Sage Sumantu to propagate them through oral tradition from generation to generation. This is how these four Vedas took shape.

Vyasa Maharṣi's Role in Mahabharata

Vyasa is a cosmic entity born in every age to propagate the scriptures. He is the author of the great Epic, the *Mahabharata*, and also the eighteen *Purāṇas* (mythologies) and the *Brahma Sutras*. Ganeśa in His young age is said to have been Vyasa's scribe who took down the Mahabharata as he dictated it. This Epic is considered as the '*Pañcama Veda*' (fifth Veda).

King Śantanu and Satyavati had two sons, named Chitrāngada and Vicitravīrya. Chitrāngada was killed by Gandharvas in a battle, while Vicitravīrya was unhealthy and ill all the time. Satyavati requested her step-son, Bhiṣma, to find a wife for Vicitravīrya. Bhiṣma attended the *swayamvara* conducted by the king of Kaṣi (for his three daughters), and defeated all the kings. Amba openly rebutted the *swayamvara* as she was in love

with the prince of Shalva. Later Bhiṣma came to know that King of Kaṣi was not aware of his elder daughter's love for Shalva, so Bhiṣma allowed Amba to meet her lover and marry him. But unfortunately, she was rejected by the Prince Shalva. Later, she came back to Bhiṣma and asked him to marry her, which he could not agree due to his vow of celibacy. Amba being left alone in anguish took a vow to kill Bhiṣma. Bhiṣma reached the kingdom along with Ambika and Ambalika to be wedded to Vicitravīrya. Unfortunately, during the wedding ceremony, Vicitravīrya collapsed and died. Satyavati was shocked and left clueless on how to save the perishing clan. She turned to Bhiṣma to marry both Amba and Ambalika. Bhiṣma reminded Satyavati about his promise made to her of remaining unmarried and thus refused to marry them. At this point, Satyavati revealed to Bhiṣma, about the child born to her with Parāśara before her marriage to Śantanu. She then requested him to bring her son, Vyasa Maharṣi, to Hastinapura. On Vyasa reaching the kingdom, Satyavati narrated the happenings and requested him to save the Kuru clan.

Sage Vyasa had a radiant *aura* along with a fierce personality. Ambika was the first to be presented before Vyasa Maharṣi. On seeing Vyasa's fierceness, Ambika got scared and closed her eyes. As a result, their child born blind, who was named Dhṛtarāṣṭra. The other queen, Ambalika, turned pale upon seeing Vyasa, which resulted in their child, Pāṇḍu being born pale. This alarmed Satyavati who requested Vyasa to meet Ambika again for another progeny. But, Ambika instead sent her maid to meet Vyasa Bhagavan. The duty-bound maid was calm and composed in the presence of Vyasa. This resulted in the birth of a healthy child, popularly known as Vidura.

Origin of Bhagavata Purāṇa

Veda Vyasa Maharṣi was not content with his great literary contributions. When Brahmarṣi Narada met Vyasa, he expressed his unhappiness to him. Then Narada suggested Vyasa to praise Narāyana and write stories on Viṣṇu while revealing the greatness of Lord Viṣṇu. Sage Vyasa composed the 'Bhagavata Purāṇa 'or 'Srimad Bhagavata' in praise of Lord *Kṛṣṇa* solely to express his devotion to the Lord by describing the incarnation of *Kṛṣṇa* and His glory extensively. Srimad Bhagavata (to know the essence of the Lord) also known as '*Bhagavata Purāṇa*' is one of the greatest Purāṇas in Hinduism. In Bhagavata, *Kṛṣṇa* declares that He is God himself – '*Kṛṣṇastu bhagavan svayam*' (1-3-28). The synopsis of the contents of Bhagavata as available today has been divided into 12 *Skandas*, 335 *Adhyayās* and with little more than 14,000 *Ślokas* or verses. However, originally, the Bhagavata is considered to contain 18,000 verses.

Other Literary Contributions

Vyasa Maharṣi's other literary works such as 'Srimad Bhagavad Geeta', 'Viṣṇu Sahasranama', 'Lalitha Sahasranama' and others are of great importance for the elevation of human life towards divinity and to attain liberation.

Vyasa's Spiritual Heir

The legacy of Vyasa Maharṣi was continued by his children, the great Śuka Maharṣi and daughter Jābāli, who were his true spiritual heirs. Śuka Maharṣi was a

spiritual guide and Guru to the young Kuru princes. Śuka Maharṣi narrated the *Bhagavata Purāṇa* to King Parikṣit (grandson of Arjuna), who was destined to die after seven days due to a curse. Mahabharata also narrates how Śuka was sent by Vyasa to King Janaka for guiding him in spirituality. Later, this guidance helped King Janaka on attaining liberation while still in human form (*Jivanmukta*). Śuka was tutored by the guru of gods, *Bṛhaspati* and his father Vyasa Bhagavan. Later, Śuka went on to surpass his father, Vyasa Maharṣi, in spiritual attainment.

गुरुर्ब्रह्मा गुरुर्विष्णुः गुरुर्देवो महेश्वरः ।
गुरुः साक्षात् परब्रह्म तस्मै श्री गुरवे नमः ॥

Gururbrahmā Gururviṣhṇuh Gururdēvō Mahēśhvaraḥ…।
Guruh Sākṣhāt Para Brahma Tasmai Shrī Guravē Namaḥ… ॥

– OM Tat Sat –

About the Author

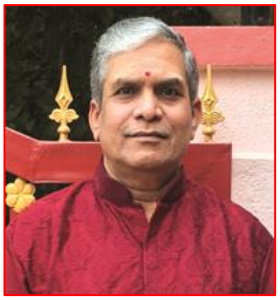

Dr. Raghava S. Boddupalli, MSc., PhD – Worked as a scientist in the field of Plant Biology for over 35 years. In the last thirteen years, he has completed studying the Krishna Yajurveda. This has inspired him to publish several research articles on Vedas in relation to Botany in national and international scientific journals. He has also completed two Veda Projects titled, '*Plant Biology of Yajurveda*' and '*Plants of Atharvaveda - Their Descriptions and Uses*' sponsored by the Indian National Science Academy (INSA), New Delhi. He has edited and published three Veda books namely, '*Taittirīya Yajurvēdīya Āśīrvāda Manjarī*', '*Abhiśravaṇa Mantrah*' and '*Agnimantra Manjarī*'. Dr. Raghava is presently serving as an Editor-in-Chief for the VEda vaaNee e-Journal.

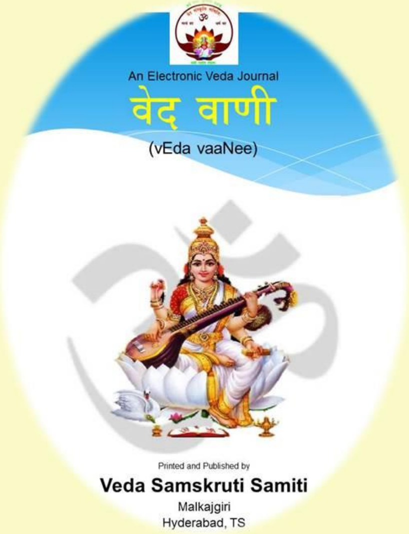

Section Three

Sanaatana Dharma News

सर्वे जनाः सुखिनो भवन्तु
वेद संस्कृति समितिः
ॐ
सत्यं वद धर्मं चर
धर्मो रक्षति रक्षितः

SD News from London, UK

Aadya Pujya Event Unveils Story from Mudgala Purana

Ragasudha Vinjamuri
ragas_v@yahoo.co.in

An interesting program highlighting the Ganeshavatara Strotra sourced from Mudgala Purana was presented in Bharatanatyam, Odissi, Mohiniattam, Kuchipudi, Kavadi and Kalaripayattu styles at London's Bharatiya Vidya Bhavan on 28 June 2024, titled **Sanskrit in Arts - Aadya Pujya**, the event was organised by arts charity Sanskruti Centre for Cultural Excellence, as part of the project promoting Sanskrit and Indian Culture jointly with Central Sanskrit University, India. Thirty two (32) young and professional artists have performed in the engrossing Music and Dance showcase.

The program started with traditional lighting of the lamp by Dr. Rishi Handa, Cllr Karthik Bonkur, Cllr Sharad Jha, Tejendra Sharma and Dr. M.N. Nandakumara, who also spoke on the beauty of Sanskrit language in his opening words.

Veena recital was presented by renowned artist, Sri Pramod Prasanna Kumar Rudrapatna. Award-winning Shayaree Priya Meghe presented invocation, Shreya Khare and Kritika Vulchi presented Ganapati Koutvam. The eight avataras in the Ganeshavatara Stotram were presented by Smt. Ragasudha Vinjamuri, Manju Sunil, Monidipa Seal, Sree Lalitha Kotla, Anvi Prabhu, Lakshmi Pillai, Sanvika Kommineni and Hrishikesh Kizhikkiyil. It is likely the first time the ***Ganeshavatara Stotram*** has ever been performed in a performing arts setting anywhere in the globe.

Smt. Ragasudha Vinjamuri, Founder of Sanskruti Centre who conceptualised and choreographed the presentation says "*Considering the age-old traditional practice of invoking Ganesha practically at all new beginnings and celebrations in Indian culture, it is a revelation that the story of his different forms remained little explored in performing arts and storytelling. It took several months to choreograph this event and we are glad to reach this unique milestone. The stories of demons such as Matsarasura, Lobhasura, Mamasura, Ahamkarasura etc. conquered and subdued by Ganesha in his various Avataras were profound as they focused not only on spiritual wisdom, but also on the principles of behaviour and moral conduct.*"

Aadya Pujya Event Unveils Story from Mudgala Purana

Aadya Pujya Event - All Performers on Stage

Ganeśa Avatars

Aadya Pujya Event Unveils Story from Mudgala Purana

Pranamya Sirasa DEvam

Sreekantho Maatulo Yasya

Veda Samskruti Samiti (VSS)

13-1-62 & 13-1-47/1
Veenapani Nagar, Malkajgiri
Hyderabad, Telangana, India

Hariḥ OM

The Veda Samskruti Samiti (VSS) is inviting applications for volunteer reporters to gather information and report on ***Sanaatana Dharma*** activities in the area of operations. Hence, we request the interested candidates to send a detailed resume with the following details:

1. Name
2. Age
3. Gender
4. Faith
5. Place of Residence
6. Educational qualifications
7. Main Profession
8. Hobbies
9. Membership in any associations
10. Exposure and experience to Sanaatana Dharma and its activities.
11. Interested geographical area of operations to work as volunteery reporter for our Veda Samskruti Samiti (VSS), Hyderabad, with registered number: TS - 961/2016.
12. Statements of undertaking -
    a) That the applicant is interested to work as authorized reporter for Veda Samskruti Samiti on voluntary basis.
    b) That the applicant will send authorized news on '*Sanaatana Dharma*' activities from the area of operations (where the applicant lives), without any bias.
    c) That the applicant will maintain decency in all reports and in any case will not support or associate with any sort of revolutionary reporting and shall not report which are objectionable under international guidelines on media reporting.
13. Interested candidates can submit their applications to the following Whatsapp or e-mail:

Sri A.H.P. Rao, Only Whatsapp **+91 92465 72182** or akellahp@gmail.com or editor.vedavaanee@gmail.com or vedasamskruti@gmail.com

SD News from Jillellamudi, Bapatla

జిల్లెళ్ళమూడి మహా క్షేత్రంలో శ్రీసూక్తహోమం

జులై 21 ఆదివారం ఆషాడశుద్ధ పౌర్ణమి గురుపౌర్ణమి. దీన్నే 'వ్యాసపూర్ణిమ' అని కూడా అంటారు. ఆరోజున జిల్లెళ్ళమూడి అమ్మ సన్నిధిలో 108 ఆవృతుల '*శ్రీసూక్త హోమం*' చేద్దామన్న సంకల్పం జరిగింది. శ్రీ సూక్తం అష్ట ఐశ్వర్యాలను, సద్బుద్ధిని ప్రసాదిస్తుంది. శ్రీసూక్తం లోని ఫలశ్రుతిలో "*న క్రోధో నచ మాత్సర్యం న లోభో నా శుభామతిః*" అని శ్రుతిలో ఉంది. ఇది ఫలశ్రుతి. అంటే సద్బుద్ధిని ప్రసాదించి ధనాన్ని ప్రసాదిస్తుంది. అంటే మానసికంగానూ భౌతికంగానూ ప్రశాంతంగా హాయిగా ఉండటానికి ఏం కావాలో అది లక్ష్మీదేవియైన మన అమ్మ మనకు ప్రసాదిస్తుంది. అష్ట లక్ష్ములు సంతానలక్ష్మి, ధాన్యలక్ష్మి, ధనలక్ష్మి, ధైర్యలక్ష్మి, మొదలైన వారు మనకు విజయాన్ని ఇచ్చే దేవతలు. అందువలన జులై 21 ఆదివారం నాడు ఉదయం 8.00 గం.లకు గణపతిపూజ, పుణ్యాహవాచనం మంటపారాధన కలశస్థాపన, 9.30 నుండి 10.00 వరకు షట్పాత్ర ప్రయోగం , 10.00 నుండి 12.30 వరకు శ్రీసూక్తహోమం. దానితో పాటు పురుషసూక్తం, మన్యుసూక్తం, మేధాసూక్తం ఒక్కొక్క ఆవృతి చేయడానికి సంకల్పం జరిగింది. తదుపరి పూర్ణాహుతి ఉంటుంది. ఎవరైనా ఈ హోమంలో పాల్గొనేవారికి suggested donation ₹1000/-గా నిర్ణయించడమైనది. విరాళాలను శ్రీ విశ్వజననీ పరిషత్ టెంపుల్స్ ట్రస్ట్, HDFC Bapatla Branch, Account No. 591 1943 1968 505, IFC Code HDFC 0002642 కు పంపగలరు.

– జయహోమాతా శ్రీ అనసూయా రాజరాజేశ్వరి శ్రీ పరాత్పరి –

వేదవిద్యార్థులు కావలెను

శ్రీశైల మహాక్షేత్రంలో శ్రీదేవీవేదవిద్యాలయము నందు 108మంది వేదవిద్యార్థులకు ఉచితముగా భోజన వసతులు ఏర్పాటుచేసి నాలుగు వేదములు చెప్పాలని సంకల్పించాము. కావున ఉపనయన సంస్కారం అయిన 9సంవత్సరముల నుండి 13 సంవత్సరముల వయస్సుగల బ్రాహ్మణ బ్రహ్మచారులు కావలెను. బ్రహ్మచారులతల్లిదండ్రులు శీఘ్రముగా మమ్ములను సంప్రదించి వేదమంత్రములను చదివే అద్భుత అవకాశమును మీ అబ్బాయికి కల్పించగలరు.

వేదములు అంతరించిపోతున్నాయి వాటిని కాపాడుకోవాల్సినబాధ్యత ప్రతిభారతీయుడి మీదఉంది. కావున ఈవిషయాన్ని అందరికి షేర్‌చేసి వేదమాతను సేవించగలరు.

ఇట్లు

తోటపల్లి చక్రవర్తి అవధాని
శ్రీదేవీ వేదవిద్యాలయం, శ్రీశైలం.
సెల్ : 9010291299, 99514 99444

Veda Samskruti Samiti

13-1-62 & 13-1-47/1
Veenapani Nagar, Malkajgiri
HYDERABAD Telangana

Veda Samskruti is an inherent intellectual property of Bhaarata dEsham. It is the basic duty and right of every citizen in Bhaarata dEsham to protect this Intellectual property. Indian Constitution and Law provides provision for protection and preservation of its culture, its monuments, architecture etc.

The Chaturvedas said to have 1131 shaakhaas right up to the time of Aadi Shankaraachaarya and thereafter during last more than ten centuries, many shaakhaas are out of practice due to various reasons and presently only seven shaakaas are in the practice of Guru shiShya parampara.

There is a need to continuously preserve these available shaakhaas which may likely to disappear in future due to various external forces acting in the country vigorously with the power of money and global politics. It is time for the intellectuals of Bharata dEsham to wake-up and work collectively to protect and preserve Veda Samskruti of Bharata dEsham, by empowering the Youth of Bharat dEsham, the future care takers of this great Indian Heritage , with suitable education of our correct history and culture.

The above background lead to formation of this Veda Samskruti Samiti which is registered under Societies acts of Government of Telangana, with Regd. No. 961/2016 by Sri A.H. Prabhakara Rao, who is the Founder and President of the Samiti.

The **vEda vaaNee** e-journal, ISSN 2583-9020, is now publishing its **Volume 2, Issue 2, July 2024.**